

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 9, SEPTEMBRIE 2023

Anul XXXIII • 395

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Marius ANDRUH
Acad. Mircea DUMITRU
Acad. Nicolae-Victor ZAMFIR
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Maria ZAHARESCU

COORDONATOR:

Acad. Marius ANDRUH
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

SECTOR TEHNIC:

Grafică copertă și DTP
Lector dr. designer Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

*Mulțumim conducerii Bibliotecii Academiei Române și colegilor noștri
pentru materialul fotografic oferit.*

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Cuprins

ZIUA LIMBII ROMÂNE

Ioan-Aurel Pop, Ziua Limbii Române, 2023	6
Ion Tighineanu, În veci să ne aparțină limba noastră cea română	8
Ioan-Aurel Pop, Eugeniu Coșeriu despre locul limbii române vechi între limbile romanice	10
Mircea Dumitru, Elogiu limbii române. La începuturile vocabularului filosofic; câteva remarci cu privire la experiența eminesciană a lecturilor kantiene	14
Gheorghe Chivu, Vitalitatea limbii române	18
Ion Hadârcă, Eugen Simion, sfidarea contingentului	22

CULTURĂ MUZICALĂ

Vasile Vasile, „Mândrele” și mândria lui Anton Pann (II)	27
Marcel I. Spinei, Câteva idei despre cultura muzicală românească din scriptoriul Evului Mediu	35

PAGINI DE ISTORIE

Dumitru Murariu, Grigore Antipa despre rolul Academiei Române în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și statului român	45
---	----

PREOCUPĂRI CONTEMPORANE

Napoleon Pop , Valeriu Ioan-Franc, UE 2023. O vedere de ansamblu asupra creșterii economice	55
--	----

CONVORBIRI

Cătălin Mosoia, Despre demografia istorică. Interviu dr. Ecaterina Negruți	60
---	----

EVENIMENTE CULTURALE

Nicolae Bud, „Drumul spre cercetare în fizică”	64
---	----

NOTE ISTORICE

Alexandru Porțeanu, Psihologia socială a poporului român în turbulențele istoriei contemporane	55
---	----

EVOCĂRI

Dorin Ieșan, Mendel Haimovici (1906–1973)	67
--	----

IN MEMORIAM

Simona Poladian, Napoleon Pop (1945–2023)	70
--	----

CRONICA VIEȚII ACADEMICE	71
---------------------------------------	----

APARIȚII LA EDITURA ACADEMIEI	75
--	----

GHID PENTRU AUTORI	77
---------------------------------	----

Ziua Limbii Române

Ședință festivă comună a
Academiei Române
și a
Academiei de Științe a Moldovei

Ziua Limbii Române, 2023*

Acad. Ioan-Aurel Pop
Președintele Academiei Române

Astăzi cinștim pentru prima oară Ziua Limbii Române într-un fel special, cum nu a mai fost în cei peste treizeci de ani, de când există două state românești independente. Firește, în mod oficial și diplomatic, se vorbește de statul Moldova și de poporul moldovean, dar, în sfârșit, adevărul a ieșit la iveală inclusiv din punct de vedere oficial și diplomatic și limba oficială a celor două țări se numește **limba română**. Cât de frumos sună! În adâncul nostru, știm că nu suntem două popoare distincte, ci două ramuri ale aceluiași popor, silite de istorie să meargă pe căi paralele și distincte. Dar aceste căi se apropie tot mai mult. Dacă am fi fost popoare diferite, nu ajungea un mare om cu obârșia pe Cogâlnic să fie prim-ministru al României și președinte al Academiei Române și nici moldoveanul de la Botoșani, acela care a copilărit pe dealurile și în pădurile de la Ipotești, nu ar fi scris că România era țara lui de glorie și de dor. Aceștia doi, ca și cronicarii, ca și Cantemir, ca și Creangă, ca și Sadoveanu, ca și Vieru s-au simțit mereu parte a poporului român și s-au scaldat mereu în apa purificatoare numită limba română.

Astăzi suntem despărțiți de râul Prut, dar și Milcovul a despărțit timp de sute de ani ramura munteană de cea moldoveană a românilor și zăgăzurile s-au frânt până la urmă. Ce să mai spun de creștele Carpaților, între care au trăit închiși românii transilvăneni! Un mare intelectual și om de stat moldovean ne-a învățat demult „să dăm mână cu mână cei cu inima română”. Noi, cele două academii, o facem astăzi cu sufletul curat, gândind

doar la adevăr și la dreptate, fără intenția de a ofensa pe nimeni, ci mânați numai de armonie în cadrul concertului european.

„Limba noastră-i limbă sfântă!” Este un vers scris de părintele Alexei Mateevici acum mai bine de un secol și devenit, între timp, parte a unui imn de stat românesc. Substantivul sfințenie (cu derivatele sale) presupune harul dumnezeirii, pogorât, din mila Celui Preaînalt, peste unii oameni și peste tot ceea ce ne înconjoară. „Sfințenia” limbii vine la români din vremuri imemorabile și rezidă în rolul identitar al felului nostru de a exprima în cuvinte lumea. **Acest fel de raportare la lume ne-a păstrat vii ca popor, încât observația – făcută de umanistul Antonio Bonfini, spre finele secolului al XV-lea – că românii au dăinuit la spațiul lor pentru că și-au apărut mai mult limba decât viața devine mai mult decât relevantă.**

Nu poți fi român dacă nu vorbești românește, deși poți vorbi românește fără să fii român. Limba noastră rămâne viața noastră ca popor. Nu există popor pe lumea asta care să nu-și prețuiască, să nu-și îngrijească și să nu își conserve limba. La fel fac, ori ar trebui să facă, și românii. **Astăzi este mai ușor decât odinioară să te cufunzi în altă limbă sau în altă „limbă de comunicare”. Evident, aceste noi limbi nu vor fi niciodată precum limba aceea care vine de la mamă și de la bunici, de la moși și strămoși. Noi, care „locului ne ținem”, ne-am cultivat limba, am normat-o, i-am stabilit o gramatică și am scos-o în lume. Academia Română, încă de la înființare, s-a**

*Cuvânt de deschidere rostit la ședința festivă dedicată Zilei Limbii Române
(31 august 2023, Aula Academiei Române)

îngrijit de corectitudinea limbii și de zestrea ei.

În mai bine de un secol, lingviștii români de la Academie au creat *Dicționarul Tezaur al Limbii Române*, început înainte de 1900 și terminat după anul 2000. Este un monument menit și să învingă timpul, în zeci de volume și cu aproape 200 000 de cuvinte, comentate și definite după regulile științei. Mai sunt *Atlasul lingvistic român*, *Colecția de literatură română* (în peste 300 de volume) și multe altele.

Prin limba noastră comunicăm și ne prezentăm lumii cu literatura română, adică cu acea pleiadă de lumi recreate de scriitorii români, de la cronicari încoace. În rândul celor 6000–7000 de limbi vii de pe planetă, româna se află – în funcție de

mai multe criterii obiective, fixate de specialiști neromâni – între primele 15–20, ceea ce nu este puțin lucru. **Mie îmi place să spun că cea mai importantă creație spirituală a poporului român este limba română.**

Calde felicitări tuturor românilor și mult spor în păstrarea, cultivarea și onorarea limbii române! S-o păzim așa cum ne îndemna cândva Ienăchiță Văcărescu și s-o dăm frumoasă, caldă, curată și strălucitoare feților și fetelor noastre, în veacul vecilor!

Și să nu uităm: dintre toate limbile pământului, numai în limba română se poate vedea cum „streșine vechi casele-n lună ridică”.

În veci să ne aparțină limba noastră cea română*

Acad. Ion Tighineanu

Președintele Academiei de Științe a Moldovei

Membru de onoare al Academiei Române

Stimați membri ai Academiei Române și ai Academiei de Științe a Moldovei (AȘM),

Oameni de cultură și de artă, rectori și directori ai institutelor de cercetare, cercetători științifici ce ați dat curs invitației noastre de a participa la ședința festivă consacrată sărbătorii naționale *Limba Noastră cea Română*,

„Limba este tezaurul cel mai prețios pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită de a fi păstrat cu sfințenie de generațiile care-l primesc”, a spus la timpul său Vasile Alecsandri. An de an, limba română ne reunește în cadrul lecturilor academice devenite o bună și frumoasă tradiție la Academia de Științe a Moldovei, începând cu anul 2005. Anul acesta avem parte însă de o ședință festivă deosebită, organizată de două academii-surori.

Întrunirea noastră are loc în ziua de 31 august 2023, având astfel o profundă semnificație simbolică. Ca urmare a planului de acțiuni, aprobat la 4 aprilie curent în ședința Prezidiului Academiei de Științe a Moldovei și a Biroului Prezidiului Academiei Române, s-a decis organizarea de comun acord a mai multor activități. În opinia mea însă, cea mai importantă realizare este Ședința festivă comună a Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei dedicată Sărbătorii Naționale „Limba Română”, precum și deschiderii Congresului Mondial al Eminescologilor, ajuns la cea de-a XII-a ediție. Astăzi, ne-am dat întâlnire atât în spațiul online – fiindcă suntem urmăriți de multe persoane de pe ambele maluri ale Prutului și din diasporă –, cât și în for-

mat fizic, în Aula Academiei Române și în Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei.

Cu această ocazie salutăm membrii Academiei Române prezenți la Chișinău și în mediul online: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române; acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române; acad. Gheorghe Chivu, președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române; acad. Mircea Martin; prof. Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române; prof. Viorel Vizureanu, decan al Facultății de Filosofie a Universității din București și director al Institutului de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române. De asemenea, salutăm prezența tuturor membrilor celor două Academii, a personalităților notorii care ne onorează astăzi în Aula Academiei Române, în Sala Azurie a AȘM sau în spațiul virtual comun.

„Limba noastră-i o comoară”, spunea poetul Alexei Mateevici, autorul versurilor imnului Republicii Moldova. Prin limbă ne păstrăm cultura, tradițiile, istoria și credința. Limba română este limba noastră maternă prin care ne rostim esențial ființa și care este casa, Sanctuarul acesteia, după cum a spus Eminescu. Ținând cont de acest adevăr, la 16 martie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat decizia prin care sintagma „limba română” se introduce în toate actele legislative, inclusiv în Constituție, renunțându-se la formulările „limba moldovenească”, „limba de stat”, „limba oficială”, „limba noastră”.

**Mesaj de salut rostit la ședința festivă dedicată Zilei Limbii Române
(31 august 2023, Sala Azurie, Academia de Științe a Moldovei)*

S-a instituit astfel un act juridic, de mult așteptat, de confirmare a adevărului științific cu privire la denumirea limbii vorbite în Republica Moldova – limba română –, pentru care Academia de Științe a Moldovei a pledat permanent și insistent în declarații, adresări, hotărâri, lecturi academice, congrese și conferințe științifice. Această hotărâre istorică constituie un act de recunoștință față de toți oamenii de știință și de cultură care au luptat pentru promovarea adevărului științific privind limba vorbită în spațiul basarabean și pentru acordarea acesteia a statutului de limbă de stat.

Onorată asistență,

Deși avem o conlucrare strânsă, mai ales în cei 32 de ani de independență a Republicii Moldova, consemnați la 27 august, trebuie să menționăm că după ședința emblematică din 4 aprilie, cele două academii într-adevăr s-au înfrățit.

Îmi permiteți să reiterez unele aspecte ale acestui plan comun de acțiuni discutat și aprobat de cele două Academii. În primul rând s-a discutat despre organizarea concursului anual pentru Premiile Academiei Române și ale Academiei de Științe a Moldovei care a inclus următoarele patru domenii: agricultură durabilă, biotehnologii, protecția mediului; sănătate; tehnologii inovative, digitalizare, competitivitate economică; promovarea identității românești.

O altă chestiune vizează completarea componenței colegiilor de redacție ale celor două reviste ale noastre: pentru „Academica” AȘM a propus candidatura acad. Mihai Cimpoi, iar pentru „Akademos”, Academia Română a propus în colegiul de redacție candidatura acad. Ioan Dumitrache, secretar general al Academiei Române.

După cum observați, accesând pagina web a AȘM, Prezidiul acesteia a instituit următoarele comisii de experți ale AȘM: 1) Schimbări clima-

tice; 2) Agricultură; 3) Securitate socioeconomică; 4) Istoria științei; 5) Patrimoniul cultural în context european; 6) Medicină; 7) Nanotehnologii, materiale funcționale și dispozitive electronice. Am solicitat, din partea AȘM, delegarea unor personalități din partea Academiei Române în componența acestor comisii. La rândul nostru, am transmis candidaturile AȘM pentru a fi incluse, la discreția comisiilor de experți, în componența comisiilor care activează în cadrul Academiei Române.

Un compartiment important îl constituie organizarea evenimentelor comune (conferințe, simpozioane, mese rotunde). Experiența desfășurării, la 22 noiembrie 2022, a conferinței dedicate centenarului omului de știință George Emil Palade, laureat al Premiului Nobel pentru Medicină (1974), ne-a înaripat la cucerirea unor noi culmi. Planul pentru acest an este unul ambițios, dar realizabil. În fond, unele acțiuni deja au și fost făcute. Vorbesc de prelegerea publică „Impactul științei și tehnologiei asupra societății viitorului”, susținută, la 6 aprilie curent, de acad. Ioan Dumitrache, secretar general al Academiei Române, de prelegerile susținute de acad. Mihai Cimpoi și de Theodor Codreanu, membru de onoare al AȘM, în cadrul Festivalului Internațional de Poezie „Grigore Vieru” din 18–19 mai curent, de Școlile de vară organizate de Academiile noastre și la care au participat elevi de pe ambele maluri ale Prutului etc.

Astăzi, printr-o ședință festivă comună a Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei, sărbătorim împreună, în tot spațiul românesc, Ziua Limbii Române. Este un îndemn de a ne consolida și unifica eforturile, de a crea un spațiu comun în toate sferile de activitate.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Eugeniu Coșeriu despre locul limbii române vechi între limbile romanice*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Eugeniu Coșeriu sau Eugenio Coseriu (1921–2002), membru de onoare al Academiei Române, a fost unul dintre cei mai mari lingviști ai secolului al XX-lea pe plan mondial. Este fondatorul primei școli lingvistice din America de Sud și al Școlii lingvistice de la Tübingen, considerat părintele a ceea ce astăzi se numește lingvistica integrală. A făcut liceul la Bălți și studiile superioare la universitățile din Iași, Roma și Milano. A predat la Universitatea Republicii Uruguay din Montevideo, a fost profesor-invitat și la Universitatea din Bonn, iar apoi, până la sfârșitul vieții, a fost profesor la Universitatea din Tübingen. A fost *doctor honoris causa* a aproape 50 de universități din întreaga lume.

Eugeniu Coșeriu a rămas în plan universal ca un teoretician al lingvisticii, interpretate în cheie modernă și mai puțin ca un specialist în domeniul limbii române. Și totuși, obligat de regimurile comuniste să trăiască și să se afirme profesional în afara spațiului românesc, nu a lăsat niciodată complet deoparte studiul limbii sale materne. În peregrinările sale prin Occident și America Latină, savantul s-a lovit de multe ori de prejudecățile, de clișeele, de erorile privind interpretarea limbii române. I-a fost dat să vadă, la unele universități, plasarea românei la Catedrele de limbi slave, fapt datorat ignoranței și politicii, deopotrivă. Unor decidenți universitari le venea greu să creadă că românii, așezați geografic într-o „mare slavă”, ar putea să fie altceva decât tot un fel de slavi. Pe de altă parte, propaganda sovietică lucrase intens, mai ales după Al Doilea Război Mondial. Fusese un timp, în anii proletcultismului

și ai dictaturii proletarietului, când trupele sovietice și consilierii sovietici decideau totul, când, chiar și în România, romanitatea românilor și latinitatea limbii erau obturate, ascunse, ignorate voit. În plus, după apariția „teoriei imigraționiste”, la finele secolului al XVIII-lea (în principal prin Johann Christian von Engel), re-luate cu un arsenal modern la finele secolului al XIX-lea (în principal prin Eduard Robert Roesler), se impusese în unele cercuri științifice ideea că româna era „o limbă balcanică” nedefinită, amestecată, fără personalitate. Cea mai gravă acuză, care l-a marcat profund pe Eugeniu Coșeriu, a fost aceea că limba română „s-a latinizat” ori „re-latinizat” abia în Epoca Modernă, prin eforturile artificiale ale reprezentanților Școlii Ardelene și ale epigonilor lor etimologiști. Asemenea „susțineri” se mai aud și azi în anumite medii intelectuale ungare și austriece politizate, ceea ce înseamnă că ideile de acest fel, în ciuda evidenței, au făcut carieră. De aceea, lingvistul român a elaborat, între anii 1975–1980, o serie de studii despre istoria cunoașterii limbii române în Occident în secolele al XVI-lea, al XVII-lea și chiar al XVIII-lea, dar înainte de afirmarea curentului iluminist al Școlii Ardelene.

Pe fondul acestor idei stranie – cele mai multe cu rădăcini politice –, Eugeniu Coșeriu a dovedit că au existat învățați care au inclus româna între limbile romanice încă din secolul al XVI-lea. Unul dintre aceștia a fost Gilbert Genebrard, cu numele latinizat *Genebrardus* sau *Genibrardus* (circa 1537–1597). Acest călugăr benedictin din Auvergne, ajuns profesor la College Royal din

*Alocuțiune susținută la ședința festivă dedicată Zilei Limbii Române (31 august 2023, Aula Academiei Române)

Paris și mare erudit, în cartea sa *Cosmographia*, dedicată originii și diversității limbilor (publicată în 1580), avea să constate: „Ebraica este limba originară a omenirii”, iar „latina «este matricea» italienei, românei, francezei și spaniolei” (*Latina Italicae, Valachicae, Gallicae & Hispanicae*)¹. El trebuie să fi deținut informațiile despre limba română din lucrările unor umaniști italieni și din cosmografiile de epocă; chiar și așa, Genebrand conferă un nou sens, prin enumerarea pe care o face, informațiilor respective².

Andrés de Poza sau, în grafia epocii sale, Poça (circa 1530–1595), avocat din Bilbao, profesor de navigație la San Sebastian, în lucrarea sa *Despre antica limbă, populațiile și diviziunile teritoriale ale Spaniilor...* (*De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas...*), Bilbao, 1587, scrie: „Din limba latină au rezultat limbile naționale care acum se folosesc în Italia, Spania, Franța și Țara Românească” (*De la lengua latina han resultado las generales che agora se usan en Italia, España, Francia y Vvalachia*)³. După textul spaniol, în lucrarea lui Poza urmează un fel de rezumat în latină, unde se spune că romanii și-au impus limba lor în întreg cuprinsul Imperiului, cu excepția Greciei și a Cantabriei: „Astfel valahii, ziși așa de la comandantul militar Flaccus, avându-i acum la miazănoapte pe ruteni și Dunărea la miazăzi, păstrează până acum evidente mărturii ale limbii latine, deși așa de schimbată încât cu dificultate un italic l-ar înțelege pe un valah” (*Sic Vvalacchi a Flacco Romani exercit[us] duce sic dicti nunc Rutheniam habent[es] a Septentrione et Danubium a Meridie, Latinae adhuc linguae vestigia habent manifesta etsi tam immutata ut cum difficultate Italus Vvalacchum intelligat*)⁴.

La ambii autori de mai sus, româna apare ca limbă romanică de sine stătătoare, alături de italiană, spaniolă și franceză și nu doar ca o formă a romanicei care să poată fi explicată prin alta. Sunt primele texte cunoscute în care i se recunoaște românei această poziție. Româna este plasată de Poza între „limbile naționale” sau principale (*lengua general*) și nu între cele derivate (locale). Originea latină a românei, ca și asemănarea cu italiana erau de mult cunoscute autorilor italieni, umaniștilor din Peninsula, dar, tot datorită lor, româna apărea și ca o formă aberantă a italienei⁵.

Elvețianul Conrad Gesner (1516–1565), în lucrarea sa *Mithridates. Despre diferențele dintre limbi...* (*Mithridates. De differentiis linguarum...*), afirmă că doar trei limbi romanice sunt de sine stătătoare, anume *Italica*, *Hispanica* și *Gallica* (adică italiana, spaniola și franceza). Despre română spune că „este tot grai romanic (după cum atestă Enea Silvio Piccolomini, devenit papa Pius al II-lea), dar în mare parte schimbat și greu inteligibil pentru un om italic” (*Valachis etiam Romanus est sermo (ut Aen. Pius refert), sed magna ex parte mutatus et homini Italico vix intelligibis*)⁶. Prin urmare, la Gesner, româna este o limbă romanică, dar derivată din italiană și nu o limbă de sine stătătoare.

Abia francezul Claude Duret (1570–1611), în lucrarea apărută postum *Tezaurul istoriei limbilor...* (*Tresor de l'Histoire des Langues...*), traduce în franceză pasajul citat din Genebrard, plasând astfel și româna alături de italiană, spaniolă și franceză⁷.

Sunt apoi amintiți alți autori de după 1600 care plasează româna între limbile romanice, alături de italiană, spaniolă, franceză etc.: germanul Martin Opitz (1597–1639), care zice chiar că româna este mai apropiată de latină decât italiana, franceza și spaniola⁸; englezul Stephen Skinner (1623–1667), care afirmă că din „mama latină” (*matrix Latina*) derivau „italiana, spaniola, franceza și româna”⁹; suedezul Georg Stiernhielm (1598–1672), susținător și el al plasării românei printre limbile romanice¹⁰; Georgius-Caspar Kirchmajer (1635–1700), care se inspiră de la Stiernhielm¹¹; germanul Andreas Müller alias Lüdeken (1630–1694), care, în culegerea sa de variante ale „Tatălui nostru” (*Oratio orationum... = Cuvântarea cuvântărilor...*), include și româna între „mlădițele” sau „fiicele” (*propagines*) latinei¹².

Pentru că lucrările lui Genebrard și Poza sunt timpurii și deschid orientarea – neatestată până atunci între lingviști – de așezare a limbii române între limbile romanice, autorul român se întreabă care vor fi fost sursele lor¹³. Pentru Genebrard, deși Pierre Sergent susținuse la 1543 că românii „foloseau limbajul roman”, izvoarele ar fi putut să fie umaniștii italieni și anumite cosmografii de epocă. La Poza, sursele de informație îi par lui Eugeniu Coșeriu și mai complexe. Dar, independent de aceste ipoteze, cei doi – Genebrard și Poza –

sunt primii autori cunoscuți care, enumerând limbile romanice, stabilesc locul românei între aceste limbi. Iar faptul acesta a fost stabilit de Eugeniu Coșeriu.

Lingvistul român a mai făcut o îndreptare și o descoperire importantă, ignorată încă de mulți și legată de opera lui Andreas Müller. Textul *Tatălui nostru* românesc se află la acest autor printre versiunile latino-romanice, împreună cu cele în latină, franceză, italiană, friulană, retoromană, spaniolă, catalană, sardă, portugheză, și anume pe ultimul loc în această serie. Andreas Müller se situează printre autorii vest-europeni care recunosc și afirmă latinitatea românei în secolul al XVII-lea. El o face nu doar tacit, ci și direct. În clasificarea limbilor europene (fără să facă vreo deosebire între limbile naționale și dialecte), el distinge o grupă romanică (*Latina și mlădițele sau fiicele descendente din ea = Latina ejusque propagines aut filiae descendentes*): „latina, franceza, italiana, friulana, retoromana, spaniola, catalana¹⁴, sarda¹⁵, portugheza, basca, provensala și româna” (*Latina, Gallica, Italica, Forojuliana, Rhaetica, Hispanica, Sardica ut in oppidis, Sardica ut in pagis, Lusitanica, Bascajna, Berriensis și Valachica*)¹⁶. Basca este pusă aici greșit, probabil din rațiuni geografice¹⁷. De altminteri, Müller mai face o eroare, perpetuată în anumite medii până astăzi: are două versiuni românești de *Tatăl nostru* (una preluată dintr-o sursă, iar cealaltă din alta), iar pe a doua o numește velșă (din Wales, din Insulele Britanice). Este clar că autorul nu cunoștea nici româna și nici velșă și că va fi notat pentru al doilea text prescurtarea Wal., care provenea de la Wallica (adică versiunea velșă) și nu de la Wallachica (după cum a arătat, încă în 1980, Eugen Coșeriu, reactualizând îndreptarea făcută de Lorenzo Hervás încă din 1797). În ciuda acestor clarificări, mai sunt și azi autori care încearcă să ne convingă, în mod aberant, că velșii vorbeau/vorbesc românește.

O aberație, legată de limba sa maternă, care l-a marcat profund pe Eugeniu Coșeriu a fost inventarea „limbii moldovenești”. În calitate de om de știință, Eugeniu Coșeriu nu a putut să nu susțină unitatea limbii române. Referindu-se la practicile de „purificare lingvistică” la care au recurs autoritățile de la Chișinău, promovând ideea existenței unei limbi moldovenești, autorul

nostru, în cadrul conferinței „Unitatea limbii române – cu privire specială la Basarabia și Bucovina”, a spus următoarele: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească, deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică. Din punct de vedere istoric și practic este o absurditate, o utopie și din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural”. În comunicarea susținută la Congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași-Chișinău, 6–9 iunie 1994), Eugen Coșeriu a făcut o prezentare generală a tipologiei limbilor romanice, oprindu-se asupra locului limbii române printre limbile romanice și stării actuale a dialectului dacoromân. Într-o altă comunicare, prezentată la sesiunea științifică „Limba română și varietățile ei locale” (București, 31 octombrie 1994), lingvistul avea să sublinieze apăsător: „Limbă a culturii și limbă de stat este limba română pentru întreg spațiul carpato-danubiano-nistean, adevăr care nu poate submina independența Republicii Moldova ca stat, tot așa cum nu subminează independența Australiei, a Canadei sau a Statelor Unite ale Americii recunoașterea limbii engleze ca limbă oficială, de stat, a acestor țări”. De asemenea, Eugeniu Coșeriu le-a amintit oponenților săi că „granițele politice nu au coincis și nici nu pot coincide cu cele lingvistice”.

Cel care scria versuri în română, proză în italiană și studii de lingvistică în spaniolă, franceză și germană, cel care a elaborat „Lecții de lingvistică generală”, cel care și-a iubit mereu țara și limba a devenit și un istoric al limbii române. El a reușit să spulbere cu dovezi zdrobitoare aserțiunea privind latinizarea sau relatinizarea limbii române în Epoca Modernă, mai ales secolul al XVIII-lea, în urma acțiunii Școlii Ardelene. De asemenea, prin mărturiile privitoare la plasarea limbii române între limbile romanice de către lumea savantă europeană, încă din secolul al XVI-lea, devin caduce toate încercările de catalogare a limbii române ca „limbă balcanică”, începute încă din perioada mișcării de emancipare națională a românilor din Transilvania. Savantul Eugen Coșeriu a jucat un rol decisiv și în semnalarea vechilor variante ale rugăciunii *Tatăl nostru* în românește, unele

dintre ele scrise, încă din secolele modernității timpurii, cu litere latine.

Cu astfel de contribuții, basarabeanul și europeanul Eugen Coșeriu se înscrie în rândul celor mai mari lingviști români din toate timpurile.

Note

¹ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 11–12.

² *Ibidem*, p. 17.

³ Andrés de Poça, *De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Españas, en que de paso se tocan algunas cosas de la Cantabria*, Bilbao, 1587, fol. 13, apud A. Armbruster, *op. cit.*, p. 137, nota 173. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 12 sqq.

⁴ Vasile Bogrea, *Mențiuni umaniste despre noi*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, I, 1921–1922, p. 363. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 137. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 13.

⁵ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 14.

⁶ Conrad Gesner, *Mithridates. De differentiis linguarum tum veterum que hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt*, Zürich, 1555, p. 57v. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 14. A. Armbruster, *op. cit.*, p. 106, nota 79.

⁷ Claude Duret, *Tresor de l'Histoire des Langues de cest Univers...*, Cologny, 1613, p. 269. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15.

⁸ Martin Opitz, *Zlatna, oder von Ruhe des Gemüths*, Leignitz, 1623. M. Opitz, *Teutsche Poemata*, ediție de G. Witkowski, Halle a. S., 1902, p. V, XLIII.

⁹ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15.

¹⁰ Georg Stiernhielm, *D. N. Jesu Christi SS. Evangelia ab Ulfila Gothorum in Moesia Episcopo... ex Graeco Gothice translata...*, Stockholm, 1671. E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15, p. 26, notele 28 și 29.

¹¹ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 15–16.

¹² Thomas Lüdeken, *Oratio orationum, SS. Orationis Dominicae Versiones praeter Authenticam ferè Centum*, Berlin, 1680, p. 3.

¹³ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 17–18.

¹⁴ „Sarda ca la orașe”.

¹⁵ „Sarda ca la sate”.

¹⁶ E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 16, 26–27, notele 31–32.

¹⁷ La p. 38 a lucrării sale, Müller alias Lüdeken reproduce un *Tatăl nostru* românesc numit în mod corect „valah” (*Valachica versio*), pentru a prelua însă și textul românesc al aceleiași rugăciuni de la Stiernhielm, numit, în mod inexplicabil, „velș” (*Wallica versio*). Vezi E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 16. Totuși, o anumită explicație s-ar putea încerca: Andreas Müller – destul de superficial în unele demersuri ale sale – a confundat forma *Wallica* („Velșă”) cu *Wallachica* („Valahă”), uitând că, în aceeași lucrare, un *Tatăl nostru* românesc era deja inclus. Mulți autori au perpetuat eroarea aceasta până astăzi, deși Lorenzo Hervás a îndreptat-o la 1797 (E. Coșeriu, *op. cit.*, p. 27, nota 32). Încă, în România, pornind de la această eroare, se mai scrie că româna este identică ori foarte asemănătoare cu limba velșă.

Elogiu limbii române. La începuturile vocabularului filosofic; câteva remarci cu privire la experiența eminesciană a lecturilor kantiene*

Acad. **Mircea Dumitru**

Vicepreședinte al Academiei Române

Excelențele voastre,

Domnule președinte al Academiei Române,
acad. Ioan-Aurel Pop,

Domnule președinte al Academiei de Științe a
Moldovei, acad. Ioan Tighineanu,

Distinși membri ai Academiei Române și ai
Academiei de Științe a Moldovei,

Domnilor rectori, reprezentanți ai autorităților
statului, cercetători științifici și oameni de artă,

Doamnelor și domnilor,

Academia Română împreună cu Academia de
Științe a Moldovei, răspunzând menirii lor
culturale și istorice, sărbătoresc în această sesiune
solemnă Ziua Limbii Române. Pentru mine, este o
deosebită onoare și un mare privilegiu să mă adre-
sez domniilor-voastre în acest context solemn.

Reflecțiile mele urmăresc să schițeze elemen-
tele unui răspuns la întrebarea: cum gândim azi,
împreună cu Eminescu, traducerea și interpretarea
operelor filosofice pornind de la experiența emi-
nesciană a lecturilor kantiene? Cum dezvoltăm
limba literară și limba științifică prin întâlniri ale
acestora cu mari opere și creații culturale sau
științifice universale? (*Lecturi kantiene. Tradu-
ceri din Critica rațiunii pure* de Mihai Eminescu,
publicată de către Editura Univers în 1975, într-o
ediție îngrijită de Constantin Noica și de regreta-
tul Alexandru Surdu, este o excelentă călăuză în
înțelegerea acestei chestiuni.)

În privința întâlnirii lui Eminescu cu opera lui
Kant, primul fapt care ne atrage atenția în mod
aparte este vârsta foarte tânără la care poetul ia
cunoștință de Kant. Eminescu avea mai puțin de

20 de ani când începea să-l studieze pe filosoful
german, iar înainte de a împlini 25 de ani, tradu-
sesse deja o mare parte din secțiunile cele mai difi-
cile ale *Criticii rațiunii pure*.

De aceea, Constantin Noica ne spune, cu
deplină îndreptățire: „O asemenea întâmplare
poate fi exemplară pentru orice conștiință de cul-
tură. Fie că-i e dat cuiva să cunoască de timpuriu
gândirea lui Kant sau a unui alt mare gânditor, fie
că, sub orientarea veacului, îl cucerește o știință
sau câte o viziune științifică, îi poate fi rodnic să
vadă cum a vibrat cineva mare, în anii tinereții, la
o asemenea întâlnire și cum a știut să transforme
o emoție filosofică într-o muncă de severă răspun-
dere”. (Constantin Noica, *Introducere la volumul
Mihai Eminescu, Lecturi kantiene*, în Constantin
Noica, *Introducere la miracolul eminescian*, Edi-
tura Humanitas, 2003, 2010, p. 281.)

Întâlnirea cu un gânditor fondator esențial, sau
cu un mare autor, este, firește, determinantă și
constitutivă pentru fiecare dintre noi; pentru că o
astfel de apropiere acționează ca un gen de reve-
lator (în sensul vechilor plăci de dezvoltare foto-
grafică) al propriilor noastre gânduri și teme pe
care le vom urmări, apoi, întreaga noastră viață.

Dar și întâlnirea unei culturi și a limbii în care
trăiește și se dezvoltă acea cultură – nu numai
întâlnirea indivizilor – cu un astfel de autor este
tot atât de importantă. Cum a preluat cultura
română pe Kant, este o temă de reflecție și de dez-
batere fascinantă, care ne-ar ajuta să ne înțelegem
mai bine pe noi înșine, rosturile noastre culturale
și, mai specific, rosturile noastre filosofice.

*Alocuțiune susținută la ședința festivă dedicată Zilei Limbii Române
(31 august 2023, Aula Academiei Române)

Dar cine face posibile aceste apropieri? Fără îndoială, traducătorul, care mediază și intermediază, ca un interpret de primă instanță al autorului și al textului pe care îl tâlmacește pentru cei din propria sa comunitate de vorbire și de cultură. Traducătorul de filosofie este tot atât de important, pentru o cultură, precum este acela care traduce proză sau poezie.

Întâlnirea lui Eminescu cu filosofia lui Kant și receptarea marii filosofii a gânditorului german în cultura noastră ne prilejuiesc, firește, reflecții care pot fi articulate pe diferite planuri de interpretare; fiecare plan corespunzând unor semnificații care se degajă fie din motivația pentru care Eminescu face această traducere sau din locul pe care aceste lecturi kantiene îl ocupă în opera de ansamblu a poetului, fie din importanța și semnificația culturale ale traducerii pentru construirea, consolidarea și dezvoltarea unui vocabular și limbaj filosofic românesc. Din această ultimă perspectivă, doresc să fac câteva remarci asupra lecturilor kantiene pe care ni le-a dat Eminescu, insistând asupra construirii unui vocabular filosofic autohton și asupra dezvoltării și creării unei limbi filosofice românești.

Pentru că timpul pe care îl am la dispoziție este foarte limitat, mă voi mărgini la un comentariu asupra unui singur termen – este drept, esențial pentru traducerea și regândirea în limba română a operei filosofice a lui Kant – termenul este „das Urteil” (judecată/sentință/verdict/opinie/păreră), hotărâtor nu numai în kantianism, ci și în întreaga filosofie de dată mai veche sau mai recentă. Pentru traducerea termenului „das Urteil”, Eminescu folosește în anumite cazuri arhaismul „județ”, alteleori utilizează un latinism (inexistent în limba actuală), anume „judicia” (pluralul de la „judicium”), [interesant, totuși, că limba a creat și păstrat adjectivul „judiciar” sau pe acela – și cu valențe filosofice – de „judicios”], iar în alte locuri va folosi – după stabilizarea terminologiei logice tradiționale, odată cu apariția *Logicii* lui Titu Maiorescu – termenul judecată.

Așadar, cum ar trebui să interpretăm semnificația traducerii lui Eminescu? Dacă o limbă este la începuturile ei într-un domeniu sau altul al cunoașterii este de înțeles că mai mulți termeni diferiți în limba din care se face traducerea ajung să fie echivalați cu unul și același termen în

limba în care traducem. Sărăcia lexicală și semantică a unei limbi, încă nematurizate, face ca traducerea să utilizeze unul și același cuvânt ca echivalent semantic pentru o clasă întreagă de termeni din limba tradusă.

Dar la Eminescu, oarecum curios, se produce fenomenul invers. Unul și același termen kantian ajunge să fie redat prin mai mulți termeni românești. Este, desigur, o maximă a traducerii aceea de a păstra o anumită constanță în echivalarea unui termen străin – adică a păstra, pe cât posibil și depinzând de context, pentru un termen străin unul și același cuvânt în limba română. Eminescu, însă, nu se lupta doar cu echivalarea semantică, ci de-a dreptul și cu gândul kantian – el interpretează, de fiecare dată, cuvântul dat, în funcție de contextul apariției sale, și ne dă nu atât o corelare semantică stabilă, cât o interpretare și reinterpretare ale contextului în care apare gândul filosofic respectiv. Poate că traducerea, astfel realizată, nu va fi ireproșabilă, dar interpretul și traducătorul ne pun în situația de a gândi dinamica temei filosofice în cauză. Adică de a înțelege viața acelei idei.

Dar să fie, oare, atunci, cel mai mare creator de limbă poetică românească atât de nesigur și ezitant în transpunerea ideilor filosofice kantiene în limba română? Cum este posibil ca Eminescu să folosească o terminologie atât de ciudată, uneori rebarbativă, lăsând a se înțelege că am avea nevoie de o reîntoarcere la o fază anterioară a limbii și culturii? Dar dacă nu este vorba, totuși, de așa ceva?! Dar dacă ar fi vorba, mai degrabă, de un „sănătos impuls filosofic” (Noica)? De o intuiție corectă că echivalarea unor termeni filosofici atât de încărcați conceptual și semantic se poate realiza printr-o clasă de termeni echivalenți, fiecare marcând una dintre nuanțele semantice ale acelui termen polisemantic?

Aici începe lecția kantiană a lui Eminescu (traducerea împreună cu interpretarea): Termenul de „judecată” spune mai multe lucruri laolaltă. Termenul este echivoc sau sistematic ambiguu: judecata înseamnă, în sens juridic, și procesul, dar și sentința, iar filosofic, denumește facultatea de judecare – fiind de interes pentru psiholog –, dar și forma logică obiectivă, adică judecata logică propriu-zisă sau conținutul judicativ al procesului de judecare. Termenul stă și pentru procesul

(psihologic), dar și pentru produsul (logic obiectiv al) aceluși proces.

Să deplângem, acum, această bogăție de sensuri, acest echivoc sau ambiguitate sistematică? Nicidecum. Limba naturală, cu toate aceste caracteristici semantice și pragmatice, care *par* a fi infirmități, este într-un tot în ordine, așa cum este ea. Nu are nevoie de vreo reformă specială. Este adevărat că avem nevoie de o bună punere în ordine a cuvintelor care redau aceste concepte. Și cred că aici instinctul și impulsul pentru crearea de limbă ale lui Eminescu sunt extraordinare și cât se poate de fertile. Eminescu se așază pe acea cale care duce la dezvoltarea și la diversificarea vocabularului filosofic.

Din nou, Noica vorbește cu deplin temei: „Ce instinct [...] îl face pe Eminescu să schimbe [adică, să folosească mai mulți termeni, din timpuri istorice diferite, având etimologii contrastante etc.]? Vom spune că este instinctul filosofic cel bun, care pe noi ne-a părăsit [ne spune Noica], ba pare a-l fi părăsit și pe el după 1877, probabil sub influența terminologiei lui Maiorescu [...]. Cu înzestrarea sa filosofică, aci evidentă [...], el își dă seama că trebuie să moduleze gândul, ca și expresia”. (Idem, p. 319)

Da, într-adevăr, pentru filosofie, modularea gândului și a expresiei sale, trasarea și clarificarea distincțiilor, a diferitelor corelații dintre diferitele accepțiuni ale unui concept, ei bine, toate acestea și altele legate de această modulare și modelare a gândului și limbajului sunt esențiale și decisive.

Nu putem decât să constatăm că, filosoficește, limba ar fi fost mult mai modulată și aptă să redea aceste nuanțe conceptuale, dacă nu s-ar fi impus, sub influența unor manuale, precum acela al lui Maiorescu, sau sub varii considerente, o standardizare, simplificare, minimizare ale vocabularului filosofic. Desigur, nu vreau să susțin că, din perspectiva limbii filosofice pe care o vorbim astăzi, ar mai fi de conceput să utilizăm un termen precum „judicia” pentru una dintre accepțiunile kantianului „das Urteil”. De vreme ce termenul nu s-a păstrat în limbă, noi nu mai putem gândi și opera cu el. Dar dacă, într-o istorie contrafactuală a semanticii vocabularului filosofic românesc, s-ar fi păstrat mai multe echivalente ale acestui esențial termen filosofic, care este germanul „das Urteil”, atunci și gândul filosofic redat în cuvinte

românești ar fi fost mult mai modulată și mai bogată, ar fi avut o viață deplină.

În context comparativ și contrastiv, pentru a sesiza importanța enormă a acestei specializări și diversificări filosofice ale limbajului, să aruncăm o scurtă privire la același termen – „judecată” – de data aceasta din perspectiva vocabularului filosofic contemporan englezesc, bine reprezentat printr-o clasă de termeni care desemnează diferitele semnificații ale acestui concept: „proposition”, „sentence”, „statement”, „utterance”, „judgement”. Toți acești termeni sunt legați de conceptul de judecată, dar între ei apar, din rațiuni filosofice clare și bine argumentate, diferențe subtile, dar care nu sunt mai puțin reale. Este o șansă pentru terminologia filosofică exprimată în limba engleză să aibă această bogăție terminologică. Aceasta denotă și o cultivare sistematică și temeinică a vocabularului filosofic. (În engleza vernaculară nu sunt operate aceste distincții, termenii fiind folosiți, oarecum, echivalent și indistinct.) A fost modularea gândului filosofic aceea care a determinat și a impus și modularea expresiei lingvistice!

Când traducem acești termeni în limba română întâmpinăm greutăți, care sunt date atât de lipsa unor termeni dedicați în vocabularul filosofic de specialitate, cât și faptului că terminologia, nefiind fixată, nu permite acea modulare a gândului filosofic de care vorbește Noica. Sau, mai corect, nu o permite cu toată bogăția de nuanțe implicate în familia și vecinătatea conceptului filosofic și logic de judecată. Așa se face că în traduceri recente în limba română din filosofia germană și, mai ales, din aceea analitică anglo-saxonă și americană, din filosofi, precum G. Frege, B. Russell, L. Wittgenstein, dar și W. V. O. Quine, D. Davidson, H. Putnam, D. Kaplan, S. Kripke sau K. Fine apar dificultăți care sunt legate nu de lipsa de ingeniozitate sau virtuozitate lingvistică ale traducătorilor, ci de limitele istorice sau contextuale ale semanticii vocabularului filosofic românesc actual. (În unele dintre aceste traduceri, am fost direct implicat – Wittgenstein, Quine, Kripke, Kaplan sau Fine – și în ceea ce spun aici transpare și propria mea experiență!).

Cu siguranță, limba română filosofică a străbătut un drum lung în ultima sută de ani. Avem acum gândurile și filosofiele lui L. Blaga,

D.D. Roșca, Constantin Noica, dar și pe ale lui C-tin Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Mircea Florian, Alexandru Surdu, Vasile Tonoiu, Ghe. Vlăduțescu, Mircea Flonta, Ilie Pârvu, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Valentin Mureșan, Adrian Miroiu, Ștefan Afloroaiei, Adrian-Paul Iliescu admirabil exprimate și modulate într-o limbă filosofică bogată, suplă, capabilă să exprime idei dintre cele mai abstracte sau profunde într-o manieră care se potrivește firescului limbii romane.

Avem, totodată, traduceri din opere filosofice constitutive pentru spiritul filosofic european: Platon, Aristotel, Descartes, Leibniz, Hume, Kant, Hegel, dar și mai aproape de noi, în veacul al douăzecilea și începutul celui de-al douăzeci și unulea, Heidegger și Wittgenstein. Limba română este perfect aptă să primească toate aceste opere în structurile și în mediul ei. Așadar, limba română exprimă foarte firesc și natural filosofie de cea mai bună calitate.

Aceasta nu ne împiedică, însă, să ne întrebăm – reflectând la experiența eminesciană a creării de limbaj – ce ar fi de dorit să se întâmple pentru ca acest impuls către invenție lexicală și originalitate, prezent în lecturile kantiene eminesciene să prezideze spiritul limbii și de acum înainte?

Întorcându-ne, pentru a și încheia, la acest exemplu prezent în traducerea lui Eminescu, impresia mea este aceea că limba filosofică română ar fi fost într-o stare mai bună, dacă ar fi avut la dispoziție această bogăție lexicală care surprinde diferitele aspecte și nuanțe ale conceptului logic, psihologic, juridic etc. de judecată. Adică, am fi fost într-o poziție mai bună din punctul de vedere al subtilității și flexibilității redării diferitelor nuanțe filosofice, dacă impulsul original, creator de limbă filosofică, al lui Eminescu, nu ar fi fost atenuat, inhibat sau „domesticit” de tendința contrară de uniformizare, simplificare și unificare terminologică, ce a condus, în mod inevitabil, și la o sărăcire a vocabularului filosofic. Desigur, invenția și creația lexicală poetică nu sunt și nu pot fi un substitut pentru gândirea filosofică autentică, dar lecția eminesciană ne arată că acest impuls poetic original, creator de termeni și

de limbaj, este „instinctul filosofic cel bun” (Noica), ce ne ajută să dezvoltăm un limbaj bogat, flexibil și subtil, adecvat pentru a modula nuanțele diverse ale gândului filosofic.

La finalul acestor considerații frugale, care ar fi mesajul alocuțiunii mele? Elogiul adus creatorilor de cultură scrisă este implicit un elogiu adus limbii în care gândesc și creează aceștia. Limba este cea mai importantă instituție socială pe care o recreăm încontinuu și care face posibile toate faptele și acțiunile vieților noastre. De aceea, poetul ajunge să se identifice cu limba creației sale, după cum limba poeziei sale este esențială pentru dezvoltarea limbii pe care ajungem să o deprindem și să o vorbim noi toți. În principiu, ne-au spus-o lingviștii și logicienii contemporani, limba naturală a fiecărui popor este un instrument de comunicare universal. Dar este, în același timp, și completabilă întotdeauna prin dezvoltarea și încorporarea experiențelor sociale și culturale mereu noi și în flux continuu. Iar aici intervine nevoia comunicării între culturi prin comunicarea limbilor și deci, inevitabil, prin necesitatea de a traduce o experiență creatoare culturală dintr-o limbă în alta.

Ezra Pound ne spunea, în *Creștinism și cultură* (1917), cu o remarcabilă pătrundere și acuitate că „o mare epocă literară este, poate, întotdeauna o mare epocă a traducerilor”. Epocile de creație culturală (filosofică, în cazul discutat de mine aici) se hrănesc și se maturizează din întrepătrunderea și convergența diferitelor tradiții care își împletesc influențele prin traduceri și imitații. Iar creația culturală românească aparține acestei bogății universale a spiritului. Vorba lui Pound că literatura engleză „trăiește din traduceri, se hrănește din traduceri” se aplică în realitate tuturor literaturilor și culturilor, pentru că, potrivit lui, „nicio limbă nu este completă în sine”, iar creația literară, *lato sensu*, nu poate fi scrisă „într-o singură limbă”. (Cf. interviu din „Revista 22” al Vioricăi Pâtea, 29.11.2022)

Devine dintr-odată evident pentru noi toți, atunci, că orice elogiu adus lui Mihai Eminescu este, *ipso facto*, un elogiu adus limbii române și culturii pe care o edificăm prin această limbă.

Vitalitatea limbii române*

Acad. **Gheorghe Chivu**

Președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române

Sărbătorirea anuală a *Zilei Limbii Române* este o inițiativă admirabilă, care pune, care trebuie să pună în evidență importanța limbii pe care o vorbim pentru existența noastră ca popor, pentru unitatea și pentru coeziunea spațiului românesc. Este totodată o manifestare culturală și științifică menită să afirme necesitatea de a păstra și de a promova limba română, de a cultiva și de a norma eficient forma ei literară, știut fiind că nivelul acestei variante a limbii noastre determină nivelul culturii românești în ansamblu. Iar de păstrarea și de utilizarea limbii române corecte în toate situațiile și în toate formele de comunicare publică depinde, peste timp, continuitatea noastră ca popor.

Stabilită în urmă cu trei decenii, la inițiativa intelectualilor din Republica Moldova, ca rezultat, dar și ca deziderat al luptei pentru apărarea, pentru cultivarea și pentru promovarea limbii noastre naționale, *Ziua limbii române* reamintește eforturile depuse în timp de reprezentanți de marcă ai culturii noastre, pentru ca româna să rămână factor identitar de importanță majoră în cadrul „insulei de romanitate”, create, consecință a prestigiului culturii latine, în provinciile dunărene ale Imperiului Roman. Concomitent, prin raportare la acțiunile al căror efect pozitiv a fost validat în timp, pot fi sugerate modalitățile prin care limba noastră națională poate să își păstreze și, firească, să își consolideze statutul de instrument cultural de primă importanță.

O limbă creează un popor, iar constatarea primește în sprijin argumente nenumărate în cazul limbii române, fenomenul social, cultural și poli-

tic căruia îi datorăm existența și persistența neamului din care facem parte. *Lingua romana*, latina folosită în Dacia Felix, diferită nu doar prin modul de numire de *lingua latina*, forma cultivată, elevată, a limbii oficiale din Imperiu, s-a individualizat și s-a consolidat ca limbă romanică independentă, devenind astfel mijlocul de coagulare și, apoi, modalitatea de realizare a coeziunii unui nou popor.

Cercetători importanți ai spațiului lingvistic romanic, privit în ansamblu, dar și autori care s-au oprit în mod special asupra românei, urmașa latinei populare în fostele provincii dunărene ale Imperiului Roman, au subliniat în repetate rânduri vitalitatea, rezistența și, consecință aproape firească a unei lungi istorii trăite fără contact direct cu romanitatea occidentală, unitatea admirabilă a limbii române. Unitate lingvistică originară, susținută de conștiința descendenței romane, întărită prin relații strânse și prin schimburi permanente între comunitățile românești aflate de o parte și de alta a arcului carpatic. Vitalitate care a favorizat continuarea și consolidarea tendințelor sistemului lingvistic moștenit din latina populară. Care, prin forța acestui sistem, a determinat, în perioada preliterară a limbii române vechi, asimilarea lingvistică a populațiilor foarte numeroase, de origini diferite, stabilite în spațiul originar românesc. Iar în epoca slavonismului cultural, perioada de început a scrisului nostru literar, aceeași vitalitate și forță de integrare au determinat românizarea elementelor culturale străine, predominant slavone, dar și grecești, ultimele receptate, potrivit uzanțelor culturale ale epocii, în

*Alocuțiune susținută la ședința festivă dedicată Zilei Limbii Române (31 august 2023, Aula Academiei Române)

haină slavă. În cadrul acestui proces, s-a dovedit a fi însă importantă nu doar forța sistemului lingvistic moștenit din latină, ci și atitudinea primilor noștri cărturari față de forma scrisului literar. Cunoscători ai limbilor oficiale utilizate în biserica de rit răsăritean (slavona și greaca), ei, cărturarii traducători, „românizau”, când transpuneau scrierile sacre, nu doar morfosintaxa și lexicul surselor slavonești, ci și sistemul ortografic utilizat în cadrul acestora. (Adaptat, simplificat și chiar îmbogățit cu semne grafice și cu valori fonologice specifice spațiului nostru cultural, această variantă de sistem ortografic a ilustrat exclusiv slavona românească.) Normarea implicită, specifică primelor noastre scrieri literare, sprijinită de circulația intensă a textelor destinate bisericii în toate provinciile românești, a amplificat rezistența manifestată în timp de variantele locale ale românei vorbite, consolidând și în acest fel unitatea spațiului românesc.

Variantele literare regionale, formă elevată a variantelor dialectale ale românei vechi, s-au coagulat apoi rapid, prin consensul învățaților vremii, într-o primă formă unitară a vechiului nostru scris literar. (Este remarcabil în acest sens exemplul *Bibliei de la București*, formă muntenească a unei traduceri moldovenești, pentru *Vechiul Testament*, respectiv a unei versiuni ardelenesti, pentru *Noul Testament*.) Întărită prin impunerea, spre sfârșitul veacului al XVII-lea, ca limbă de cult și de cultură, româna și-a dovedit din nou, în veacul următor, vitalitatea și puterea de asimilare, integrând în tipare proprii cele mai utile elemente lexicale furnizate de intensă influență neogrească. A fost, mai evident decât în cazul slavonei, o asimilare prin românizare a unei mode culturale și lingvistice importante, a cărei putere de influențare a fost temperată acum de existența în spațiul cultural românesc a unei limbi literare deja unificate în normele ei de bază, limbă pe care cărturarii o orientau, tot mai insistent, către modele apusene, cu predominanță latinești și romanice.

Învățații iluminiști, care au dirijat destinele culturii românești începând de la mijlocul veacului al XVIII-lea, indiferent dacă ei ilustrau iluminismul apusean sau iluminismul venit prin filieră neogrească, militează și acționează acum pentru crearea unei limbi literare laice, ce trebuia să fie concordantă cu rolul tot mai important, cultural,

național și chiar politic, conferit românei în cadrul societății. Va fi, după transformări și adaptări îndelung disputate, corelate și validate în final în cadrul Academiei Române, nou înființată în folosul unificării, al progresului culturii și științei din întreg spațiul românesc, o limbă modernă, normată atent și unitar în toate compartimentele sale. Ortografia cu litere latinești, instrument de demonstrare, prin însăși forma grafică, a originii noastre romane, a trecut de la variante de etimologism excesiv la fonologism ponderat, corespunzător tradiției noastre culturale. Utilizarea limbii literare ca mijloc eficient de culturalizare impunea această soluție normativă. Morfologia a fost și ea normată, folosind câștigurile tradiției create de vechiul scris literar, după principii îndelung negociate, dominante fiind „gramaticalitatea”, adică respectarea cerințelor sistemului morfologic, și „clasicitatea”, prin care se înțelegea promovarea cu prioritate a formelor moștenite. Iar lexicul literar, predominant latinesc în componenta sa de bază, corela și consolida fondul primar, moștenit din latină, cu împrumuturi latinești sau romanice, în cadrul unui proces, bine conturat teoretic. (În proiectul primului dicționar academic al limbii noastre, A.T. Laurian și I.C. Massim grupau în glosar, deci în partea consacrată lexemelor nerecomandate pentru uz literar, în ciuda franțuzismului atunci la modă, numeroase împrumuturi din limba franceză care nu aveau origine latinească.) Era româna literară astfel concepută o limbă modernă, ce punea în evidență mai bine decât oricând unitatea și romanitatea spațiului nostru cultural. Limbă de cultură, care, prin atentă normare și prin intensă cultivare, devenea, încă de la începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, aptă de înaltă și aleasă producție literară. Limbă a creației beletristice, a administrației, a justiției, a științei și a presei moderne, româna s-a dovedit în felul acesta capabilă să reziste nu doar modelor lingvistice, susținute de elite dornice să-și pună în evidență cultura individuală și imitate de vorbitori cu pregătire mai puțin aleasă (mă refer acum în primul rând la latinism și la franțuzism). Iar ulterior, bine structurată și îndelung exersată, a rezistat unor influențe politice nu totdeauna ușor de evitat. (Influența rusească, spre exemplu, exercitată după Al Doilea Război Mondial nu doar în spațiul

românesc, a lăsat doar urme ne semnificative în lexicul și în frazeologia limbii noastre literare moderne.)

Vitalitatea originală a limbii noastre era astfel susținută și consolidată, la sfârșitul veacului al XX-lea, după o tradiție îndelungată a scrisului în limba română și după două secole de cultură românească modernă, de o normare atentă și eficientă a uzului literar. Manifestându-se plenar în cadrul tuturor variantelor sale, limba română literară își respecta statutul conferit prin exercițiu cultural îndelungat, prin normare și prin cultivare responsabile. Pentru că o limbă literară consolidată și atent cultivată aduce totdeauna cu sine nu doar prestigiul, coeziunea și stabilitatea normelor, ci și capacitatea de selecție rațională și eficientă a elementelor străine utile, atunci când este supusă influenței unor mode sau modele lingvistice, oricât ar fi acestea de puternice.

Analize diverse întreprinse asupra unor variante ale românei actuale, preponderent vorbite și (uneori) scrise în variante diverse ale comunicării prin mijloace electronice, au pus în evidență existența unei dinamici deosebite a structurilor și o capacitate remarcabilă de creație lexicală, semne indiscutabile de păstrare a vitalității limbii pe care o vorbim.

A fost remarcată de asemenea existența unei mari deschideri a utilizatorilor limbii noastre spre împrumut lexical, semn cunoscut al aplecării românilor către culturile, respectiv către limbile străine „la modă”. Aplecare amplificată, în ultimele trei decenii, de globalizarea intensivă în formă englezească, susținută nu doar de contextul economic și politic actual, ci și de ideea (impusă la nivel cvasioficial) că orice text scris în limba engleză este automat mai valoros decât unul de indiferent ce nivel redactat în limba română. (Cu această susținere, respectiv pe această bază, englezismelor, adică lexemele și sintagmele preluate de regulă în formă nemodificată din noua *lingua franca* a politicii, a economiei și a științei contemporane, li s-au alăturat, tot mai des în ultimul timp, noi forme și sintagme englezești, în fapt traduceri sau echivalări în limba engleză ale unor denumiri ce au fost și ar fi trebuit să rămână românești. Mă refer la nume date unor ateliere mărunte, unor firme sau asociații, chiar unor manifestări culturale, unor întreceri sportive sau

unor târguri comerciale, care sunt, fără discuție, expresie a vieții materiale, economice sau culturale locale, uneori chiar tradiționale. Noile denumiri trădează, cu siguranță, convingerea că forma englezească aduce automat prestigiu și, implicit, valoare.)

Ambele constatări menționate, anume dinamica deosebită a structurilor și formelor, respectiv îmbogățirea (reală sau doar aparentă) a lexicului românesc actual, prin împrumut din limba engleză și în formă integral englezească, respectiv prin creație internă, de regulă analogică, au la bază, la o analiză oricât de sumară, forma și nivelul limbii române actuale, privită în ansamblu; în multe dintre variantele și realizările sale, majoritatea însă neliterare. Pentru că inventarele de forme și bazele de date lingvistice constituite în ultimii ani (sursă predilectă a constatărilor menționate anterior) pun alături inovații particulare sau locale cu puține și aparent neinteresante forme ce aveau și încă au răspândire generală; creații lingvistice individuale, uneori accidentale, nu o dată ironice, glumețe sau greșite, cu fapte, iarăși mai puține, valide în perspectiva sistemului; forme specifice unor anumite limbaje profesionale, registre lingvistice sau stilistice, cu elemente impuse de vorbirea actuală, care au ajuns să caracterizeze, după opinii ce trebuie atent verificate, uzul general, urmând astfel, sugerează unele păreri, să fie recomandate și apoi impuse, pentru frecvența lor ridicată, în varianta îngrijită, literară a românei.

Însumare de forme și de structuri, rezultată prin amestec de influențe și de registre, unele marcat neliterare, datele lingvistice luate astfel în considerare sunt însă ilustrative în primul rând pentru mijloacele de informare și de comunicare modernă și pentru cele de orientare a opiniei publice. Ele ilustrează, astfel, cu precădere româna așa-zis „vie”, nu limba, obligatoriu îngrijită și atent normată, cuprinsă (nu doar în epocile anterioare) în cărți. Limba „vie” este însă predispusă, prin mulțimea variantelor coexistente, la dispersie, iar, prin răspunsul imediat dat de vorbitori unor provocări deloc convergente și nu totdeauna constructive, această limbă considerată „vie” își pune singură în pericol unitatea și, desigur, vitalitatea.

Istoria românei literare, din care am extras, la începutul intervenției noastre, date esențiale

privitoare la momente de cumpănă, rezolvate totdeauna în folosul culturii naționale și al progresului acesteia, indică drept soluție pentru apărarea limbii noastre actuale, supusă concomitent globalizării masive și democratizării în exces, cultivarea intensivă și normarea riguroasă.

O limbă este, cum se spune adesea cu dreptate, un fenomen social și cultural „viu”, care are legi proprii de evoluție. Însă fără cultivare și fără normare, adică fără protecția asigurată de o formă literară corectă și atent stabilită, orice limbă se degradează, întrucât îi este afectat caracterul exemplar, fiindu-i totodată diminuate treptat, iar uneori ireversibil, funcțiile de bază. O dovedește, din păcate, starea actuală a dialectelor istorice sud-dunărene ale limbii române, nicidecum protejate de o formă cultivată, care să fi fost creată pentru promovare și utilizare elevată în toate domeniile culturii. Aduc argumente în același sens graiurile românești vorbite în afara granițelor actuale ale României. Multe marginalizate cultural, supuse, în absența protecției oferite prin școală de româna literară, influenței distructive a limbilor oficiale din respectivele țări. Nu au lipsit și nu lipsesc încercările de transformare a acestor variante dialectale în așa-zise limbi independente, care ar trebui să fie, din rațiuni politice evidente, diferite de română.

Exemplul basarabean este, în această perspectivă, unul integral pozitiv, pentru că argumentează modul de supraviețuire, apoi modalitatea de renaștere a limbii române în spațiul românesc de dincolo de Prut. Statutul actual al românei în acest spațiu ilustrează totodată rolul culturii în rezistența unei limbi. Iar întreaga istorie a limbii noastre literare susține la rândul ei utilitatea, chiar necesitatea cultivării și normării corecte, coerente și de perspectivă a limbii naționale.

Ambele acțiuni, cultivarea și normarea, sunt absolut necesare pentru protecția limbii și, implicit, a culturii românești în fața democratizării fără limite a normelor și a globalizării lingvistice excesive.

Limba română a manifestat din cele mai vechi timpuri o atracție dovedită către cultură, vorbitorul obișnuit, cunoscător sau utilizator al unei variantei locale, marcată adesea social sau doar afectiv, aspirând constant spre o formă de comunicare creată prin cultivare și prin instrucție. Doar astfel se poate explica, după părerea noastră, „înnobilarea” semantică a cuvântului *a învăța*, impus de timpuriu cu sensul cultural, „a se instrui, a deprinde cunoștințe noi, utile, prin studiu”, în locul sensului etimologic, conservat din latinescul *invitiare*, „a se obișnui cu un viciu, a deprinde un nărav”. La fel cum, sub influența evidentă a școlii, deci a instrucției cu finalitate educativă, culturală, formativă, proverbul *ai carte, ai parte*, care consfințea inițial, în formă memorabilă, dreptul de moștenire exclusiv pentru cei care aveau *cărți*, adică acte doveditoare, a ajuns să transmită ideea, general acceptată până de curând, că valorarea dobândită prin *carte*, adică prin instrucție, este singura modalitate validă de obținere a succesului, a unei *părți* mai bune în societate.

Formularea *ai carte, n-ai parte*, variantă pe care unii contemporani glumeți o consideră mai adecvată zilelor noastre, nu este, nu trebuie să fie acceptată ca soluție pentru viitorul limbii noastre. Acest viitor, de care depinde soarta culturii românești și supraviețuirea noastră ca popor, trebuie pregătit prin instrucție temeinică, folosind o limbă literară bine normată și atent cultivată, neacceptând contestarea și disoluția normelor exprimării îngrijite și integrând în uzul exemplar doar elementele lexicale străine absolut necesare.

Eugen Simion, sfidarea contingentului*

Ion Hadârcă

Membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

Din capul locului țin să menționez că viața și opera lui Eugen Simion simbolizează exemplaritatea unui mare destin laborios, prin care spiritul exultă, iar natura geniului românesc își reafirmă forța creatoare și de deschidere gânditoare spre universalitate.

Indiscutabil, această operă merită un studiu monografic aplicat temeinic, și nu doar unul aidoma celui scris de acad. Mihai Cimpoi, de exemplu, *Modelul de existență Eugen Simion*. Este opera în care se oglindește discret statura înaltă și sobră a cărturarului, a omului de știință și cultură enciclopedică, evident, care nu poate fi încadrată într-o sumară schiță de evocare.

Din pură curiozitate, am încercat să contabilizez doar volumul prefețelor criticului Eugen Simion la prestigioasa colecție academică a *Pleidelor* românești de *Opere fundamentale*, ajunsă în timpul vieții aceluiași inițiator-coordonator la circa 250 de volume! Este în sine un inegalabil *Exegi monumentum!* editorial. Ei bine, după ce trecusem de cifra a 1000 de pagini m-am lăsat păgubaș. Nici nu am la dispoziție toate volumele. nici nu cunosc proiectul real al inițiatorului. Presupun că, adunate împreună, doar prefețele scrise de Eugen Simion pentru doar colecția de *Opere fundamentale* ar depăși prin volum (*oribile dictum!*), prin amploarea, precizia și noutatea interpretării monumentului model al *Istoriei...* călănesciene!

Este aproape hazardat să vrei să alegi din vasta-i operă un oarecare studiu predilect. Poate fi *Proza lui Eminescu*, din 1964, sau poate *Dimineața poezilor*, acest autentic poem critic despre care Valeriu Cristea afirmă că este „una din

cele mai frumoase cărți apărute la noi de la *Istoria literaturii române* a lui G. Călinescu”. Totuși am ales sau m-au ales trei studii de referințe, dense de gând și fervoare intelectuală de nivel european, de altfel traduse, solicitate și reeditate până în prezent.

Din sudura titlurilor a rezultat o nouă paradigmă aforistică.

Parafrazând sau reinventând *Sfidarea retoricii. Jurnal german* (Ed. Viitorul românesc, Buc., 1999), care succede *Jurnalul parizian. Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, ed. a IV-a. Text integral (Ed. Mercuțio, Buc., 1999) și, la fel de clasicizată, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă* (Ed. ICR, Buc., 2005), am întrezărit o „nedezruptă continuare” (D. Canteмир) a mesajului auctorial care parcă ar gândi, de la carte la carte, un concept estetic-filosofic unic și un sistem coerent sprijinit pe noua critică postbarthesiană și pe propriile arhetipuri lovinescian-călănesciene. Astfel, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* se metamorfozează în *Întoarcerea autorului* (cel alungat de noul roman dincolo de experimentul textualist, dar și cel plecat dintre noi) și revenit prin *Sfidarea retoricii*. Adică, sfidarea contingentului, a efemerului, balastului rutinar, a versatilității, mefienței și facilului, a complexelor provincialismului și spaimelor totalitare, a terorii subteranului, altfel spus, a subconștientului freudian, prin sfidarea lor autorul ținând mai sus, spre ideatic, spre suplețea gândirii eleate, adică spre metafizic și transcendent. Din toate studiile, cărțile și eseurile esteticianului-profesor la Sorbona anilor '70 transpare o bună

școală de gândire a Agorei platonician-aristotelice sau kantian-heideggeriene, riguros temperate printr-un discurs cartezian modernizat și racordat la noua școală a esteticienilor francezi. Pe aceștia i-a studiat și i-a interpretat temeinic, pe unii cunoscându-i personal și dialogând cu ei de la egal la egal (a se vedea: *Trei dialoguri despre critica modernă: I. Cu Jean-Pierre Richard; II. Cu Jean Rousset; III. Cu George Poulet*, în cartea *Timpul trăirii...*, pp. 450–491).

Din fiecare pagină a acestor surse temeinice și incitante, transpare vigoarea unei judecăți proaspete, dezinhibate, mergând direct la sursa citată, cumpănind ideile cu suficientă doză de ironie și autoironie, pigmentându-și fraza cu pigmentii metaforei, gândirii paradoxiste și ai sintezei aforistice originale, spre deliciul cititorului. Parafrazând expresia consacrată a lui Bach despre îmblânzirea *clavecinului bine temperat*, am putea afirma despre cel care vede critica drept *cârtire* cumpănită, că Eugen Simion realizează spectacolul *Fugii* critice aidoma cârtitorului bine temperat, sprijinindu-se temeinic de pământul arid al bibliotecii și levitând amețitor prin empireul ideilor.

În perioada pariziană, urmărind îndeaproape elucubrațiile stângiste ale lui Phillippe Sollers și grupul Tel Quel, de exemplu, sau pe cele ale lui Jean-Paul Sartre, emite o serie sau un lanț diaristic de observații, judecăți lucide rămase până azi în picioare.

În acest context, miniatura despre Sartre este, pur și simplu, devastatoare: „Gurile rele zic chiar că Sartre s-a prostituat în mai '68 și că, în general, el nu face decât să lingusească o istorie impură. Eugène Ionesco nu uită să-i amintească din când în când celui care a scris *l'Etre et le Néant* că acceptă inacceptabilul din istorie și că, de dragul umanității, sacrifică individul și, de dragul ideii de justiție socială, acceptă *gulagurile*. Am citit și am auzit de multe ori aceste reproșuri. Prezența filosofului alături de inevitabila Simone de Beauvoir în grupurile protestatare *troțchiste*, *situaționiste* trezește, iarăși, multe ironii în cercurile inteligenței pariziene. M-am întrebat și eu dacă un mare intelectual ca Sartre trebuie să coboare mereu în stradă și să apere toate cauzele, chiar și pe cele pierdute. Frenezia acestui *angajament* trezește,

într-adevăr, suspiciuni. Mai ales când el este așa de intens mediatizat” (*Op. cit.*, pag. 143).

Un aspect inedit (și insolit!) al *Jurnalului...* rezidă în fixarea imparțială a stărilor nevralgice, pline de frustrări, complexe și resentimente ale intelectualului din Est, aruncat în plina efervescență a societății pariziene, liberal-stângiste, non-conformiste și în permanentă căutare a noului. Viața pariziană nu este una comodă, claustrată în aule universitare și biblioteci. Tânărul profesor este mereu solicitat: toți românii trecând prin Paris consideră de datoria lor să-l ferească pe profesor cu vizite și cereri de tot soiul. Omul este un munte de generozitate, dar fixează și taxează prompt manierele lor în portrete memorabile: Marin Preda, Eugen Jebeleanu, Mihai Șora, Croh sau Ovidiu S.Crohmalniceanu, Adrian Păunescu, Sorin Titel, Nicolae Breban, Zaharia Stancu, Țepeneag, Marin Sorescu sunt prinși pe viu într-un autentic album istoric al literaturii române. Pagini inestimabile pentru istoria literară ne oferă întâlnirile cu granzii sau monștrii sacri Emil Cioran, Eugène Ionesco, Mircea Eliade...

Adaptându-și stilul rigorilor clasice și al „spumozității spiritului francez”, zice autorul, diaristul își strunește fraza, dicțiunea ideilor până la densitate parabolică: „Negația valorilor nu duce cu necesitate la prăbușirea valorilor, la rupturi între epoci și curente, pentru că în negația cea mai sălbatică există întotdeauna o nuanță de toleranță” (*Jurnal...*, pag. 57).

Pe tot parcursul creației lui Eugen Simion, se manifestă efortul disperat de a suda, a lega, a asigura continuitatea-ciclică a valorilor (prin scrierea de dicționare, monografii, colecții, portrete etc.), fiind el însuși un maestru al joncțiunilor: în sânul unei singure culturi (cu cea de peste Prut), dar și între culturile europene: franceză, germană, elină, italiană... Lejer mărturisind prin toate, el afirmă cu demnitate spiritul valoric al demnității latinătății estice sau de sfidare a „neantului valah”. Din când în când, resentimentele totuși transpar cu obstinație: „Există o retorică a libertății, dar ce înseamnă libertatea când nu există riscul de a o pierde” (pag. 38), se întreabă cu amărăciune autorul din Est, admirând voluptatea discuției de dragul discuției a intelectualilor francezi. Sau despre același „neant valah”: „Noi, românii, suntem obsedați de destinul nostru. Și destinul

nostru istoric este un lung șir de fracturi... Fiecare individ are momentele lui când coboară, subit, în subterană..." (pag. 130).

Este copleșitoare obsesia cenzurii și auto-cenzurii: „Aș vrea să scriu, aici, despre clipele mele obscure, despre frica mea de moarte (...), despre demonii mei, despre momentele mele de cădere și nesiguranță..., dar cum să scriu când sunt atâtea cenzuri în mine și altele în afara mea?" (pag. 102). Sau: „Când mă gândesc la indiscreția, ura și turnătoră (care tinde să devină un stil național) din societatea noastră, mă cuprinde amețea. Ferocitatea indiscreției și a mahalagismului ilfovean..." (pag. 408). Un alt episod trist sublimat totuși apoteotic se întâmplă la înmormântarea lui Eugène Ionesco: „La cimitirul Montparnasse, depun o floare pe mormântul lui Cioran și apoi dispar repede, complet dezamăgit de compatrioții care n-au în ei tăria de a-și ține cumpătul și de a-și stăpâni resentimentele într-o situație atât de tragică... Vizitez, a doua zi, expoziția Brâncuși de la Centre Pompidou... E magnifică. Văd opere (aduse din America) pe care nu le-am văzut decât în albume. Este un regal și, după câteva ore petrecute printre aceste păsări măiestre și domnișoare Pogany, nu îmi este deloc rușine că sunt român. Iată adevăratul spirit românesc..." (pp. 562–563).

În totalitatea și noutatea viziunilor sale creatoare, Eugen Simion se vădește a fi un vrednic cetățean al *logosferei*, care este „lumea limbajurilor în care trăim”, după estetica barthesiană. Spiritul lui discerne rezervat noile teorii văduvite de substanța ontologică în care omul, creatorul dispare, fiind redus la o stranie *ergografie*, precum deducem din *Sfidarea retoricii*: „Cultura produce *texte*, nu *creatori*, spun teoreticienii literaturii de azi. Autorii sunt sistematic înghițiți de textele pe care le fabrică și, dacă în timpul lecturii, autorul revine în text, el nu poate fi decât o *ființă gramaticală*, un *om de hârtie*. El nu are biografie, ci, la nevoie, o *ergografie*" (Op. cit., pag. 13).

Textualiștii, structuraliștii, semioticienii – toți sunt trecuți prin grila cunoașterii și interpretării simionești. Cărțile sale oferă un regal al gândirii vii, de mare forță a pătrunderii în miezul tainelor existențiale. Este ca și cum ar purta în mână prin labirintul cărților magica lampă a lui Diogene:

24 „Un proverb oriental, deseori citat de semioti-

cieni, spune că locul cel mai obscur de pe pământ este acela de sub lampa aprinsă. Misterul se refugiază adesea în structurile transparenței. Nicio cunoaștere nu-i, așadar, atât de completă încât să facă inutilă cunoașterea" (Op. cit., pag. 405). Este una dintre cele mai profunde meditații ale criticului-poet. O panoramă amețitoare a infinitului cunoașterii ni se dezvăluie chiar sub ochii noștri, cunoscând această operă în care autorul zidit *ergografic* între pereții ei, revine *holografic* sub ochii noștri în toată măreția sa creatoare.

Aceasta este sfidarea contingentei și frizarea transcendenței – miza majoră a spiritului critic simionesc!

O altă fațetă a creației sale este deschiderea către universal prin național și regional, și invers... „Fractura” basarabeană este, totuși, parte componentă a acestui univers...

În prima ediție a sugestivului său eseu critic *Modelul de existență Eugen Simion*, afinul său basarabean, criticul Mihai Cimpoi, definește astfel *Lumea basarabeană* a ploieșteanului-academician: „De mai mult timp Eugen Simion, în calitate sa de om deplin al culturii românești, ca să reluăm o expresie cunoscută, (este) preocupat și de lumea basarabeană, văzută de el ca o lume a *marginii existențiale* (și nu valorice), ca o lume românească, veche, arhetipală, care are un *habitat* și un *habitus* specific! (Op. cit., pag. 265). Aflată sub semnul unității, zice criticul basarabean, opera lui Eugen Simion poate fi privită și în spirit goethean: „Spațiul cultural românesc e privit sub semnul unității, în câmpul atenției intrând și autorii basarabeni, tot astfel cum literatura universală este văzută în spiritul lui Goethe, ca un întreg" (Idem, pag. 16).

Începând cu B.P. Hasdeu și terminând cu Nicolae Dabija și Valeriu Matei, Eugen Simion schițează un vast program de interpretare a universului basarabean, rămas, din păcate, neterminat. În eseu *Setea de monumental și grandios. B.P. Hasdeu*, din 1984, scris cu prilejul retipăririi *Istoriei critice a rumânilor*, opera lui Hasdeu publicată prima oară la 1873, Eugen Simion notează: „Există (...) o legătură între *pământ* și *neam* care depășește *circumfusele*, atât de strânsă și hotărâtoare încât, zice Hasdeu, pământul răsfrânge imaginea neamului, iar neamul răsfrânge imaginea pământului" (Eugen Simion,

Moartea lui Mercuțio, Ed. Tracus Arte, Buc., 2019, pag. 87). Și mai jos, remarcând apetența lui Mircea Eliade și a generației sale pentru enciclopedismul și mesianismul istoricului basarabean, Eugen Simion completează: „Nicolae Iorga, Pârvan și chiar G. Călinescu (care păstrează în admirația lui o distanță ironică) moștenesc ceva din această sete de grandios și monumental de care suferă spiritul lui Hasdeu, om de început, genial și haotic, imaginea eternă a marii opere neterminate (*Idem*, pag. 88).

Despre alt gigant basarabean Eugen Simion s-a pronunțat în mai multe rânduri. În *Studiul introductiv* la ediția academică *Constantin Stere. Opere. În preajma revoluției*. Vol. I (Ed. Academiei Române. Fundația Națională pentru Știință și Artă, Buc., 2010), prefătorul notează de la bun început: „Basarabeanul C. Stere (1865–1936), cel care a fondat, în 1906, împreună cu G. Ibrăileanu „Viața Românească” și a definit ideologia poporanismului are o biografie fabuloasă pe care, în loc s-o reabiliteze direct într-o narațiune memorialistică, a folosit-o ca punct de plecare într-un roman fluviu dictat secretarului său L. Leoveanu” (*Op. cit.*, pag. V). Și, în continuare, definindu-i opera drept „autobiografie spirituală (...) mare epopee memorialistică (...), roman memorialistic”, Eugen Simion îl apreciază drept un „roman memorialistic complex (complex ca formulă epică și complex ca viziune asupra lumii) **și nu o dată excepțional** (s.n.) ce se cheamă *În preajma revoluției*” (*Idem*, pag. XI).

Despre criticul Mihai Cimpoi, Eugen Simion scrie mai multe pagini memorabile, semnând împreună și o carte dedicată lui C. Stere *Viața ca un roman* (2015). Volumul de eseuri *Fragmente critice*, vol. 1 (Ed. Grai și suflet – cultura românească, Buc., 1998) cuprinde două eseuri consacrate colegului-academician, criticului Mihai Cimpoi. *Spre un nou Eminescu* (pag. 110) și *O istorie a literaturii basarabene* (pag. 203): „Autorul (...) este un interpret avizat al lui Eminescu (a publicat, între altele *Narcis și Hyperion* și, dacă îmi amintesc bine, despre el mi-a vorbit prima oară, pe la începutul anilor '80, C. Noica (pag. 110). Sau despre *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia*: „Autorul acestei *Istории* este, bineînțeles, Mihai Cimpoi, reputat critic literar și «stâlp» al vieții culturale din Basarabia.

Un basarabean țeapăn (în sens nichitian), clădit din materiale tari și abundente, caracter dârz și cumpănit, cu o umoare egală, în fine, un om pregătit – după cum lasă impresia – să ducă bătăliile sale până la capăt și să le câștige” (*Op. cit.*, pag. 203). Este un portret viu și memorabil, parcă schițat de tușele lui Corneliu Baba sau ale lui Nicolae Grigorescu!

Exceptând exegezele despre alți poeți cu origini basarabene: A.E. Bakonsky, Leonid Dimov, Adrian Păunescu, putem afirma că poezia basarabeană nu a fost străină criticului Eugen Simion. Despre poezia lui Grigore Vieru, de exemplu, „poetul confesiv și profetic”, Eugen Simion găsește cele mai alese cuvinte. Grigore Vieru este „Un poet cu lira-n lacrimi”, precum se numește eseul corespunzător: „O jale de popor îmbătrânit în suferință, o respirație ușoară printre inefabilele naturii. Satul, izvorul, dealul, piatra, pelinul, busuiocul... – toate participă la o mirifică patrie imaginară închisă într-o imensă lacrimă (*Fragmente critice*, vol. III, pag. 189, 196). Despre Paul Goma scrie rezervat și imparțial împotriva unor umori extraliterare: „*Din Calidor*, subliniat, *O copilărie basarabeană*, ar putea să aibă drept model romanul memorialistic al lui Constantin Stere *În preajma revoluției*” ... „O literatură, deschide parantezele Eugen Simion, a experienței, o epică de tip biografic, un document, în fine, uman și politic, în consens cu o bună parte din Literatura Estului (de la Soljenițin la Kundera), (Eugen Simion. *Genurile biograficului*, vol. II, Buc., 2008, pag. 80. Citat după M. Cimpoi, *Modelul...* Ed. ICR, 2018, pag. 269).

Despre poezia lui Nicolae Dabija, Eugen Simion concluzionează: „*Poezia e o bucuroasă tristețe*: Îl «crezi» pe cuvânt și participi sufletește la tragedia mocnită pe care o sugerează poezia lui fluentă, rapsodică, penetrantă” (Eugen Simion. *Scriitori români de azi*. Vol. IV, Ed. David-Litera, Buc.-Chișinău, 1998, pag. 300).

Despre poetul Valeriu Matei: „...este, prin natura lui, un luptător, un spirit – dacă-l intuiesc bine – ireductibil, hotărât să meargă până la capăt în aventura lui dreaptă și primejdioasă” (*Op. cit.*, pag. 294).

Vom reține alte două eseuri ale academicianului prin care transpar alte note vibrante raportate

la realitatea basarabeană și nu doar: „Particip la un colocviu despre Ștefan cel Mare și Eminescu, notează autorul în *Spiritul ieșean* (1992). Și, înainte de a vorbi despre miturile fundamentale în opera poetului național, ascult intervenția lui Nicolae Dabija, tocmai sosit de la Chișinău. Ceea ce spune el este rezumatul unei tragedii (...). Confesiunea poetului Nicolae Dabija, apelul lui disperat mă rușinează pur și simplu. Ei, basarabeni, trec printr-un mare pericol și noi, din celelalte provincii, vorbim vorbe și facem discursuri” (Eugen Simion. *Moartea lui Mercuțio*, pag. 316).

Alte două eseuri – *Cultura diasporei și Întoarcerea basarabenilor* – din *Fragmente critice* păstrează aceeași notă vibrantă a deschiderii față de realitățile basarabene. În *Cultura diasporei*, rezumându-și participarea sa *Forul românilor și originarilor din România* din 1991, Eugen Simion îi dă dreptate Leonidei Lari care afirma: „O situație specială au românii din Basarabia, Bucovina de Nord, Iugoslavia și din alte regiuni învecinate. Poeta Leonida Lari, prezintă la această reuniune, spune, pe bună dreptate, că ei, basarabeni, nu sunt și nu se simt în diaspora. S-au născut unde s-au născut și n-au de gând să plece nicăieri. Ei scriu în limba maternă și opera lor face parte, cu valori specifice, dintr-un patrimoniu spiritual comun (*Op. cit.*, pag. 227).

Titlul eseului *Întoarcerea basarabenilor* (1995) vorbește de la sine. Este despre descinderea unui grup de basarabeni la București cu prilejul aniversării a 60 de ani ai poetului Grigore Vieru: „I-am ascultat pe cei mai mulți dintre ei vorbind la Cercul Militar, vineri, 24 februarie a.c., în fața unui public numeros venit să omagieze nu numai un poet, dar și simbolul care stă în spatele lui și care ne neliniștește pe toți: Basarabia!” Deci Basarabia, „simbolul care ne neliniștește pe toți”! „Spiridon Vangheli, de rând cu regizorul Ion Ungureanu, o cunoștință mai veche, poetul Andrei

Strâmbeanu, poetul Dumitru Matcovschi, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, istoricul Ioan Buga, omul de știință Petru Soltan (care locuiește în Transnistria) au prezentat o altă față a Basarabiei, mai puțin înveselitoare. Au făcut-o într-un mod demn și cu un radicalism moral care pe mine m-a impresionat profund. Este limpede, intelectualii aceștia nu se joacă cu vorbele, știu ce spun. N-au coborât aici să facă retorică. Mi-a plăcut, repet, stimulul lor ațos, mi-a plăcut enorm responsabilitatea lor morală, mi-a plăcut și faptul că într-o împrejurare festivă n-au ezitat să spună ce nu le place la noi, valahii” (*Fragmente critice*, pag. 226). Precum se vede în această cronică sentimentală, toate accentele, chiar mai puțin delicate, subliniază mai ales întoarcerea basarabenilor în propria lor capitală. De-ar fi așa! Alte nume frecvente de basarabeni în eseurile lui Eugen Simion sunt Constantin Stamate, Alecu Russo, Alexei Mateevici, Nicolae Costenco, Eugen Coșeriu, Ion Druță ș.a.

Este o schiță panoramică a lumii basarabene, profund impresionantă.

Am meditat asupra faptului cum am putea asigura mai bine „întoarcerea autorului”, vorba lui Eugen Simion, cel puțin în spațiul nostru chișinăuian, atât de îndrăgit și vizitat de autor. Gândindu-mă la prezența marilor intelectuali polivalenți: Nicolae Iorga, George Călinescu sau Mircea Eliade pe Aleea Clasicilor din inima Chișinăului, mă întreb, în fine, de ce nu s-ar găsi un loc și pentru ilustrul intelectual, harnic și doct, subtil filosof al culturii europene, editor complet al operei, inclusiv al manuscriselor eminesciene, mare prieten al Basarabiei și strălucit comentator al creației tuturor celor înveșniciți pe Alea – pentru clasicul scriitor-academician Eugen Simion?

„Mândrele” și mândria lui Anton Pann (II)

Vasile Vasile*

„Marea dragoste a lui Anton Pann” – preluând exprimarea lui Nicolae Iorga – „și marea lui mândrie” au fost întotdeauna muzica. Întâi cea bisericească, în slujba căreia a statut nu mai puțin de patruzeci și patru de ani, cântând condace și irmoase învățate din copilărie, până în cele din urmă timpuri ale vieții sale și căreia i-a consacrat o mulțime de publicații teoretice, lucrări și prelucrări, în tipărituri speciale, în magazine, antologii, gramatici și principii”. Ilustrul istoric subliniază contextul nefavorabil în care „a început a trăi într-o vreme când muzica bisericească suferea, ca atâtea alte lucruri, sub înrăurirea nouă a ideilor Apusului, o schimbare hotărâtoare”, subliniind rolul pe care l-a avut „revoluția muzicală (...) patronată îndată în Moldova de marele Veniamin, iar în Țara Românească de mitropolitul Dionisie Lupu”⁸¹, idee susținută încă în 1902⁸².

Această semnalare privind preferința netăgăduită pentru cărțile muzicale liturgice ale autorului *Bazului teoretic și practic al muzicii bisericești* o întâlnim și la Ovid Densușianu, istoricul literar ce afirma în 1921 „ținea mai mult la tipăriturile lui bisericești decât la ceea ce-i zicea literatură «politicească»”⁸³. Aceeași apreciere față de activitatea muzicală a autorului celor peste douăzeci de cărți cu semiografie muzicală o exprima Tudor Vianu. El sublinia faptul că Anton Pann a avut „un rol însemnat în fixarea muzicii religioase”⁸⁴.

Activitatea muzicală a lui Anton Pann este dublată de cea literară, folcloristică, tipografică, paremiologică, acestea din urmă umbrind-o pe cea dintâi, din cauza semiografiei muzicale și a neînțelegerii teologiei cântării de strună, domeniu

în care autorului rugăciunii domnești în formă melodică – *Tatăl nostru* – posteritatea îi datorează foarte mult.

Printre principalele calități ale interpretărilor psaltului trebuie amintite inclusiv cele de **ironizare a confrăților săi, care făceau uz de teriremuri, nenanele** și alte artificii care să le sporească falsa faimă, cum sunt celebrele versuri din *Heruvico – Chinonicar*, tomul II, tipărit în 1847, p. 168, unde știința de carte și deprinderile cântării practicate de veleitarii și impostorii, interpreți de „axioane viermănoase”, este comparată cu a cocoșului, cabotinismul lor făcându-i să se asemeze cu rășoiul „clătinând capul”, ca cocoșul ce-și întinde gâtul „pentru că și el e psalt”, vehemența criticului atingând paroxismul:

„Multe fac ei, dar n-am vreme aici toate să
le-nșir,
Care ei le țin de bune, gândind c-alți de ei
se mir”.

În același timp se remarcă faptul că autorul celor trei volume ale *Doksastarului* își dă mâna cu confratele său întru ale psaltichiei, Macarie Protopsaltul, protestând împotriva „ifosului de Țarigrad” și a perpetuării unor vechi metehne ale cântăreților, care

„...meșteșug psaltichie știu cât știe un cocoș;
Acsioane viermănoase ți le cânt ca pe răboș;
Iar când e la tereremuri, sunt vestitul Cucuzel,
Ba încă multor le pare că îl întrec și pe el.
Când se umflă ca curcanul și mi-ți ridică un
glas,

Ca o minge îți trânteste nenanele pe nas.
De te face să caști gura și la dânsul să privești

*Profesor, dr., muzicolog

Și alteori te adoarme, de nu-ți vine să clipești.
Despre a lor neștiință cât de purici nu se pișc:
Cânt și tot mereu în strană din dește ca-n

flu(i)er mișc.

Aci îi vezi clătind capul ca rățoi(i) unui alt,

Aci-ntind gât ca cocoșul (pentru că și el e
psalt) – cum citim pe fila 168 a *Heruvico – chinonicarul* din 1847.

Pentru el **muzica reprezenta** – cum însuși declara – „**gândirea oamenilor învățați și un dar al vremurilor bătrâne**”. În numeroase rânduri, psaltul se declară a fi în primul rând dator Bisericii, pentru ridicarea cântării de strană din țara noastră la înălțimea consfințită de tradiția multiseculară și la cea meritată în urma intrării limbii române în drepturile legitime, căci în mottoul prefeței adresate mitropolitului sprijinitor al tipăririi *Bazului teoretic și practic al muzicii bisericești* se găsesc aceste două versuri emblematice:

„Cum sânt dator către mama recunoscător și
fiu,

Contribuiesc Bisericii astfel ca credincios

fiu...”

La timpul său, **Vasile Alecsandri reproșă contemporanilor săi** că autorul *Cântecelor de stea*, „pierdut în umbră, a fost pe timpul lui victima superbiei ignoranțe și chiar astăzi (...), când oamenii literați și-au dobândit un loc sub soare, **numele lui Anton Pann deșteaptă mai mult imaginea unui psalt în strană decât suvenirul unui poet**”⁸⁵.

Cel mai apropiat de dimensiunea complexă a omului de cultură a timpului său s-a dovedit **Tudor Arghezi**. El scria, în 1954, la centenarul trecerii lui în lumea de dincolo: „Pann a scris de toate, pe lângă litere, care-i fac un loc însemnat între clasicii noștri. Căci năzdrăvanul nostru **paraclisier, dascăl, cântăreț, compozitor și profesor de paralaghie** a publicat pentru străduințele slujbei și ale învățăceilor lui tot soiul de cărți originale sau compilate”⁸⁶.

Tânărul psalt, beneficiar al unei pregătiri de excepție datorate **ucenicirii la cei doi iluștri psalți greci, Dionisie Fotino și Petru Efesiu**, a avut o contribuție însemnată la „desăvârșirea meșteșugului” cântărilor bisericești, activitate în care era ajutat în primul rând de statutul său de psalt. Despre cel de-al doilea dintre dascălii săi amintiți – Petre Efesiu – nota, în 1847, că este cel

care „a adus și a predat în București pentru întâia dată meșteșugul muzicii bisericești pe acest metod nou”, el însuși numărându-se printre primii beneficiari – cum citim pe prima filă a tomului I a *Chinonicarului anual*, tipărit în 1847.

Cu îndreptățire îl considera **Niculae M. Popescu**, în urmă cu mai bine de un secol, **figura cea mai proeminentă a culturii psaltice românești din secolul al XIX-lea**⁸⁷, peste alte trei decenii fiind amintite „versurile de patrioticească îmbărbătare și adâncă simțire românească ale marelui cântăreț Anton Pann”⁸⁸. La centenarul morții era considerat „un vrednic trudit și slujitor în ogorul duhovnicesc al muzicii psaltice. Așa l-au cunoscut oamenii din vremea sa, așa ni se înfățișează azi și nouă, celor depărtați cu un veac de zilele lui”. El urcă, prin muncă asiduă, toate treptele slujitorului de strană, pornind de la simplu paraclisier, ajungând „mare cântăreț în strănile multor biserici din București” și „dascăl de psaltichie la Râmnicul Vâlcei, la școala națională de musichie din București” și străduindu-se „ani de-a rândul să scoată din școlarii săi «cântăreți buni și lăudați»”⁸⁹. Peste două decenii va veni alt glas care va susține valoarea deosebită a cântărețului de strană care „își executa propriile compoziții cu o măiestrie rară, aproape nemaîntâlnită de la el încoace”, singurul cercetător dintre teologi ce reține activitatea lui tipografică și de editor de cântări bisericești” precum și cea de „neobosit talmăcitor”⁹⁰.

Marea lui mândrie nu a fost una declarativă, ci una funciară, concretizată într-o formă poliedrică în următoarele ipostaze:

1. Psalt și protopsalt la o bună parte din bisericile bucureștene (Olari, Biserica cu sfinți, Olteni, Biserica Albă, Curtea Veche, Cretzulescu, Lucaci etc.) **și din mănăstirile vâlcene** (Dintr-un lemn, Hurezi, Surpatele, Cozia, Govora, Brîncoveanu), **prahovene** (Roșoioara, Zamfira), **dâmbovițene** (Vifortâta) **și gorjene** (Tismana) și altele; în această ipostază îl surprinde George Breazu: „*Anton Pantoleon era cântăreț de biserică și ar fi predat muzichia în București încă din 1823*”, afirmație pusă sub semnul îndoielii deoarece nu-i apare numele în „seama pe 1825–1826” și-l pomenește în așezămintele amintite⁹¹.

Vocea sa a răsunat în multe biserici, timbrul său inconfundabil și încărcătura spirituală pe care

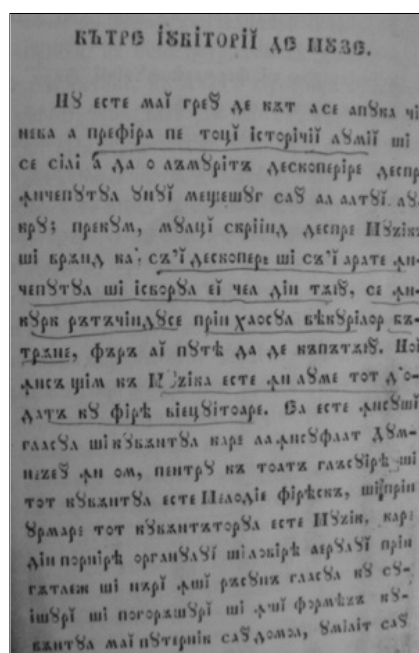
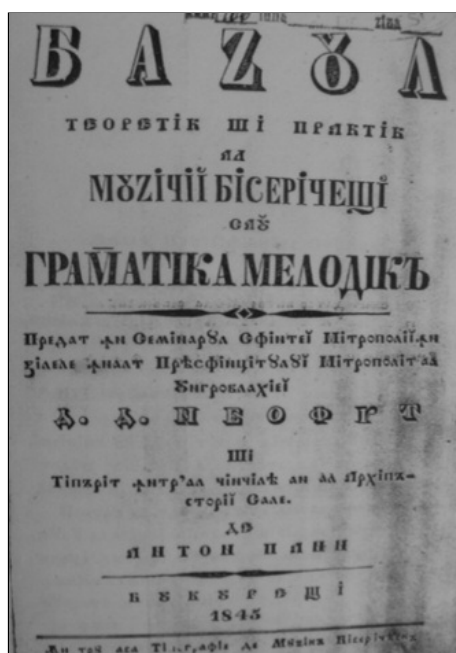
o dădea repertoriului liturgic făcându-le neîncăpătoare, numărul credincioșilor care-l urmau cu fidelitate înmulțindu-se. A impresionat pe mulți participanți în memoria cărora au rămas discuții despre biserici în care participanții la servicii liturgice nu mai aveau loc atunci când cânta în strană „finul Pepei”. Într-unul din cele dintâi studii de istorie a muzicii din țara noastră, T. Ionescu reținea că Pann avea „o frumoasă voce (...) un meșteșug în execuțiune și posedând și sciința psaltichiei de timpuriu”⁹². Cele **peste patru decenii puse în slujba stranei românești** reprezintă trecerea cântărețului de la simplu corist într-un cor de factură rusească, de la Chișinău, la cea de discipol al celor doi străluciți psalți ai epocii, stabiliți definitiv la București, unul reprezentând etapa notației muzicale cucuzeliene și altul al celei hrisantice, de la cântarea în limba greacă la cea în limba română, de la rangul de paraclisier și al doilea psalt la cel de **autoritate supremă în domeniul muzicii de strănă**, de la simplu culegător de cântece de stea la autorul unor prestigioase volume.

Ce duios și-a încheiat viața acest cântăreț din alte vremuri” – conchidea în urmă cu peste șase decenii Gheorghe Moisescu, precizând că ilustrul psalt, îndrăgostit toată viața de această calitate. „Își încheie cariera de o viață într-o formă inedită” – cântând la strănă fără plată⁹³.

I-au fost recunoscute **calitățile vocale, timbrul său clar și sonor, imortalizat fugar** de viitorul critic literar, **Titu Maiorescu** – cel care-l ascultase la vremea uceniciei sale școlare, la Brașov, în casa protoiereului Popazu, unchiul dinspre mamă, care-și amintește că „avea glas foarte frumos” și a „prins a cânta unele cântece de lume vestite pe acea vreme”; la interpretarea unora dintre acestea asistența „a izbucnit în lacrimi”⁹⁴. Printre cântecele interpretate de tânărul psalt în casa protoiereului brașovean sunt amintite: *În zorii zilei de dimineață...*, și *Sărmană frunză nenorocită*, la interpretarea căreia „toți cei de la masă au izbucnit în lacrimi, cu gândul la prietenii și la rudele din exil”.

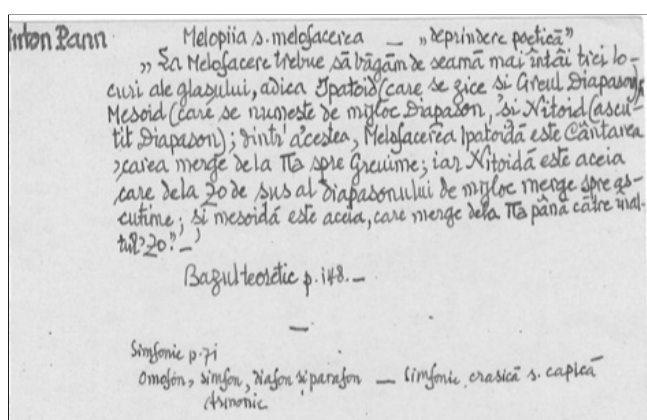
2. Autorul celor trei cărți de teorie a muzicii psaltice în limba română: *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Gramatica melodică* – considerată pe bună dreptate o „operă de erudiție muzicală”⁹⁵.

3. La rândul ei, activitatea interpretativ-pedagogică se împletește armonios cu cea a teoreticianului, autorul celor trei lucrări de inițiere în limbajul muzicii psaltice sudând astfel propria experiență în domeniu cu anumite lucrări ale timpului scrise în limba greacă. Emblematic din acest punct de vedere rămâne debutul tipografiei proprii cu *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești*. Nedepășită până astăzi, lucrarea reprezintă

răspunsul său concret la o necesitate stringentă, conturată în prefața adresată mitropolitului, în care subliniază lipsa unor asemenea cărți și nevoia de cărți pentru inițierea viitorilor cântăreți de strană.

În carte este creionată o **primă istorie a muzicii bizantine în limba română**, lucrare neegalată până astăzi, în care își face simțită prezența făuritorul unei terminologii pe înțelesul ucenicilor români. Ea este urmată de *Prescurtare din Bazul muzicii bisericești și din Anastasimatar* și de *Mica gramatică musicală teoretică și practică*.

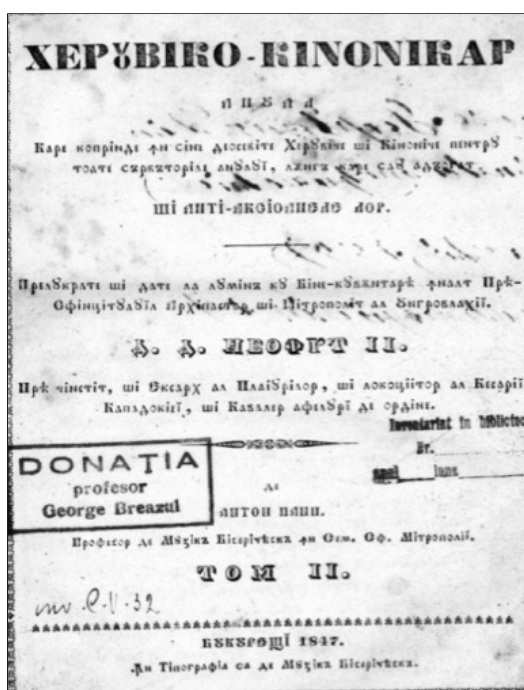
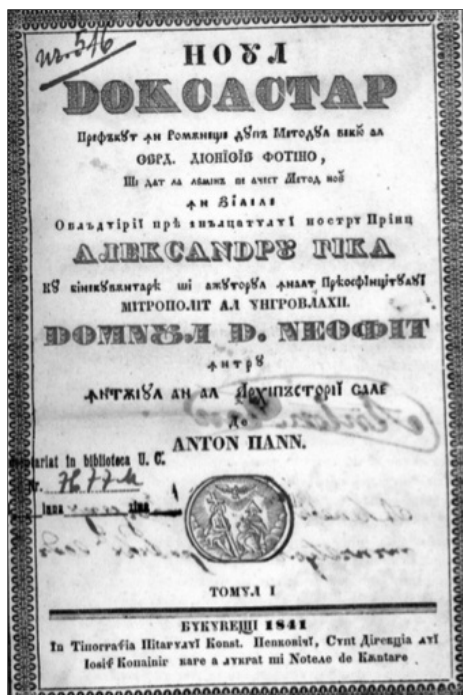
Fișa 851 din fondul George Breazu
referitor la melofacere

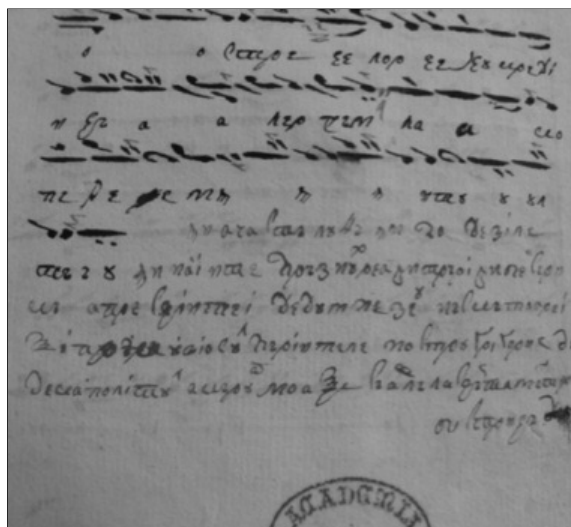
4. Realizatorul și tipograful a 15 cărți de cântări esențiale destinate stranei românești:

Noul Doxastar (trei volume masive), *Noul Anastasimatar*, *Irmologhiul sau Catavasierul* (două ediții), al celor dintâi antologii de cântări de strană specializate: *Priveghierul*, *Heruvico – chinonicarul* (două tomuri), al celor trei *Liturghii*, a *Paresimierului*, al *Epitafului* sau *Prohodul Domnului* (două ediții).

Autorul a introduce în cele trei volume **slave ale unor sfinți români, sau ale căror moaște sunt în arealul românesc, printre care pot fi menționați**: Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava, Cuvioasa Parascheva de la Iași, Sfântul Grigore Decapolitul, de la Mănăstirea Bistrița, Sfântul Dimitrie cel Nou, Sfânta Muceniță Filofteia etc., iar în celelalte antologii face loc unor cântări proprii, dar și ale contemporanilor săi români.

Lista de mai sus cuprinde cărți dedicate unor cântări pentru cele mai diverse servicii divine, constatându-se **acoperirea repertorială a celor mai diferite slujbe**: cele trei liturghii ortodoxe, priveghieri, vecernii, utrenii prohod, cu deschideri spre cântările ample, complexe, slave, stihiri, irmoase, catavasii, doxologii, podobii, trisaghioane, heruvico, axioane, chinonice ș.a.m.d.

Începutul slavelor închinat Sfântului
Grigore Decapolitul, „ale căruia moaște să află
la Sfânta Mă(nă)s-tire Bistrița” –
Ms. Rom. 2114 BAR, f. 34^v

Cele mai importante creații ale psaltului român s-au impus de-a lungul timpului, unele rezistând până în timpurile noastre, celor amintite, *Tatăl nostru...*, *Deșteaptă-te, române...*, adăugându-se și altele, preluate de antologii care au urmat: *Răspunsurile mari*, heruvice, axioane duminicale și la Liturgia Sfântului Vasile, polielee, doxologii, *Ziua Învierii* și altele, toate născute din inspirația psaltului și trecute prin glasul și sensibilitatea sa.

Anton Pann pare a fi și cel care a deschis drumul spre cântarea liturgică armonică, plurivocală, de tip rusesc, bazată pe recitative, lăsându-ne acel *Doamne miluiește*, și restul răspunsurilor ecteniei, pentru cor mixt, scris în notație psaltică.

Lista creației sale va putea fi definitivată numai după investigarea celor aproximativ 1000 de manuscrise muzicale risipite în diferite fonduri arhivistice din țară și din străinătate, o mică parte fiind consemnată chiar de semnatarul acestui material, în cele trei volume consacrate patrimoniului românesc athonit⁹⁶ și încununate cu Premiul Academiei Române și celor din o parte a Moldovei⁹⁷.

Printre altele amintesc **Manuscrisul cu numărul de inventar 2544 din fondul Mănăstirii Tismana** considerat un *antologhion* și un *Heruvichonnicar*, care a beneficiat de o prezentare sintetică a preotului Zaharia Matei⁹⁸ și de o alta detaliată în monografia aceluiași bizantinolog⁹⁹.

Cercetând cu ochiul specialistului prețiosul document de la Tismana, Gheorghe Ciobanu semnalase importanța descoperirii, dar a precizat că prezentatoarea documentului „intitulează și enumeră cele trei manuscrise în mod eronat”, fiind legate laolaltă și propune ordonarea și denumirea corectă a documentelor, după cuprinsul lor:

– prima parte a coligatului (ff. 1–108) este un *antologhion*, cuprinzând cântări de la Paști, heruvice, chinonice, axioane praznicale, cântări de la utrenie, cântări de la triod, Prohod etc. – echivalentul a ceea ce Teodor Voinescu denumise doar *Stihirile Paștelor românești*;

– a doua parte a documentului (ff. 110–149) cuprinde „*Slujba Adormirii Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria*”, precedată de o dedicație – și nu de o scrisoare, cum nota cercetătoarea – adresată starețului chinoviei: „Prea Cuviosului, arhimandritului Spiridon, igumenul sfintei monastiri Tismana, se închină această filadă”, precizând data terminării caietului: „1844, August 4”, în timp ce Teodora Vasilescu aprecia a fi al treilea manuscris și citește data „August în 15 – *Slujba Adormirii...*”, după data sărbătorii hramului lavrei fondate de Sfântul Nicodim;

– a treia parte (ff. 150–267) este un *Heruvichonnicar* – „cum își intitulează Anton Pann publicațiile cu conținut similar și pentru care considerent s-a și trecut pe cotorul volumului denumirea de *Heruvichonnicar* – scris în anii 1831–1837”, considerat de cercetătoarea amintită ca al doilea manuscris¹⁰⁰.

În același timp, tipăriturile muzicale ale antologiilor alcătuite de Anton Pann ilustrează **activitatea complexă a psaltului de exighisire și de românire a cântărilor liturgice**, activitate ce-l situează la loc de frunte printre făuritorii culturii naționale. Tânărul psalt român se face îndată remarcat, pentru calitățile sale, ceea ce a determinat **numirea sa în comisia pentru traducerea cântărilor de cult în limba română**, în pofida faptului că era foarte tânăr. Mitropolitul Dionisie Lupu reeditează constituirea unui triumvirat dâmbovițean, asemănător celui din Constantinopol, unde se legiferează reforma hrisantică, cei trei membri împărțindu-și enorma activitate după ceea ce fiecare putea realiza mai ușor, o teoretizare dublată de exighisirea vechilor cântări în semiografie cucuzeliană în cea nouă.

Munca sa în domeniul muzicii bisericești poate fi înregistrată în cele patru componente muzicale: psaltul, teoreticianul, profesorul și creatorul de cântări liturgice de referință – cu mai multe paliere: exighisire, românire, „traducere, reformare”, creație.

Tipăriturilor amintite se adaugă cele opt broșuri ale *Spitalului amorului* (două reeditate), cele șase ediții ale *Cântecelor de stea* și celelalte broșuri și calendare ce conțin și melodii.

5. Profesor „de școli mai înalte decât cele pe care le absolvise”¹⁰¹, din perioada 1823–1854, cum aprecia mitropolitul Antonie Plămădeală.

Activitatea de psalt este indisolubil legată de cea de dascăl de psaltichie, harta acestei onorante activități fiind comună cu cea interpretativă, cele două laturi ale activității muzicianului intersectându-se și fiind cele cu care el se mândrea în permanență. Răspunde astfel unor deziderate ale timpului, formulate în diferite acte oficiale, cum ar fi cererea către mitropolitul Neofit, din 1842, în care constata cu strângere de inimă reducerea „neamului cântăreților”. Această stare a reducerii dascălilor de strană, la care se ajunsese – era urmarea invaziei cântăreților fanarioți, încurajați de privilegiile serioase și de descurajarea celor localnici, care erau nevoiți să cânte în limba greacă – nu-l lasă indiferent pe psaltul-interpret.

Cu titlul de **profesor de psaltichie** își va semna multe dintre tipăriturile sale, chiar și dintre cele ce se îndepărtează de conținutul religios și muzical. fiind titlul la care a ținut cel mai mult, toată viața.

Una dintre cele mai pertinente monografii recunoaște faptul că Pann aprecia în mod deosebit calitatea de **profesor de muzică vocală al școalelor naționale din București**, cea pe care „și-o notează acum autorul pe copertă”¹⁰², dar se impune precizarea că pe anumite manuscrise această calitate prioritară de „dascăl al școalei de muzichie” apăruse cu mulți ani în urmă. Pann realizează saltul de la **statutul de psalt la cel de făcător de psalți**.

Din punctul de vedere al **contribuției la formarea limbii române literare**, numele lui Anton Pann trebuie așezat în vecinătatea celui al mitropoliților Dosoftei, Varlaam, Antim Ivireanu, Veniamin Costache, al episcopilor Iosif de la Argeș și Nectarie Frimu, al diaconului Coresi și în

marele front de tălmăcitori în limba română a cântărilor de strană: Filothei sin Agăi Jipei, Mihalache Moldovlahul, Iosif și Visarion de la Neamț, Macarie Ieromonahul, Nectarie Protopsaltul Prodromului etc., aspecte detaliate în 1997 și 2017¹⁰³.

Personalitățile istorice și literare amintite au fost, mai ales în ultima vreme, **dublate de unii bizantinologi și muzicologi**, care au extins investigațiile spre domeniile ilustrate de „finul Pepei”, confirmând aserțiunea lui Nicolae Iorga: Ion Popescu Pasărea, George Breazul, Gheorghe Ciobanu, Gheorghe C. Ionescu, Titus Moiescu, Alexie Buzera, Viorel Cosma, Octavian Lazăr Cosma, Vasile Vasile etc.

Plasându-l în puternica pleiadă a veacului „renașterii naționale a Neamului”, Ion Popescu-Pasărea, în calitate de succesor al Catedrei de *muzică psaltică*, la seminar, cel ce reprezenta în secolul trecut cel mai avizat continuator al psaltului, atât la strană, cât și la Catedra de la seminar, cum l-am prezentat recent¹⁰⁴, atrăgea atenția, în urmă cu peste opt decenii, că „Anton Pann nu a fost numai un poet popular și folclorist”, ci „**a fost și un mare cântăreț bisericesc și popular**”, latură esențială a activității sale, în care „nu a fost studiat și îndestul de apreciat”, principala cauză constituind-o „indiferența și desconsiderarea arătată vechei cântări bisericești, socotită de unii ca monotonă, incultă, precum și tendința de modernizare”, dublată de piedicile pe care le determina notația psaltică¹⁰⁵.

În ciuda acestor recunoașteri supreme de către cercetători pertinente, bizantinologul **Gheorghe Ciobanu** scria îndreptățit, în urmă cu mai bine de o jumătate de secol – până la acea vreme „**nu a apărut însă niciun studiu despre publicațiile sale muzicale**” și „nu s-au făcut studii nici măcar asupra muzicii religioase a lui Anton Pann”, pledând pentru cunoașterea ambelor „laturi ale activității lui: literară și muzicală”¹⁰⁶.

Titus Moiescu argumentează statutul de „**personalitate complexă a culturii românești**”¹⁰⁷ și cel de **istoriograf și de teoretician al muzicii bizantine**¹⁰⁸.

Mai aproape de timpurile noastre, academicianul **Octavian Lazăr Cosma** a consacrat un subcapitol special psaltului Anton Pann, remarcând „caracterul monumental al operei psaltice

- 85 Alecsandri, Vasile – *Cântece de stea și Povestea vorbei de Anton Pann*; în: „Convorbiri literare”, An V, nr. 23, 1 februarie 1872, pp. 361–367 și nr. 24, 15 februarie 1872, p. 361.
- 86 Arghezi, Tudor – *Tablete de cronicar*, București, ESPLA, 1960, p. 149.
- 87 Popescu Nic(olae) M. – *Op. cit.*, p. 45.
- 88 Galinescu, Gavriil – *Cântarea bisericească...*, p. 110.
- 89 Moiescu, Gh. I. – *Op. cit.*, pp. 162–163.
- 90 Popescu, Ion – *Anton Pann, clasic al psaltichiei românești*; în: „Biserica Ortodoxă Română”, București, An XCIII, nr. 3–4, martie-aprilie 1975, p. 466 și 462.
- 91 Breazul, George – *Anton Pann*; în: Breazul, George – *Pagini din istoria muzicii românești*, vol. I..., p. 263 (sublinierea îmi aparține).
- 92 Ionescu, T. – *Cultura muzicii în Țara noastră. Muzica religioasă. Epoca II – De la finitul dominațiunii fanariote și până la 1861*; în: „Lyra Romana”, București, An I, nr. 24, 31 mai 1880, p. 190.
- 93 Moiescu, Gh. I. – *Știri noi despre Anton Pann - dascăl de psaltichie*, București, Tipografia cărților bisericești, Extras din volumul omagial închinat I.P.S Nicodim, patriarhul României, la împlinirea vârstei de 80 de ani, 1946, p. 9.
- 94 Soveja (Simion Mehedinți) – *Titu Maiorescu*, cu un portret din tinerețe, București, Cartea Românească, 1925, p. 16.
- 95 Loghin, Constantin – *Istoria literaturii române (de la origini până în zilele noastre)*, Ediția a VI revăzută, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1937, p. 105.
- 96 Vasile, Vasile – *Tezaur muzical românesc din Muntele Athos*, vol. I, II, III, București, Editura muzicală, 2007, 2008, 2013;
- 97 Vasile, Vasile – *Catalogul manuscriselor de muzică sacră din Moldova – secolele XI–XX*, vol. 2, Iași, Editura Artes, 2010.
- 98 M(atei), Z(aharia) – *Anton Pann*; în: *Dicționar de muzică bisericească românească*, București, Editura Basicala, 2013, pp. 615–618.
- 99 Matei, Zaharia – *Profesorul, protopsaltul și compozitorul Anton Pann (1797–1854)*
- 100 Ciobanu, Gh. – *Muzica bizantină și cântece de lume în manuscrise oltene în notație psaltică*; în: *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, București, 1979, p. 244.
- 101 Plămădeală, Antonie – *Op. cit.*, p. 311.
- 102 Manole, Ion – *La o sută de ani de la moartea lui Anton Pann*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954, p. 73.
- 103 Vasile, Vasile – *Semnificații spirituale și culturale ale procesului de românire a muzicii bisericești*, în: *Akademios – Cercetări de muzicologie*, nr. 2 b, 1997, pp. 105–111; *Idem – Procesul de românire a cântării de strană de la înaintașii lui Filothei sin Agăi Jipei la Anton Pann*; în: „Academica”, București, An XXVII, nr. 321–322, nr. 7–8, iulie-august 2017, pp. 62–76.
- 104 Vasile, Vasile – *Ion Popescu – Pasărea reprezentant de seamă al muzicii românești bisericești*; în: „Biserica Ortodoxă Română”, București, nr. 2/ 2021, pp. 289–321.
- 105 Popescu-Pasărea, Ion – *Rolul lui Anton Pann în muzica bisericească*; în: „Cultura”, București, An XVII, nr. 5–6, mai-iunie 1930, p. 4.
- 106 Ciobanu, Gh(eorghe) – *Prefață*; în: *Pann, Anton – Cântece de lume*, Transcrise din psaltică în notația modernă de (...), București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955, pp. 3–4.
- 107 Moiescu, Titus – *Anton Pann – personalitate complexă a culturii românești (1796–1854)*; în: *Studii și cercetări de istoria artei, seria Teatru – Muzică – Cinematografie*, București, tom 43, 1996, pp. 3–12.
- 108 Moiescu, Titus – *Anton Pann – istoriograf și teoretician al muzicii de tradiție bizantină*; în: „Muzica”, București, serie nouă, An I, nr. 2 (2), aprilie-iunie, 1990, pp. 73–94.
- 109 Cosma, Octavian Lazăr – *Hronicul muzicii românești*, vol. III, București, Editura Muzicală, 1975, pp. 141–142.
- 110 Petrescu, I.D. – *Condacul Nașterii Domnului – ΗΠαρθΕνΧος σΖμερον* – Studiu de muzicologie comparată, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1940.
- 111 Breazul, George – *Colinde II*, antologie alcătuită și îngrijită de Vasile Vasile și Marian Lupașcu, în curs de publicare.
- 112 Breazul, George – *Op. cit.*, loc. cit.
- 113 Arghezi, Tudor – *Anton Pann*; în: „Contemporanul”, București, An II, nr. 30, 10 februarie 1923.

Câteva idei despre cultura muzicală românească din scriptoriul Evului Mediu

Marcel I. Spinei*

Afirmarea geniului prometeic al gândirii umane, reflectat pe plan estetic, filosofic, politico-economic, științific, educațional și al valorilor artistice sub diferite forme de concretizare, a continuat după Antichitatea clasică elină și romană, de la începutul primului mileniu, prin Evul Mediu.

Trecutul nu era un absolut *trecut și risipit*, ci se transmitea într-un anumit fel *viu* și timpului următor. Pentru Europa, biserica creștină a fost cea care a impulsionat dezvoltarea artei și culturii. Timp de peste 1000 de ani a existat o ascensiune culturală lentă, cu unele turbulențe externe cauzate de migrațiile popoarelor din Asia și cu diferite frământări interne.

Cultura europeană a cuprins mari epoci: *Antichitatea clasică elină și romană*, *Evul Mediu*, *Epoca Modernă* și *Epoca Contemporană*.

La 1330, Francesco Petrarca (1304–1374) denumea perioada dinainte de creștinism *Era Antiqua/Era Antică*, iar perioada creștină *Era Nova, Factum est Novum/Era Nouă*. Termenul de *Ev Mediu/Media Tempesta* a apărut în scris la 1469, însemnând *Perioada Mijlocie*. Au fost întrebuințați și termeni, precum *Medium Aevum/Evul Mediu*, în 1604, iar la 1625 *Media Saecula/Perioada Mijlocie*. Intervalul de timp a fost subdivizat în *Evul Mediu Timpuriu*, *Mijlociu* și *Târziu*. În funcție de continente, el se consideră a începe, pentru Europa, în anul 200 (+/-)/600 și se încheie la aproximativ la 1500 pentru spațiul apusean și la cca 1700 (+/-) pentru cel răsăritean.

Valorile Evului Mediu s-au bazat pe ierarhie, credință, onoare ș.a.

Filosofia Evului Mediu a fost dominată de părinții bisericii răsăritene: Vasile cel Mare (†379), Athanasie din Alexandria (†373), Grigorie de Nazianz (†389), Ioan Gură de Aur/Hrisostomos (†407), Ioan Damaschin († secolul VIII) – care a alcătuit și primul sistem muzical creștin *Octoihul* –, iar din biserica apuseană: Ambrozie (†397), Ieronim (†420), Augustin de Hipona (†430), Tertulian (150–220), Cipriann de Cartagina (200–258), Papa Grigorie I cel Mare (540–604), iar după Marea Schismă (1054) arhiepiscopul de Mottola Tommaso d'Aquino (1584–1651) ș.a.

Cele patru Colecții ale justiției/Dreptul roman numit *Codex Justinianus*, alcătuit în 529–534, a influențat adânc și dreptul civil și canonic al bisericilor.

Matematica a fost reprezentată excelent de Leonardo Fibonacci (1175–1250).

S-a dovedit că nu Galileo Galiei (1564–1642) a susținut primul faptul că pământul este rotund, ci Brunetto Latini, la jumătatea secolului al XIII-lea, în lucrarea sa *Tezaur*.

Poezia și proza au fost întruchipate de Dante Alighieri (1265–1321), Francesco Petrarca, Geoffrey Chaucer (1340–1400), William Shakespeare (1564–1616), Miguel de Cervantes Saavedra (1547–1616) ș.a., iar poeziile erau cântate de trubaduri, truveri sau minnesăngerii.

Arhitectura marilor catedrale, precum *Sfânta Sofia* din Constantinopol (325), *Sfânta Fecioară Maria* din Chartres (1145–1220) ș.a., a fost realizarea europeană de vârf a timpului.

*Profesor, Universitatea din Pitești

Caracteristica Evului Mediu a fost credința în Dumnezeu și față de biserică. Aceasta nu a însemnat că nu au existat abateri de la credința oficială și de la biserica recunoscută, dar măsura tuturor lucrurilor era Dumnezeu. Au fost și derapaje, precum Tribunalul Inchiziției, dar excesele, cu procese și arderi pe rug nu mai făceau parte din Evul Mediu occidental, ci din Epoca Modernă, începută în Europa de Vest pe la 1450–1500. Și Reforma lui Jan Hus (1371–1415), teoretizată de Martin Luther (1483–1546), care a împărțit creștinismul occidental, a fost considerată de către biserica catolică un derapaj. Evul Mediu a creat universitățile, asigurând educația superioară, promovând cunoașterea și cercetarea, cultura și artele, vezi Academia de la Aachen/Aix-la-Chapelle (cca 800) ș.a. Universaliiile erau definite diferit, în funcție de apartenența la curentele scolastice ale timpului: realismul și nominalismul. Realismul susținea prin Anselm de Canterbury, Guillaume de Champeaux, Toma d'Aquino ș.a. că ideile generale/*universalia* au existență obiectivă *universalia sunt realia*, în timp ce Roscelin de Compiègne, Duns Scot, William Occam ș.a. atribuiau universaliiilor doar o existență nominală *universalia sunt nomina*, adică faptul că există doar entități particulare, posedând diferite grade de similitudine structurală sau dinamică. S-a făcut filosofie de înaltă clasă prin «cearta universaliiilor». Esența societății feudale era ierarhia, percepută ca o rețea de relații structurate pe drepturi și obligații reciproce. Societatea feudală era constituită din conducătorii feudali, nobilii/războinicii sau *bellatores*, clerul bisericesc se considera *oratores*, iar lucrătorii meșteșugari și agricultori *laboratores*. Erudiții medievali, în general, nu au imitat vechea cultură elino-romană, deși, mai târziu, ea a fost reînnoită în Renaștere. Evul Mediu a continuat Antichitatea prin teatrul legat de mase și jucat în piețe publice, sau pe lângă biserici, a inovat cartea manuscrisă/codicele, față de sulurile/rulourile folosite pentru scrieri *volumina sau tomos* ș.a.

Marea Schismă din biserica creștină (1054) a dus la scindare: cea răsăriteană ortodoxă/bizantină și cea catolică/apuseană, deplin conturate în cadrul cultului liturgic și muzical.

În cadrul artei muzicale creștine, grafia muzicală/*παρὰσημαντική* (termen întrebuintat la

334 î.H. de către Aristoxenos și Pithagora) a fost un important capitol care a însoțit progresul cultural: psalmodia bizantină a continuat *notația muzicală antică elină*, numită *scriere muzicală prozodică* (sistem rearanjat, conform tradiției de Aristofanis din Bizanț), perfecționând-o, iar cântarea gregoriană, izvorâtă din cea bizantină, a promovat o nouă scriere muzicală datorată lui Annicius Manlius Severinus Boethius (477–524), iar mai târziu lui Guido d'Arezzo (cca 995–cca 1050) prin *grafia guidonică*. Amândouă tipurile de grafie muzicală: *bizantină* și *guidonică* au rămas în vigoare și astăzi, cu adaptările necesare, survenite de-a lungul timpului. Perioadele Istoriei Artei Muzicale Creștine Timpurii, în funcție de scrierea folosită: *Theta notation*, secolul IX–X, *Chartes notation*, secolul X–XI, *Coislin notation*, secolul XI–XII, *Ekfonic notation*, secolul XII–XVI au avut apogeul în secolele XI–XII, după care a urmat o dizolvare lentă, dispărând în secolele XV–XVI, din cauza lipsei de interes.

La începuturi, în biserică, se citeau fragmente din *Vechiul* și *Noul Testament* după modelul *recitativului sinagoga*. Pe măsură ce cultul creștin s-a dezvoltat, ele au devenit *citiri solemne psalmodiate*.

Episcopul din Constantia Epifanie de Salamina (367–403)¹, precum și diaconul Eusthalios din Alexandria (462)² au fost printre primii care au folosit acest tip de scriere muzicală psaltică, *notația ecfonică*, în manuscrisele lor. Teoria și practica muzicală a Antichității ebraice, eline și latine au influențat cântarea europeană pe două direcții: *orientală* și *occidentală*. Prima consemnare a unei cântări psaltice bizantine în notație muzicală prozodică elenă a fost *Imnul Sfintei Treimi*, grafiat în secolul III–IV în *Papirusul de la Oxyrhynchus*, Egipt, cântare fragmentară, consemnată în tomul *Biografii/Bíoi* de Satyros Kallatianos († 389)/din Kallatis (Dobrogea). O altă cântare creștină este consemnată în secolul IV–V în Europa de Vest, *Pre Tine te lăudăm/Te Deum laudamus*, atribuită lui Niceta de Remesia din Dobrogea (cca 335–414), menționat ca episcop al Daciei, autor al tratatului *De psalmodie bono*. Muzica sacră din Europa răsăriteană medievală a fost păstrată prin manuscrise psaltice bizantine, care conțin mii de cântări, majoritatea rămase necunoscute.

Principiile muzicii bizantine arhaice au fost de a menține etosul și cântarea melismatică cu ecouri din Ellada Antică și a coopta zone estetico-muzicale și spirituale din biserica evreiască, ce au dus, în secolul al VIII-lea, la sinteza celor opt sunete Octoihul, înfăptuită de Ioan Damaschin. Scopul notației muzicale timpurii a fost ușurarea citirii textelor sacre și marcarea anumitor pasaje, indicând felul de modulare a vocii, în funcție de importanța cuvenită³. Această notație a fost folosită, atât în manuscrisele din cântarea bizantină, cât și în cele din cântarea catolică, fapt pe care îl menționăm.

Cea mai mare parte a codicelor religioase din perioada timpurie a Evului Mediu existentă pe teritoriul românesc a fost scrisă în *limba elenă*, în Imperiul Bizantin, la Constantinopol, Muntele Athos, Muntele Sinai etc. O altă parte a fost scrisă în *limba latină*, la Vatican și unele curți europene, precum a împăratului Carol cel Mare (768–814), la Aachen ș.a. Menționăm că *toate codicele muzicale psaltice* din perioada secolelor IX–XIII *nu au notate numele codicografului*.

Aflat la răscrucea dintre Orient și Occident, arealul cultural românesc a trebuit să sintetizeze din civilizația universală cu răsrângere la valorile culturale autohtone.

Apostolul Andrei († 60), fratele întru credință al lui Iisus Hristos, a fost pentru români *dă-tătorul de viață și lumină spirituală, creștină-torul României*.

Generalizarea credinței creștine la populația daco-romană a înflorit, mai ales după edictul de la Mediolano/Milano (313), fiind terminată deja în secolele VI–VII, înainte de migrația slavilor spre sud de Dunăre și spre vestul Europei. Printre diferite centre religioase paleocreștine de pe teritoriul provinciilor românești, s-a remarcat *complexul monahal de la Urbis Morisena*, fostul castru roman cu același nume, așezat pe lângă râul Mureș, în teritoriul actual al Banatului. Îngloba localitățile care erau consemnate pe harta Europei secolului al V-lea ca fiind împreună Cenad și Sânnicolau Mare. *Complexul monahal a fost creat de către călugării eleni*, care, pe lângă mănăstire, au înființat o școală dotată cu bibliotecă. Biserica cu hramul *Sfântul Ioan Botezătorul* și complexul monahal au dăinuit circa 1000 de ani. La Marea Schismă (1054), mănăstirea bizantină de la

Morisena a fost mutată la Oroslanos, într-o regiune apropiată, *vechiul așezământ fiind atribuit clerului catolic benedictin*. În 1030 a fost înființată o *episcopie catolică*, condusă de episcopul franciscan de Veneția Gerardo de Sagredo (†1046), care a construit o nouă biserică, sfințind-o cu hramul *Maicii Domnului*, a refăcut mănăstirea și a construit o școală, dotată cu bibliotecă. A scris în localitatea Cenad, în perioada 1030–1040, un tratat teologico-filosofic *Deliberatio supra hymnum trium puerorum ad Isingrimum Liberalem/Armonia lumii sau tălmăcire a cântării celor trei coconi (profeți) către Isingrim Dascălul*, în opt capitole. Episcopul Gerardo a fost canonizat *Sfânt al Veneției* de către biserica catolică⁴. Manuscrisul se păstrează la Biblioteca Națională din München. În lucrare se diferențiază filosofia laică de cea creștină, expusă ca filosofia *Sfintei Evanghelii*⁵. Interesul codicelui pentru cultura muzicală comportă două aspecte: 1) prezintă o *Listă a instrumentelor muzicale din secolul al VI-lea î.H. din Babilon*, preluate de iudei la întoarcerea din captivitatea egipteană (539 î.H.), precum *corn, cimpoi, liră/chitară, psalterion, fluier*; 2) În paginile 52–90 au fost menționate cântări gregoriene, precum *Canticum trium puerorum* din *Festis ad Laudes* ș.a. Episcopul Gerardo de Sagredo a fost considerat *primul scriitor de pe teritoriul României*⁶. Mănăstirea catolică franciscană de la Morisena a decăzut, iar în 1241 a fost distrusă total de către tătari.

După conviețuirea cu slavii, în secolele VI–VII, și pe măsura asimilării acestora, datorită culturii superioare a autohtonilor, în secolele IX–X au apărut primele organizări teritoriale: *judeciile/cnezatele* și *voievodatele/ducatele*, influențate mai târziu și de populațiile migratoare: *pecenegii* și *cumanii*. Asemenea formațiuni din interiorul sau din afara arcului Carpaților se numeau *țări/terrae* și aveau în frunte conducători locali numiți *juzi/cnezi* sau *duci/voievozi*. În procesul istoric al organizării voievodatelor românești, Morisena/Cenad a fost, între 840–907, capitala principilor Glad și moștenitorii săi, Claudius și Ahtum, aliați ai Imperiului Bizantin. Între Tisa și Munții Apuseni se afla voievodatul lui Menumorut cu capitala la Biharia, iar la est de Munții Meseșului, în Transilvania de Nord, voievodatul lui Gelu, cu capitala la Bălgrad/Alba

Iulia. În zona Prahova au fost consemnate mai multe așezăminte importante fortificate, iar în Dobrogea, la Mircea Vodă, județul Constanța, este cunoscut voievodatul lui jupan Dimitrie (943). În Moldova, la 1247, *Tratatul Cavalerilor ioaniți* menționează două voievodate mari, conduse de Litovoi și Seneslau, și mai multe formațiuni mici. Profitând de rivalitățile politice și economice existente la sud, vest și est de Carpați, aceste formațiuni au reușit să se unească și să se centralizeze, formând Țara Românească și Moldova, conduse de domnitori, care s-au considerat întotdeauna conducători *din mila lui Dumnezeu*. În Țara Românească, la începutul secolului al XIV-lea au fost unite formațiunile statale mici sub Basarab I (cca 1310–1352), fiul acestuia, Nicolae Basarab (1352–1364), a întemeiat prima Mitropolie creștin-ortodoxă, sub ascultarea Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol. În Moldova, în aceeași perioadă, domnitorul Dragoș (1347?–1365) a unit o serie de formațiuni mici într-o țară. Mai târziu, domnitorul Bogdan I din Cuhea (1363–1367) a transformat Moldova într-un stat independent (1365). La 1401, domnitorul Alexandru cel Bun (1400–1432) a înființat în capitala țării, Suceava, Mitropolia, recunoscută de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. În Transilvania, cucerită treptat, până la aproximativ 1200, de unguri, viața românilor a trebuit să urmeze regulile stricte, specifice unui regat catolic. Din secolul al XVI-lea ei au devenit tolerați/acceptați/răbdați, deși formau majoritatea populației. De-a lungul timpului au existat numeroase răzvrățiri, răcoale, revolte de la ordinea impusă de cuceritori, cu foarte multe jertfe, până la recunoașterea lor ca nație.

În provinciile românești, muzica religioasă s-a dezvoltat, după Marea Schismă, în funcție de religia majorității populației existente: pentru români credința creștin ortodoxă, iar pentru minoritățile naționale credința catolică și mai târziu cea protestantă.

În cultura muzicală religioasă românească este menționat un număr important de relicve arheologice și manuscrise cu scriere muzicală psaltică timpurie, care au folosit în cadrul serviciului religios, precum din perioada cca 222–225, se menționează activitatea culturală a *Asociației corale Omagiu hymnozilor sacri* **dirijată de**

Aelios Valerianos, în cadrul *Întregerilor olimpice* de la Histria, inscripție în marmură, *prima mențiune despre un dirijor!*; *Asociația corală de hymnozi* de la Tomis/Constanța, inscripție în marmură ș.a.; din secoluele II–III, sunt menționate instrumente muzicale, precum *Syrinx/Nai* din Banat, *Fluier de os* din localitatea Barbosi, Galați etc.; din secolele III–IV de la Romula-Sucidava/Slăveni, Olt este cunoscut un *Sacrofag* ce prezintă sculpturi reprezentând diferite serbări cu *Eros*, unde se *remarcă instrumentele: Syrinx, Aulos plagios, Cymbales, Tibia*; din aceeași perioadă există un *Vas de ofrande/Oenochoe II* din Tăuteni, Bihor, ce *are încrustat un cortegiu dionisiac și o grafie muzicală prozodică eleno-runică*, existentă și în transcriere guidonică; din secolele III–IV se remarcă o *Biserică rupestră paleocreștină* din Munții Buzăului, din complexul de peste 30 de amenajări de cult, denumit *Athosul românesc*; din secolul IV s-a descoperit o inscripție despre patru martiri creștini: *Zotic, Atal, Camasie și Filip*, de la Noviodunum/Niculitel, Isaccea; de la începuturile creștinismului sunt cunoscute *trei cântece*: din folclorul elen, latin și românesc, *cântate de o mamă pentru adormit copilul său*, muzică ce a trecut barierele timpului.

Dacă în Biserica Bizantină muzica a rămas numai sub formă vocală *solist și iison/isocratima*, limba textului religios al cântărilor fiind elena, în paralel, pentru o scurtă perioadă cu slavona bisericească (prima parte a secolului al XVI-lea), apoi limba română, începând din secolul XVI, pe deplin ajungând la 1713. Practica muzicii catolice a conferit compozitorilor cântarea pe mai multe voci *polifonia*, însoțită sau nu de diferite instrumente muzicale, cu preponderență orga, ce a existat, în formă rudimentară, încă din Ellada antică (un exemplar de orgă antică a fost reconstituit la Megaro Mousikis din Atena, unde se păstrează). În cadrul cântării catolice muzica era reprezentată de cântul gregorian, la început monodic, provenit din cântarea bizantină. În organizarea slujbei, alături de preot, a participat corul și comunitatea religioasă. Limba textului liturgic din cântări a fost latina, iar mai târziu, după apariția protestantismului și graiul național al diferitelor popoare: germana, franceza, engleza, spaniola ș.a.

Din istoria culturii muzicale a Evului Mediu de pe teritoriul României secolelor IX–XV apar mai multe *manuscrise muzicale religioase*, din serviciul divin de zi cu zi, de o valoare inestimabilă, dovezi ale cântării medievale autohtone, în limbile elenă, latină, germană, engleză, spaniolă, franceză ș.a. Codicele folosesc grafie muzicală din cele trei mari perioade ale notației timpurii. Dăm o serie de lămuriri despre izvoarele muzicale, care sunt și în transcriere muzicală guidonică, precum Ms. gr. **160 IV-34** *Εβανγγέλιον/Evangheliar*, cu grafie muzicală din perioada *theta notation*, de la Constantinopol, scris în secolul al IX-lea în limba elenă, codicograf anonim, existent la Biblioteca Universitară din Iași; Ms **II.1** *Evangheliar Codex Aureus*, cu grafie muzicală din perioada *theta notation*, scris la Schola Palatina din Aachen, în anul 810, în limba latină, codicograf anonim, de la Biblioteca Națională a României, Filiala Alba Iulia; Ms. gr. **28529** *Evangheliar*, cu grafie muzicală din perioada *ecfonică*, codicografiat la Constantinopol, în anul 1100, în limba elenă, codicograf anonim, de la Biblioteca Academiei Române; Ms. gr. **7030** *Evangheliar*, cu grafie muzicală din perioada *ecfonică*, codicografiat în secolul al XII-lea, la Constantinopol, în limba elenă, codicograf anonim, de la Biblioteca Muzeului Literaturii Române din Iași; Ms. *Evangheliar*, cu grafie muzicală din perioada *ecfonică*, scris în secolul al XII-lea, în limba elenă, la Constantinopol, codicograf anonim, donat de către domnitorul Țării Românești, Mircea Ciobanul și soția sa, doamna Chiajna, Mănăstirii Dionisiou, Muntele Athos; Ms. *Anastasimatar*, scris la Constantinopol, secolul al XII-lea, în limba elenă, codicograf anonim, Biblioteca Sfântului Sinod al Patriarhiei Române; Ms. *Deliberatio supra hymnum trium puerorum ad Isingrimum Liberalem/Armonia lumii sau tălmăcire a cântării celor trei coconi (profeți) către Isingrim Dascălul*, de episcopul Gerardo de la Cenad din Banat, tratat teologico-filosofic scris în perioada 1030–1040, ce se păstrează la München ș.a. Există o cântare importantă pentru cultul creștin, *Hristos a Înviat*, compusă de monahul Theodoulos în secolul al XIII-lea, alta de la finele secolului al XVII-lea compusă în românește de Filothei Jipa Ieromonahul, iar a treia din secolul al XIX-lea, așa după cum se

cântă și astăzi la Muntele Athos, toate și în transcriere guidonică.

Începând cu secolul al XV-lea ia naștere *Scoala Românească de Compoziție*.

Au existat *reprezentanții de seamă ai culturii muzicale autohtone*, iar mari domnitori români au fost *mecena*, care au impulsionat arta și cultura autohtonă, precum Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu ș.a.

Din melosul bizantin și de tradiție bizantină din secolele XV–XVI, de pe teritoriul românesc, amintim o serie de mari protopsalți compozitori, codicografi și interpreți, binecunoscuți în Renaștere, precum: compozitorul monah Filothei de la Mănăstirea Cozia (1350?, Ellada-1430?, Cozia) logofătul și consilierul de taină al domnitorului Mircea cel Bătrân, cu manuscrisul său din 1437 Ms. **407** *Stihirar*, ce se află acum la Biblioteca Sfânta Treime-Serghiev din Moscova ș.a.; sunt consemnate 54 de codice care conțin din compozițiile sale, alături de cele șapte cărți liturgice tipărite la Veneția în 1536 și 1547, la Sasc, Sebeș în 1580, la Vilnius în 1586, la Kiev etc. Compozitorul ieromonah Grigorie Bunu Aliatu (1370?, Moldova-1453, Constantinopol), ultimul protopsalt al catedralei Sfânta Sofia din Constantinopol, a fost trimis de către domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun, alături de alți tineri, aproximativ în 1400, la Muntele Athos, pentru a învăța slujba divină și cântul bizantin. El a devenit *unul dintre titanii muzicii psaltice bizantine*. Sunt cunoscute până acum peste 112 compoziții, în numeroase manuscrise autograf, dintre care cităm: Ms. autograf **1005** *Theotocar*, din 1430, de la Mănăstirea Vatoped, Muntele Athos, descoperit de noi în august 2017; Ms. autograf **1262** *Condicarion*, din 1437, care se află la Mănăstirea Sfânta Ecaterina, Muntele Sinai; Ms. autograf **564** *Stihirar*, scris la 1445, care se află la Mănăstirea Dionisiou, Muntele Athos ș.a.

Compozitorul monah Eustatie, protopsalt la Mănăstirea Putna (1455?, Moldova-1545?, Putna), a compus 186 de compoziții, cunoscute în 13 manuscrise codicografiate la Mănăstirea Putna, în prima parte a secolului al XVI-lea. A fost psalt, protopsalt, domestic, ritor, consilier, dascăl, codicograf și dirijor al corului de psalți al

Mănăstirii, care a creat prima Școală Românească de Compoziție la Mănăstirea Putna. Dintre discipolii săi s-au remarcat: compozitorul monah Dometian Vlahu (1480?, Valahia-1550?, Muntele Athos) și compozitorul monah Teodosie Zotica (1500?, Moldova-1570?, Muntele Athos).

Dintre codicografi, alături de conducătorul școlii, protopsaltul Eustatie, cităm diaconul Macarie, ieromonahul Antonie și o serie de copişti ale căror nume au fost șterse de timp de pe filele codicelor. Compozițiile Școlii Muzicale Psaltice Românești de la Mănăstirea Putna au dăinuit peste 200 de ani la strana Bisericii Ortodoxe Române.

Dacă în biserică, preotul ortodox se adresa credincioșilor români în limba maternă, cântarea la strană a fost în limba elenă, cu unele excepții în slavona bisericească din Evului Mediu de mijloc (prima parte a secolului al XVI-lea) și fragmente de cântări în limba română, abatele, în biserica catolică se adresa bine-credincioșilor în limba latină.

Toți psalții compozitori români, până la începutul secolului al XVIII-lea au compus muzică pe text liturgic în limba elenă. Aceștia au fost: monahul Filothei de la Mănăstirea Cozia, ieromonahul Grigorie Bunu Aliatu de la Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol, compozitorii din Școala Muzicală Psaltică de la Mănăstirea Putna cu întemeietorul, mentorul ei, protopsaltul Eustatie monahul și cu discipolii Dometian Vlahu, Teodosie Zotica, iar din secolul următor vlahii: Panaghioti Hrisafi cel Tânăr cuțovlahul (1620? Macedonia-1690?, Constantinopol), arhierul Gherman de la Patra cea Nouă (1600? Târnovo, Larisa-1680?, București), preotul Bălașu Țarigrădeanul (1610?, Peloponnes-1701, Constantinopol), ieromonahul Cosma Macedoneanul (Midia, 1620?–1692, Mănăstirea Ivion, Muntele Athos), Iovașcu Vlahu (1650?, Valahia-1730?, Muntele Athos), Damian protopsaltul Ungrovlahiei (1660?, Veria, Macedonia-1740?, Mănăstirea Vatoped, Muntele Athos), ieromonahul Filothei Jipa (1640?, Mârșa, Ilfov-1720?, București), manuscrisul său de la finele secolului al XVIII-lea de la Mănăstirea Ivion, Muntele Athos, Vlatiru/Manouil (?) Vlahu (1700?, Macedonia-1770?, Muntele Athos), ș.a. Subliniem faptul că pe teritoriul Valahiei și Moldovei, până la 1713, nu au

existat manuscrise muzicale psaltice scrise în limba slavonă bisericească, ci numai în limba elenă⁷. La finalul secolului al XIX-lea (1873) apare primul codice scris în grafia slavă, kriuki, a lipovenilor din Delta Dunării⁸.

Muzica catolică și protestantă este bine cunoscută și des interpretată în biserică și în afara ei. Un reprezentant autohton al muzicii laice din Renaștere, apreciat în toată Europa, a fost brașoveanul Valentin Greff Bacfarc (1527?, Brașov-1576, Padova), compozitor și celebru solist al lăutei. De la organistul brașovean Georgius Ostermayer (1532?–1572), bine cunoscut în epocă, a rămas o compoziție pentru orgă, motetul la 5 voci *Si bona suscepimus*. În 1554, Nicolae Olahus (1493–1568) *Nicolai Olahi Archiepiscopi, Strigon*, 1554, după cum este notat pe codice, umanist sibian istoric, teolog și etnograf, arhiepiscop, primat și regent al Ungariei, a revizuit pentru uzul liturgic din epoca sa, manuscrisul *Opus Reverendissimi Domini*, scris la 1078, în notație neumatică, codicograf anonim. Reforma religioasă a lui Jan Hus (1371–1415) și teoretizată de Martin Luther (1483–1546) la 1517, reprezentând cultul evanghelic, unitarian, calvin și anglican, a stimulat cântarea în biserică. Modelul muzical a constituit compozițiile reformatorului Martin Luther, ale lui Claude Goudimel (†1527), Jean Criger († fine sec. XVI) ș.a. Pe plan local transilvănean a constituit un nou mod de intrare corală și instrumentală a muzicii apusene. Un exponent de seamă al *Renașterii* în Brașov a fost Johannes Honterus, pastor, prieten al reformatorului Martin Luther și inițiatorul reformei din Transilvania, care a tipărit în 1548 o culegere de ode la patru voci *Odae cum harmoniis*, pe texte poetice latine, în special Horațiu și Virgiliu. În secolul următor, la Brașov, s-a afirmat un celebru organist, compozitor și teolog local Daniel Croner (1656–1740), care a transcris și a compus o serie de lucrări pe care le-a tipărit în patru volume *Tabulaturi pentru orgă*, la: Worklav, 1681, Wittemberg, 1682 și Brașov, 1675, 1685. Gândirea sa componistică, apropierea de dualismul tonal major-minor în organizarea cu măiestrie a formelor polifonice, îl prefigurează ca unul dintre precursorii lui Johann Sebastian Bach⁹.

La Brașov, Sibiu, Alba Iulia, Aiud, Cluj-Napoca, Sighișoara, județul Mureș, Târgu Mureș,

Arad ș.a., de la mijlocul secolului al XIV-lea se păstrează o serie de manuscrise muzicale și lucrări tipărite: imnuri catolice și protestante și piese polifonice corale: misse ș.a., pentru orgă, având codicografi cunoscuți sau nu, scrise în grafie mes-sino-gotică, quadrată, bohemiană și neumatică. La Biblioteca Națională a României, filiala Alba Iulia, se află manuscrise sau fragmente de codice și tipărituri cu interes muzical de mare valoare, precum codicele Ms. II 1 *Evangelhilar latin Codex Aureus*, fragment, cu scriere uncială și grafie muzicală din perioada *theta notation*, scris la Schola Palatina din Aachen, în anul 810, codicograf anonim, pergament, 111 file, 365 x 265 mm. Fragmentul din România cuprinde *Evangelhia* după *Matei și Marcu* și un *frontispiciu cu genealogia lui Iisus Hristos*, iar cealaltă parte a manuscrisului se află la Biblioteca Vaticana ș.a. Un organist, compozitor și dascăl renumit sibian a fost Gabriel Reilich (1643–1677), de la care au rămas mai multe compoziții fragmentare, mai ales pentru bas cifrat.

Începând cu secolul al XVI-lea apar primele manuscrise religioase traduse în limba română, alături de primele tipărituri, netezindu-se astfel drumul către cântarea psaltică în limba poporului.

Din secolul al XVI-lea s-a intensificat activitatea de traducere și cultivare a limbii române în biserică și școală. Cărturari români de seamă, precum: mitropolitul Varlaam (1585–1657), mitropolitul Dosoftei (1624–1693), spătarul Nicolae Miclescu (1636–1708) ș.a., au început să traducă din cartea de căpătâi a religiei creștine: *Biblia cu Vechiul și Noul Testament*. Au apărut primele manuscrisele: *Psaltirea Hurmuzachi* (1500–15150), *Psaltirea Voronețiană* (1551–1558), *Codicele Voronețian* (1563–1583), *Psaltirea Scheiană* (1573–1578), *Cazania/Carte românească de învățătură* de mitropolitul Varlaam (1643), *Biblia/Vechiul Testament* de Nicolae Miclescu Spătarul (1661–1669), *Biblia/Psaltirea în versuri – Psalmii lui David* de mitropolitul Dosoftei (1680).

La 1634, domnitorul Moldovei Vasile Lupu (1634–1653) a întemeiat *Academia Domnească*, prima *Instituție de Învățământ Superior* din Moldova, pe lângă biserica *Trei Ierarhi* din Iași. Prima instituție de învățământ superior din Moldova, conform documentelor, fusese atestată la 1563,

înființată de domnitorul Ioan Despot Heraclidul (1561–1563) la Cotnari, Iași. Din *Academia Domnească* de pe lângă biserica *Trei Ierarhi*, mai târziu, la 1860, s-a dezvoltat *Universitatea* din Iași.

La începutul secolului al XVI-lea a fost introdus tiparul pe teritoriul Țărilor Române. Prima carte tipărită pe teritoriul românesc, la numai 38 de ani de la invenția lui Johannes Gutenberg (1445) a fost *Liturghierul*, tipărit la Curtea Domnească din Târgoviște, în 1508, la cererea domnitorului Radu cel Mare (1495–1508), de către ieromonahul Macarie din Muntenegru, în limba slavonă. La aceeași tipografie, ieromonahul Macarie a mai tipărit un *Octoih*, în 1510 și un *Evangelhilar*, în 1512. Următorii tipografi din Târgoviște au fost Dimitrie Liubavici, care a tipărit cărți religioase în limba slavonă, printre care *Molitvelnicul* (1545) și *Apostolul* (1547), și Filip Moldoveanu, la noua tipografie din Sibiu, unde a tipărit primele cărți religioase traduse în limba română. Prima carte tipărită în limba română, atestată de documentele vremii *Catehismul românesc*, a fost tipărită la Sibiu, în 1544, de Filip Moldoveanu. Continuatorul celor trei tipografi a fost diaconul Coresi, ce a început activitatea la Târgoviște și a continuat-o în noua tipografie de la Brașov, unde a tipărit *Evangelhilar slavon* (1546) și *Octoihul Mic slavon* (1557), iar în limba română *Tetraevangelhilar* (1561), *Molitvenic* (1564), *Apostolul* (1566), *Psaltirea* (1570), *Liturghier* (1570), *Octoih* (1574–1575), *Triod* (1578). Limba română provenind din Țara Românească și sudul Transilvaniei, folosită de diaconul Coresi în lucrările sale, a ajutat mult în procesul de formare a limbii literare. Fiul diaconului Coresi, Șerban, a tipărit, la 1582, *Vechiul Testament/Palia de la Orăștie*, alături de colaboratorul său, Marian diaconul.

La Alba Iulia/Bălgrad, au fost tipărite câteva lucrări în limba slavonă și română, foarte importante prin valoarea spirituală pe care au adus-o: *Evangelhilar slavon* (1579)¹⁰, *Graduale*, elaborat de Stefan Katona (1636)¹¹, *Noul Testament*, în limba română B-BAR cota I 159142, tradus la 1648, de starețul Silvestru de la Mănăstirea Govora și mitropolitul Ardealului Simion Ștefan (†1656), *Catehismul românesc*, B-BAR cota I 631850, tradus de preotul Ștefan Fogarași din Lugoj, tipărit de Martin Maior din Brașov (1648), *Psaltire*, în limba română (1651)¹².

În activitatea de cercetare dusă și pe alte meleaguri, am descoperit la Atena, în *Centrul de Cercetare al Folclorului Hellenic* de pe lângă Academia Elladei, o cântare de la finele secolului al XVI-lea, dedicată domnitorului Mihai Viteazul (1593–1601), cel care la **27 mai 1600** făcea *Prima Unire a Principatelor Române*. În rândurile vechiului cântec popular elen se desfășoară o adevărată istorie, în dedesubt fiind și dorința ascunsă a creatorului anonim elen de luptă contra asupritorului turc. Principele Mihai este prezentat ca un miracol salvator, cu crucea și spada în mână în fruntea unei flote mărețe *armada* (cântarea este din arealul elen !), un fel de Arhanghelul Mihail în luptă cu forțele răului, reprezentat de asupritorul turc. Vechea cântare elenă pe care am descoperit-o, care se află și în notație guidonică, se aseamănă cu balada românească, dând senzația unui același model cultural.

O personalitate aparte în cultura românească a secolului al XVII a fost ieromonahul franciscan Ioan Căianu (Căianu, 1629-1687). El a alcătuit un *Codex* ce îi poartă numele, cu 346 lucrări muzicale, în majoritate din repertoriul Europei de vest: corale, misse, arii, madrigale, motete și câteva lucrări instrumentale notate în grafia guidonică a timpului. Printre ele se numără și o serie de compoziții proprii, alături de culegeri din folclorul românesc, pe care le notează *Dansuri transilvane*.

O figură proeminentă în viața culturală românească medievală a fost domnitorul Dimitrie Cantemir (1673–1723). O personalitate de tip renașcentist, un mare cărturar din umanismului românesc a excelat ca: enciclopedist, filozof, istoric, geograf, etnograf, lingvist, muzicolog, compozitor și culegător de folclor, teoretician al muzicii, matematician și astronom de prestigiu. A devenit membru în 1714 al *Societas Scientiarum Brandenburgica*, *Academia de Științe din Berlin* / *Societas Regia Berolinensis* și a fost în corespondență cu filosoful și matematicianul Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1714). Crescut în credința creștin-ortodoxă, în atmosfera artei populare românești și a lumii bizantine de Constantinopol, a sesizat în lucrările sale, interferența dintre cultura orientală și cea europeană. În timpul șederii la Constantinopol, pe un sistem grafic muzical inventat de el, a cules și a transcris muzică turcească/orientală, dar și elenă și românească:

28 de peșrev, 10 ağır semâ'î, 2 beste, 2 'adjem tarab și 2 arii: Aria lui Cantemir și Aria Dervișilor. Muzica culeasă, aranjată și compusă de Dimitrie Cantemir se regăsește și astăzi în cultura muzicală turcească, românească și elenă.

La mijlocul secolului al XVII-lea, în 1688, la București, a fost tipărită **Biblia**, sub oblăduirea domnitorului Șerban Cantacuzino (1640–1688) și a logofătului său Constantin Brâncoveanu, urmașul la tron, prima traducere completă, monument de limbă, credință și cultură românească, dintre cele mai importante traduceri din epoca modernă. La tălmăcirea ei, domnitorul Șerban Cantacuzino a orânduit un grup de erudiți și clerici români și eleni, precum: frații Radu și Șerban Greceanu, fratele domnitorului stolnicul Constantin Cantacuzino, autorul *Prefaței*, semnată de Teodosie mitropolitul Țării Românești și de patriarhul Ierusalimului Dosithei, posibil arhiepiscopul Gherman Neon Patron cea mai importantă personalitate culturală bizantină a timpului ce se statornicise în Valahia și fostul episcop de Huși Mitrofan, care a fost consilier tehnic de editare și tipărire. *Biblia* a avut o mare răspândire pe întreg teritoriul românesc și în afara granițelor. La 300 de ani de la editare, în 1988, *Biblia* lui Șerban Cantacuzino a fost reeditată în facsimil și transcriere. George Călinescu scria ¹³: ... *Biblia românească (1688) reprezintă pentru poporul român ceea ce a reprezentat Biblia lui Luther pentru germani ...*

Un alt domnitor de frunte, din epoca europeană a Luminilor, care s-a distins prin erudiție și spiritul demnității de român, imprimând culturii religioase și laice o putere vitală excepțională, cu o largă receptivitate la cuceririle vieții spirituale ale epocii, alături de Dimitrie Cantemir și Șerban Cantacuzino, este Constantin Brâncoveanu (1688–1714). A fost protector al credinței creștine și al artelor, un *mecena* al tiparului și școlilor în limba română atât în Valahia cât și în Transilvania, susținând financiar pregătirea tinerei generații. S-a înconjurat de mari personalități de cultură din țară și străinătate. *A susținut introducerea limbii române în biserică și școală*. A fost ctitorul unor importante mănăstiri și biserici, promovând un stil aparte arhitectural, care a trecut în istorie sub numele *stil brâncovenesc*. La 1694 domnitorul Constantin Brâncoveanu a înființat *Academia*

Domnească, pe lângă Mănăstirea Sfântul Sava, prima instituție de învățământ superior din Țara Românească. Ca mare iubitor de țară, pentru întreaga sa activitate culturală și religioasă și pentru sfârșitul martiric pe care l-a avut, Biserica Ortodoxă Română l-a canonizat, în 1992, *Sfânt*, sub numele *Sfinții Mucenici Brâncoveni*, sărbătoriți pe 16 august.

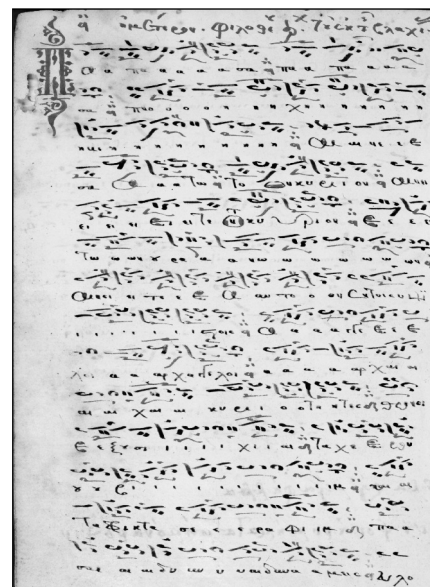
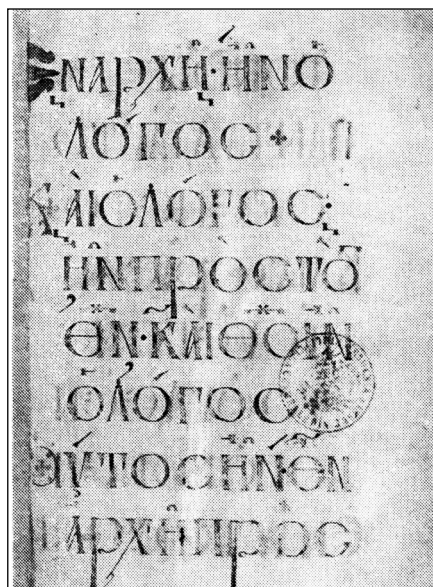
Un mare promotor al culturii românești din perioada brâncovenească a fost ieromonahul din Georgia, Antim, naturalizat valah. Pe lângă vechea tipografie de la mănăstirea Dealu, înființată de domnitorul Radu cel Mare (1495–1508), cele de la Târgoviște, întemeiate de principele Radu Paisie (1535–1545), voievodul Matei Basarab (1632–1654) și cea înființată la București, în 1678 de Varlaam mitropolitul, el întemeiază, cu sprijinul domnitorului Brâncoveanu, patru tipografii, la: Buzău (1691), Snagov (1694), Râmnicu Vâlcea (1705) și Târgoviște (1708), traducând și tipărind cărți religioase pentru slujba ortodoxă, teologie, cărți de învățătură ș.a., în special în limba română, dar și în elenă, slavonă, arabă, turcă și georgiană, un număr impresionant de cărți, într-un tiraj foarte mare. Ajungând la rangul de mitropolit al țării (1708), pentru credința și activitatea sa a fost ucis de turci (1716). Sub domnia lui Constantin Brâncoveanu fost încurajată traducerea slujbei religioase ortodoxe în limba română *românirea* după cum spunea mai târziu Anton Pann¹⁴, care s-a realizat prin ieromonahul **Filothei sin (fiul) Agăi Jipei**. Acesta, la 24 decembrie 1713, a terminat de tălmăcit slujba bizantină a anului bisericesc: 1193 de cântări psaltice, adunate în *Psaltichia rumânească/Catavasier, Sfânta Liturghie, Anastasimatar, Antologhion-Stihirar, Penticostar, Triod* compuse de diferiți psalți compozitori bizantini și de el, în Ms. ro B-BAR 61. *Antologhionul* său a fost tipărit în anul următor (1714) sub denumirea de *Catavasier*, de mitropolitul Antim, în 4000 de exemplare, din ordinul domnitorului Brâncoveanu, cu porunca strictă de a fi utilizată de către toți preoții țării. În luna martie 2016 am descoperit la Mănăstirea Iviron, Muntele Athos, *manuscrisul original* a lui Filothei Jipa, premergător *Psaltichiei românești*, sub cota 1160 *Antologhion*, scris la finele secolului al XVII-lea. Există un proiect de a prezenta acest manuscris, însoțit de comentariile necesare, alături de file din codice expuse în pre-

mieră. *Psaltichia rumânească* a lui Filothei Jipa a fost cel mai complex opus de muzică bizantină tradus/adaptat, creat în limba română. La finele Evului Mediu pe teritoriul României s-a continuat și s-a amplificat munca de *românire*, de tălmăcire și creare a unei muzici psaltice autohtone, construită pe pilonii bizantini sacri. Iată compozitorii și operele lor: Iosif protopsaltul de la Mănăstirea Neamț (1710?–1790?), Mihalache Moldovlahul protopsaltul (1720?, Iași-1790?, București), Ioniță Pralea protopsaltul (1769, Vulcinețul, Răzăși, Soroca-1847, Iași) ș.a. Ultimul capitol al Evului Mediu românesc muzical a fost cel al compozitorilor de origine română revelați de noi de la Muntele Athos și Constantinopol, cu activitatea lor creatoare, cercetând răspândirea codicelor în țară și străinătate ale vlahilor: Panaghioti Hrisafi cuțovlahul (1620? Macedonia-1690?, Constantinopol), arhiereul Gherman de la Patra cea Nouă (1620? Târnovo, Larisa-1706?, București), preotul Bălașu/Balasie iconom stavrofor Țarigrădeanul (1610? Peloponnes-1701, Constantinopol), ieromonahul Cosma Macedoneanul (1620? Midia-1692, Mănăstirea Iviron, Muntele Athos), protopsaltul Curții Ungrovlahiei Iovașcu Vlahu (1650? Valahia-1730?, Muntele Athos), protopsaltul Moldovlahiei Damian Iviritul Sfetagorețul (1660?, Veria, Macedonia-1730?, Mănăstirea Vatoped Muntele Athos), protopsaltul Vlatiru/Manouil Vlahu (1700?, Macedonia-1770?, Muntele Athos ș.a.

O serie de pictori străini s-au ocupat să surprindă fragmente de epocă medievală, precum Auguste Raffet în prima parte a secolului al XIX-lea, contele Amedeo Preziosi, în partea a doua a secolului al XIX-lea ș.a.

Nicolae Iorga se exprima despre valorile spirituale și culturale ale neamului românesc în lume: „Smeriții călugări au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfântă, cu o artă în legătură cu gustul și cu nevoile lui, au sprijinit statul fără a se lăsa înghițiți, au călăuzit neamul pe drumurile pământului fără a-și desface ochii de la cer și au ridicat mai sus ramurile gospodăriei românești, dând istoriei culturii noastre cărturari, caligrafi, sculptori, argintari, oameni de stat, ostași, mucenici și sfinți”.¹⁵

Anexăm trei reproduceri ce ar putea susține, imagistic, considerațiile de mai sus:

I. Pentru Evul Mediu Timpuriu
1. Ms. I-BU 160 IV-34

Ευαγγέλιον/Evangheliar elen, f. 5, cu scriere uncială și grafie muzicală din perioada theta notation, secolul al IX-lea, Constantinopol, codicograf anonim. Pergament 156 foi, 24,5x16,8 cm. Biblioteca Universitară din Iași

2. Ms. II. 1 *Evangheliar latin, Codex Aureus, f. 48, cu scriere uncială și grafie muzicală din perioada theta notation, scris la Schola Palatina din Aachen, în anul 810, codicograf anonim, pergament, 111 file, 36,5x26,5 cm. Biblioteca Națională a României, Filiala Alba Iulia*

II. Pentru Evul Mediu Dezvoltat,
prima traducere integrală din limba elenă în română a slujbei religioase creștin-ortodoxe Filothei Jipa Ieromonahul, Ms. 1160 *Psaltichia rumânească/Antologhion, f. 347v, scris la finele secolului al XVII-lea. Se observă semnătura autorului. Mănăstirea Iviron, Muntele Athos. Prezentare în premieră.*

Note

¹ Vezi *Codicele Efraim* de la Biblioteca Națională din Paris. Descrie de Fokas Fokaidis/Φωκάς Φωκαΐδης, *Η παραδοσιακή τέχνη της Εκκλησιαστικής μουσικής*. Λευκωσία, 1986, σελ. 17./Fokas Fokaidis, *Tradiția artei muzicale eclesiastice*. Lefkosia, 1986, p. 17.

² F. Fokaidis, *Tradiția artei muzicale eclesiastice...*, op. cit., p. 19.

³ Vezi și I.D. Petrescu, *Les Idiomèles et le canon de l'Office de Noël*. Paris, 1932, p. 39.

⁴ În 1046 episcopul Gerardo a fost ucis de către unii pretendenți la tronul Ungariei.

⁵ Gerard episcopul din Cenad, *Deliberatio supra hymnum trium puerorum ad Isingrimum Liberalem*. Tipărit de Episcopul transilvănean Ignatius Batthyány, la 1790. Reeditare selectivă, sub îngrijirea lui Răzvan Teodorescu, Editura Meridiane, București, 1984.

⁶ Vezi și *Istoria învățământului din România*. Îngrijire de Șt. Pașcu. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, tom I, p. 72.

⁷ M.I. Spinei, *Manuscrise muzicale psaltice bizantine și de tradiție bizantină din România*. Editura Biserica Ortodoxă Română, Tom I, anul CXXIII, nr. 4–6, Tom II, anul CXXIII, nr. 7–12, București, 2005. Și în extras.

⁸ Vezi Ms. B-BMS 70m (Catalog Spinei 537) *Anastasimatarion-Octoih*, scris în grafia slavă kriuki, la 1873, codicograf Grigorie Kidinic. Vezi M. I. Spinei, *Manuscrise muzicale psaltice bizantine și de tradiție bizantină din România...* op. cit., tom II, p. 342.

⁹ O.L. Cosma, *Hronicul muzicii românești*. Editura Muzicală, București, 1973, tom I, p. 280, 282, 330–348.

¹⁰ Apud V. Tomescu, *Muzica Renașterii...*, op. cit., tom II, p. 135.

¹¹ *Ibidem cit.*, tom II, p. 135.

¹² *Ibidem cit.*, tom II, p. 136.

¹³ G. Călinescu, *Istoria literaturii române*. Editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă, București, 1941.

¹⁴ Anton Pann, *Fabule și istorioare*. Prefață. București, 1841, p. 4.

¹⁵ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*. Prefață. Institutul de Arte Grafice, București, 1905.

Grigore Antipa despre rolul Academiei Române în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și statului român

Acad. Dumitru Murariu

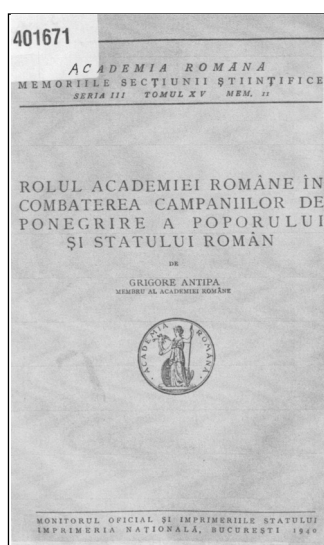

Fig. 1 – Coperta revistei „Memoriile Secțiunii Științifice”, Academia Română, vol. 15/1940.

Generațiile tinere au auzit, desigur, despre Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Acel al doilea arbitraj de la Viena a fost impus de Germania nazistă și de Italia, după care România a fost silită să cedeze aproape jumătate din teritoriul Transilvaniei în favoarea Ungariei hortyste. Odiosul Act/Diktat a venit după ce, în iunie 1940, fosta Uniune Sovietică transmisese României două ultimatumuri de evacuare „imediată și necondiționată a Basarabiei ... și a Bucovinei de Nord”. Oricum, în conjunctura internațională nefavorabilă suveranității României anilor 1938–1940, guvernul țării a cedat presiunilor sovietice și germane.

În acel context, dr. Grigore Antipa a publicat, în anul 1940, expresia sentimentelor sale de indignare, pentru că „niciun popor de pe întreaga față a globului nu a fost mai mult ponegrit, decât poporul român”. Ponegrirea consta în neadevăruri patente, statistici anume ticluite, insinuări tenden-

țioase etc., care se strecuraseră de mai bine de-o jumătate de secol în literatura beletristică și științifică din toate țările, în cărțile cele mai răspândite de informații (lexicoane, enciclopedii, descrieri de călătorii, ghiduri etc.), în descrieri geografice, în reviste științifice, ziare etc. Toate acestea erau în scopul de a se arăta lumii civilizate că în mijlocul Europei trăiește un popor inferior, cu apucături sălbătice, incapabil de a se guverna singur și de a-și civiliza țara în care locuiește. Centrul de unde se conducea pe la finele secolului XIX această campanie fusese ales la Viena.

Cine nu-și aduce aminte, de exemplu, de modul cum eram descriși de către scriitorul Karl Emil Franzos, în larg răspândita sa carte *Aus Halb-Asien (Din jumătatea Asiei)*, al cărei titlu indică îndeajuns conținutul ei răutăcios, sau de cuvintele insultătoare, ca *Walachische Wirtschaft (Economia Valahă)*, *Wilde Walachei (Valahia sălbatică)* etc., care se repetau în presa de atunci. În edițiile mai vechi – de la 1890 – din *Mayer's Conversations Lexicon* – adică în una dintre acele mari enciclopedii, ce nu lipsește din biblioteca niciunui german cult –, poporul român era descris, după inspirațiile de la Viena, în felul următor: „Der Rumäne gilt als hinterlistig, feig, grausam und faul, Charaktereigenschaften, die seine Nachbarn übereinstimmend ihm nachsagen” (Vol. XIV, ed. 1890) (*Românul este considerat înșelător, laș, crud și leneș, trăsături de caracter pe care vecinii săi i le atribuie în unanimitate*). În cunoscuta carte a lui Umlauf *Die Österreichische Ungarische Monarchie* (ed. III), apărută la Viena în 1887 (cu 1192 pagini), românii erau descriși (pp. 647–649) ca un adevărat popor barbar care trăiește într-o completă sălbăcie. Iată câteva fraze caracteristice: „Die Rumänen sind schwerfällig und langsam in ihren Bewegungen,

doch hat diese Schwerfälligkeit mehr den Charakter der Faulheit als der Unbeholfenheit (Românii sunt greoi și înceți în mișcările lor, totuși această încetineală are mai mult caracterul de lene decât de neîndemânare)... Die verherrschend, schwarzen Augen haben fast immer einen tiickischen Ausdruck, blitzen bei Erregung lebhaft auf werden aber, sowie der Mann sich beobachtet sieht, sofort demütig niedergeschlagen. Die dunklen langen und dichten Haare hängen wild und ungepflegt um den Kopf". (Ochii negri, care predomină, au totdeauna o expresie perfidă și scânteiază cu vioiciune la iritare; însă, de îndată ce omul se simte observat, el îi pleacă, cu umilință. Părul negru, lung și des atârână sălbatic și neîngrijit împrejurul capului).

Pe țaranul nostru îl descrie în modul următor: *Der rumänische Bauer ist feig, hinterlistig und faul. Er wird niemals einen Mann, besonders wenn er mit Feuerwaffen bewaffnet ist, vor dem er eine heilige Scheu hat, offen angreifen; er thut es nur aus dem Hinterhalte, oder wenn er weit an Zahl überlegen ist, in rauberischer Absicht, z. B. durch Ueberfallen im Hause, wobei er zwischen seinen Stammesgenossen und anderen Leuten einen Unterschied nicht macht. Dabei begeht er die raffiniertesten Grausamkeiten. Nichtstun ist sein Lebensglück; er lässt, wie der Orientale, sein Weib für sich arbeiten (Țăranul român este laș, înșelător și leneș. El nu va ataca niciodată deschis un om, mai ales dacă este înarmat cu arme de foc, în fața cărora are o sfântă venerație; o face numai din ambuscadă sau dacă este cu mult depășit numeric, cu intenții de prădător, de exemplu prin atacul casei, prin care nu face distincție între semenii săi de trib și alți oameni. Procedând astfel, el comite cele mai rafinate cruzimi. A nu face nimic este munca lui de-o viață; el, ca și orientalii, își lasă soția să lucreze pentru el.*

În privința părerii asupra stării culturale a Românilor: *„Die geistige Bildung der Rumänen ist gleich Null. [...] Die Culturstufe, auf welcher die Rumänen stehen, ist eine sehr niedrige. Ihr Gesang ist - überaus eintönig und fast ganz ohne Melodie; besondere musikalische Instrumente besitzen sie nicht. Poesie ist unter den Rumänen wenig zu Hause; nambhafte - Dichter fehlen ganz; überhaupt wird die Nationalliteratur wenig gepflegt. Die Rumänen sind voll von Aberglauben und halten viel auf Vorbedeutung, Hexerei, u. dgl.;*

dahin gehört besonders der Glaube an Wampyre. Rothaarige Männer hält man für Wampyre, welche, wenn sie verstorben sind, vorzugsweise den jungen Mädchen das Blut aussaugen. Die Leiche wird deshalb mit einem grossen eisernen Nagel im Sarge festgenagelt, Es können aber auch andere als rothaarige-Wampyre sein: Folgen in einer Familie rasch mehrere: Sterbefälle nacheinander, so ist das ein sicheres Zeichen, dass sich „unter den Verstorbenen ein Wampyr befindet, Man öffnet dann das Grab, dieser, auf welche man deshalb verdacht hat; findet man ein Loch im Sarge, so wird in denselben ein Schuss abgefeuert, oder man schligt: einen eisernen Pfahl durch den Sarg, so den Wampyr zu bannen.“ (Nivelul cultural pe care se situează românii este unul foarte scăzut [...]) Cântecul lor este monoton și aproape în întregime lipsit de melodie; ei nu posedă instrumente muzicale speciale. Poezia nu este foarte răspândită la români. Poezia este puțin la ea acasă la români; poezii de renume lipsesc cu desăvârșire; în general, literatura națională este puțin cultivată. Românii sunt plini de superstiții și cred foarte mult în prevestiri, vrăjitorie etc.; mai ales credința în vampiri face parte din această categorie. Se crede că bărbații cu părul roșu sunt vampiri, care, atunci când mor, sug sângele tinerelor fete. Prin urmare, cadavrul este bătut în cuie în sicriu cu un cui mare de fier, dar pot fi și alți vampiri decât cei cu părul roșu [...] Dacă mai multe morți se succed într-o familie, acesta este un semn sigur că printre cei decedați se află un vampir. Se deschide atunci mormântul pentru cei pe care îi suspectează; dacă se găsește o gaură în sicriu, se trage un foc de armă în ea sau se înfige un țăruș de fier în sicriu pentru a alunga vampirul.

Citind o asemenea descriere despre un popor de lași și criminali, care atacă pe semenii săi numai pe la spate, care comite cele mai rafinate cruzimi pentru a prăda, care este lipsit de orice predispoziții culturale, care își profanează mormintele și trage cu pușca în cadavre ș.a.m.d., crezi că autorul a greșit titlul și a dorit să descrie vreun popor sălbatic de canibali, din pădurile tropicale ale Africii sau din Patagonia. Și cu toate acestea, autorul era un profesor din Viena și redactor al unei importante reviste geografice; cartea sa este semioficială și a apărut în mai multe ediții, iar poporul pe care îl descrie trăia în Monarchia pe

care voia să o slăvească. Firește, alți oameni de știință obiectivi, dintre care mulți chiar de la Universitatea din Viena, făceau, în același timp, studii serioase asupra țării și poporului nostru și ne descriau, în reviste speciale, cu totul sub un alt aspect și chiar cu deosebită simpatie.

Romaniștii, între care și Mayer-Liibcke din Viena, recunosc originea noastră romană și limba noastră ca fiind „cea mai conservativă dintre toate limbile romanice”. Poezia noastră populară este recunoscută ca fiind cea mai bogată ce se cunoaște la popoarele europene. Folcloriștii văd, în poveștile și în maximele, tradițiile și zicătorile poporului nostru, un imens tezaur cultural și un adevărat cod de precepte înțelepte „pentru călăuza în viață”. Manifestările artistice ale poporului nostru – broderii, țesături, sculpturi în lemn, dansuri etc. – sunt admirate pretutindeni, iar broderia e considerată ca unică, prin finețea ei și combinarea artistică a culorilor. Muzica populară românească este admirată pretutindeni, atât cristalizată în forme clasice – ca, de exemplu, de marele compozitor George Enescu și de o întreagă pleiadă de alți compozitori –, cât și popularizată prin lăutarii români, care delectează publicul în restaurantele din toate orașele mari din Occident. Și nu mai puțini sunt soliștii sau dirijorii noștri cu renume mondial, precum și actorii, care erau chemați în cele mai mari centre muzicale sau de artă dramatică din lume, pentru a juca pe cele mai renumite scene sau pentru a concerta și dirija piese muzicale clasice, în admirația celui mai select public. Apoi, criminaliștii citau România ca un exemplu împotriva necesității pedepsei cu moartea, arătând că, tocmai în această țară – care nu are pedeapsa cu moartea – se comit cele mai puține crime din toată Europa. Mai mult, ei arătau că, în România, românul adevărat nu comite decât crime pasionale sau numai când se crede nedreptățit, pe când majoritatea omorurilor, având ca scop furtul, se comit mai mult de străinii de neam. De asemenea, chiar Împăratul Franz Iosif lăuda întotdeauna în fața trupelor „vitejia regimentelor sale românești”.

După luarea Plevnei, bravura soldatului român a fost admirată de toată lumea, așa încât chiar noua ediție din „Meyer's Konversations – Lexikon”, după ce arată acum că vecinii consideră acest popor de „*hinterlistig, feig, grausam und faul*” (înșelător, laș, crud și leneș), insinuare por-

nită, desigur, și strecurată aici din cartea lui Umlauft, se adaugă: „*doch: hat er im letzten orientalischen Krieg (1878) sich als tapferer Soldat gezeigt*” (totuși în ultimul războiu oriental din 1878 s-a arătat ca un soldat viteaz).

Vitejia sa împotriva celui mai puternic dușman s-a văzut, încă și mai mult, în luptele de la Mărăști și Mărășești din 1917, pe care însuși dușmanul de atunci a trebuit să o recunoască.

Astăzi în institutele și laboratoarele noastre științifice se dezvoltă o complexă activitate, iar contribuțiile ce le aduc la știința universală sunt din ce în ce mai mari; în publicațiile tuturor Academiiilor și în revistele mondiale de știință, iar contribuția științifică a compatrioților noștri este considerabilă. În laboratoarele din Franța, Germania, Anglia, Elveția, Statele Unite etc., românii se disting prin cercetările lor serioase, așa că pretutindeni li se încredințează posturi și misiuni științifice importante. Marile lucrări tehnice de însemnătate generală – precum podul de peste Dunăre, care a fost proiectat și executat de către inginerii români – stârnesc admirația generală. La toate expozițiile internaționale de belle-arte, pictorii și sculptorii români de mare talent participă în mare număr și obțin premii importante.

Pe scenele celor mai mari teatre, opere și săli de concerte din lume – Comédie Française și diferite alte teatre din Paris; Burgtheater și Volkstheater din Viena; apoi Opera cea mare și Volksoper din Viena; Opera din Bayreuth; Opera din Paris, Berlin, Roma, München, Milano; Opera Metropolitană din New-York etc. –, artiști români de mare valoare joacă roluri principale, fie ca societari ai teatrului, fie ca invitați pentru anumite reprezentații sau concerte sau chiar ca autori dramatici, compozitori muzicali, virtuozii etc. Nume ca Agata Bârsescu la Burgtheater din Viena; de Max, Mărioara Ventura și Jonel la Comédie Française; Viorica Ursuleac, Grozăvescu, Maria Cibotaru, Nectara Flondor la Opera din Viena; Dimitrie Popovici la Bayreuth; d-na Darclée-Hartulari, Zina de Nori, Alice Cocea, Elvira Popescu, Mariana Nicolesco și atâția alții. Și pe deasupra tuturor, marele compozitor George Enescu și întreaga pleiadă de tineri compozitori, de maeștri dirijori ca George Georgescu, Ionel Perlea etc., au făcut și fac gloria artistică a țării în lumea mare.

În administrația noastră de stat, soluțiile date problemelor organizării învățământului și educației tineretului, problemelor sociale etc., prezintă originalitatea lor și reprezintă contribuții prețioase la progresul general.

Progresele enorme, realizate în scurt timp, în dezvoltarea tuturor ramurilor de producție și activitate economică sunt și astăzi considerate în toată lumea, nu numai ca o dovadă privind aptitudinile remarcabile ale poporului nostru, ci ca o contribuție originală, considerabilă la progresul general al științelor și artelor, cât și al stabilirii normelor pentru organizarea vieții publice și, deci, pentru progresul și înălțarea omenirii în general.

Așadar, în toate direcțiile și în toate ramurile de activitate intelectuală, artistică, economică etc., geniul specific românesc – tânăr și vioi – se manifestă și străbate în primele rânduri. (Am aflat recent că în sediul mării companii Microsoft a doua limba vorbită este româna). Acesta este în realitate poporul arătat de ponegritorii săi cu atâta lipsă de bună credință, ca fiind barbar și lipsit de orice aptitudini intelectuale, a cărui „*Die geistige Bildung der Rumänen ist gleich Null [...] Die Kulturstufe, auf welcher die Rumänen stehen ist eine sehr niedrige...! Ihr Gesang ist überaus eintönig und fast ganz ohne Melodie; besondere musikalische Instrumente besitzen sie nicht. Poesie ist unter den Rumänen wenig zu Hause; nambhafte – Dichter fehlen ganz; überhaupt wird die Nationalliteratur wenig gepflegt. Die Rumänen sind voll von Aberglauben und halten viel auf Vorbedeutung, Hexerei, u. dgl.; dahin gehört besonders der Glaube an Wampyre. Rothaarige Männer hält man für Wampyre, welche, wenn sie verstorben sind, vorzugsweise den jungen Mädchen das Blut aussaugen. Die Leiche wird deshalb mit einem grossen eisernen Nagel im Sarge festgenagelt, Es können aber auch andere als rothaarige-Wampyre sein: Folgen in einer Familie rasch mehrere: Sterbefälle nacheinander, so ist das ein sicheres Zeichen, dass sich unter den Verstorbenen ein Wampyr befindet, Man öffnet dani das Grab, dieser, auf welche man dashalb verdacht hat; findet man ein Loch im Sarge, so wird in denselben ein Schuss abgefeuert, oder man schligt: einen eisernen Pfal durch den Sarg, so den Wampyr zu bannen*” (Educația spirituală a românului este egală cu zero [...]). Nivelul de cultură pe care se

situează românii este foarte scăzut. Cântecul lor este aproape monoton și aproape în întregime fără melodie; ei nu au nici melodie specială. Poezia nu prea se regăsește printre poeții care sunt complet absenți; în general, literatura națională este puțin cultivată. Românii sunt plini de superstiții și acordă o mare importanță premonițiilor, vrăjitoriei etc. Mai ales credința în vampiri face parte din această categorie. Se crede că bărbații cu părul roșu sunt vampiri, care, după ce au murit, sug sângele fetelor tinere [...]. Cadavrul este așadar bătut în cuie de sicriu cu un cui mare de fier, în afară de vampirul cu părul roșu. Consecințele când într-o familie se succed mai multe decese, este un semn sigur există un vampir printre cei decedați. Dacă se găsește o gaură în sicriu, se trage un foc de armă în el, sau se înfige un țărnuș de fier în sicriu. pentru a alunga vampirul).

Cu toate aceste constatări ale străinătății asupra manifestărilor noastre culturale, cu toate rezultatele cercetărilor științifice urmărite sistematic de oameni de știință serioși din toate specialitățile și de institute de renume din străinătate, asupra originii, limbii, firii, legislației și organizării poporului român, precum și asupra țării sale și cu toate dovezile de simpatie reală ce ne vin de la oamenii serioși și de la publicul mare, chiar din țările de unde au pornit aceste ponegriri răutăcioase, campania pornită în trecut a continuat și mai departe, cu tenacitate, de această dată, însă, cu centrul principal la Budapesta, în presa zilnică europeană și chiar în reviste științifice cunoscute. Este de admirat dibăcia cu care acești dușmani tainici ai poporului nostru, sau cum le zice în *Lexiconul* lui Mayer „vecinii cari informează Europa despre români”, au știut să îmbrace într-o formă științifică și uneori cu aparentă simpatie prefăcută, toate ticluirile și insinuările lor, spre a le putea strecura în organele cele mai importante de publicitate din toată lumea sau spre a le publica în cărți cu aparențele cele mai serioase de obiectivitate științifică, contestându-ne originea, limba, toate calitățile culturale și însușirile firești, trupești și sufletești, progresele ce le-am făcut etc. Chiar de la catedra fostei Universități maghiare din Cluj, rectorul de atunci al universității, cunoscutul histolog St. Apathy predica elevilor săi la Cursul de biologie, că „valahii sunt un popor inferior, lipsit

de orice calități culturale, care este menit să dispară în lupta pentru existență”.

Dar nu este vorba numai de timpurile mai vechi. În publicații mult mai recente, menite a avea o mare răspândire, se repetă, sub altă formă, exact aceleași insinuări, asemenea celor de pe vremea lui Karl Emil Franzos sau precum cele din cartea geografului F. Umlauf, în anul 1918. Atunci, Germania se considera biruitoare în Primul Război Mondial și ungurii sperau ca la pacea generală să-și mai poată întinde frontierele peste Carpați, iar la Budapesta a apărut, în limba germană, un elegant volum intitulat *Ungarn*, redactat de persoane cu cele mai înalte poziții în lumea științifică, în frunte cu Albert v. Berzeviczy, președintele Academiei Ungare de Științe. Este o descriere de propagandă în străinătate, bogată în statistici și material științific și cu toate aparențele de cea mai strictă obiectivitate.

Capitolul despre naționalități este redactat de cunoscutul geograf, profesorul Eugen v. Cholnoky, care în descrierea ce o dă „valahilor” – „oder wie sie sich neustens selbst nennen, Rumänen” (sau cum se numesc ei înșiși, recent, *Românii*) – șterge cu buretele peste toate cercetările științifice care s-au făcut asupra originii poporului și limbii române și strecoară, cu multă dibăcie și aparență de obiectivitate științifică, toate vechile și cunoscutele absurdități tendențioase. După Cholnoky, românii, împinși de turci, au părăsit țara lor de origine (balcanică), abia prin secolele XII–XIII. În Transilvania se cunoșteau atunci – scrie el – numai cele trei naționalități: ungurii, secuii și sașii, iar despre Români, zice „die Rumänen werden nur so nebenbei erwähnt. Ihr ganzer Ethnicum beweist, dass sie ursprünglich Gebirgsnomaden, Alpenhirten, waren, wahrscheinlich Verwandte der Skipetaren. Ihre Sprache zeigt einen starken slavischen und einen beinahe abenso starken spätlateinischen, mehr dem italieni, schen als dem lateinischen nahestehenden Einfluss. Diesen italienischen Einschlag konnten sie nur in den Küstengegenden der Adria aufnehmen, denn mit der römischen Herrschaft in Siebenbürgen und mit den dortigen fabelhaften Ueberbleibseln der Dazier haben sie durchaus nicht, zu tun” (*Românii sunt menționați doar în treacăt. Întreaga lor etnie dovedește că au fost la origine nomazi de*

munte, păstori alpini, probabil rude ale Skipetariilor. Limba lor prezintă o puternică influență slavă și o influență mai aproape de italiană decât de latină. Această influență italiană nu putea fi absorbită decât în regiunile Kiez de la Adriatică, căci ele nu au niciun fel de legătură cu stăpânirea romană din Siebenbürgen și cu rămășițele fabuloase ale dacilor de acolo). După aceea arată că populația originară a Transilvaniei, scăzând mereu din cauza războaielor neconținute cu turcii și tătarii, românii s-au scoborât din munți în bazinul Transilvaniei și s-au apucat nolens-volens de agricultură. „Dafür hatten sie jedoch keine älteren Traditionen, anfangs auch kein rechtes Geschick, und die vordem sehr reiche, sorgfältig bebaute und mit unzähligen Fischteichen versehene Beckenlandschaft, verfiel, vori den Rumänen besetzt, alsbald in einen sehr primitiven Zustand.” (*Cu toate acestea, ei nu aveau tradiții mai vechi în acest sens și nici nu aveau vreo îndemânare reală la început, iar peisajul bazinului, înainte foarte bogat și cultivat cu grijă, cu nenumăratele sale iazuri cu pești, a căzut curând într-o stare foarte primitivă, atunci când a fost ocupat de români.*)

Aceasta este – după marele geograf și obiectivul om de știință ungar, prof. v. Cholnoky – părerea despre originea românilor din Transilvania, pe care de altfel el îi apreciază foarte mult – cu o simpatie prefăcută! – atunci când stau în adevăratul lor culcuș – „in den Hochgebirgen, in den alpinen Weidengegenden”, adică la pășunile de pe creștetele munților, nelocuibile pentru alte popoare; „Dort sind sie unverfälscht tüchtig, sympatisch, gastfreundlich, ehrlich und in ihren Ethnicum durchaus originell und interessant. Wo sie Ackerbau treiben, dort sind sie weniger zuhause, dort sind ihre guten Bigenschaften verbläst”. (*În culcușul lor în munții înalți, în zonele de pășuni alpine, adică în pășunile de pe vârfurile munților, care sunt nelocuibile pentru alte popoare. Acolo sunt neprefăcuți, prietenoși, ospitalieri, cinstiți și interesați de etnia lor. Acolo unde ei cultivă se simt mai puțin acasă și se pierd calitățile lor bune*).

Firește, cam tot astfel justifică și coloniștii albi purtarea lor față de popoarele primitive de pe alte continente, pe care le-au împins în pădurile tropicale; acolo sunt și acești „nativi” (indigeni) simpatici, cinstiți și originali, numai cu condiția să nu

se scoboare la câmpie, pentru a le face concurență. Și pășunile bogate din munții Transilvaniei trebuiau doar utilizate pentru economia națională ungară, și numai acești „nativi”, care, cu mari sacrificii, s-au putut adapta – sub regimul crud al selecției naturale – acestor condiții grele de viață, puteau doar să le facă productive? De altfel, autorul arată, cu o oarecare satisfacție ascunsă, numărul mare de analfabeți și starea lor de inferioritate culturală: „*Der niedere Klerus, besonders der Griechisch-Orientalischen Rumänen, hat viel dazu beigetragen, dass das Volk kulturell arg zurückgeblieben ist.*”) (Clerul inferior, în special clerul românilor greco-orientali, a contribuit mult la faptul că poporul a rămas foarte retardat din punct de vedere cultural).

Condițiile grele naturale în care acest popor a fost constrâns să trăiască numai ca ciobani, pe culmile munților, și lipsa de școli în limba sa națională, desigur că acestea – după autor – nu explică numărul mare al analfabeților, ci numai preotul, adică singurul lor învățător și conducător cultural este găsit că ar purta toată vina.

Antipa (1940) menționa că a citat poate prea mult din această carte – redactată chiar de președintele și membrii unei Academii științifice, dar era necesar, pentru a pune în evidență că, într-adevăr, campania de ponegrire a țării și a poporului român a continuat să persiste, uneori sub o formă obiectivă și cu aparență de simpatie prefăcută, dar în fond tot atât de răutăcioasă și cu atât mai insinuantă. Și acestea continuă atât prin cărți, literatură etc. – din care aș putea să citez multe titluri cu totul actuale, cât mai cu seamă sub scutul pseudonimelor și anonimatului în acele organe ale presei zilnice din toată lumea – scrise atât în limba germană, cât și în franceză, engleză sau italiană, în care o propagandă îndemânatecă știe să-și facă drum. Folosindu-se mereu de orice pretext, exagerând relele și defectele, ignorând și ascunzând părțile bune, ei au mers înainte căci, cred că, cu toate desmințirile ce se pot da, calomnia își face și ea drumul ei și că, la momentul prielnic, le va putea fi de folos. După asemenea descrieri, strecurate în toată lumea cu dibăcie, ne cunoaște astăzi pe noi străinătatea neinițiată, iar omul de rând, cel care alcătuiește majoritatea populațiilor ei, judecă chestiunile noastre vitale, după ele. Toată această campanie de ponegrire are

o explicație cu mult mai profundă decât cea, în aparență, sentimentală. Și anume: poporul român are o întreagă serie de dușmani naturali, care – cunoscând marile calități intelectuale și virtuțile sale sufletești – au un interes fundamental, de a nu-l lăsa să se consolideze și să formeze un stat puternic, pe teritoriul său etnic. Tot astfel, vecinii care-i înconjoară dețineau câte o bună parte din acest teritoriu etnic, cu o numeroasă populație românească. Ei trebuiau dar, atât să justifice starea de inferioritate socială și culturală în care se sileau să țină această populație subjugată, cât și să micșoreze, cât mai mult, prestigiul celor rămași liberi, și chiar, să-l slăbească, pentru ca aceștia să nu ajungă în stare să-i elibereze odată pe frații lor. Pe de altă parte, la bogățiile naturale ale acestei frumoase țări râvnea toată finanța internațională, care prefera să aibă a face cu un stat slab, neconsolidat – pentru a putea obține mai cu ușurință tot felul de concesiuni și a acapara astfel întreaga sa viață economică –, decât cu un stat puternic, capabil de a-și dezvolta bogățiile sale naturale prin propriile forțe. Interesul politic fundamental, de a nu lăsa statul român să se consolideze, era pentru unii vecini, cu atât mai mare, cu cât el sta și în calea politicii lor de expansiune – fie spre Răsărit fie spre Apus – și de aceea ponegrirea lor nu era decât o pregătire prealabilă pentru ocazia unei eventuale împărțiri definitive a acestui stat.

Astăzi, în fine, când unitatea națională pe teritoriul etnic este un fapt îndeplinit, campania de ponegrire se mai conduce totuși în speranța că, oprindu-se în loc consolidarea noului stat, vecinii noștri vor putea profita de vreo ocazie să-și reia – cel puțin în parte – teritoriile ce le-au pierdut. Campania dusă astăzi, cu atâta înverșunare și cu enorme cheltuieli de propagandă, în toate țările lumii, contra noastră, sub numele de *revizionism*, nu este nici ea decât continuarea, sub o nouă formă, a vechii campanii de ponegrire, cu aceleași tendințe și cu metode adaptate noii situații politice. În sfârșit, la toate acestea se mai adaugă și faptul că România, în afară de „evreii pământeni”, mai are un mare număr de „evrei minoritari”, precum și un număr de „evrei emigrați”, care se dau în străinătate drept „*experți în chestiile românești*”; dintre aceia cu trecere mare în presa lumii și care stau în serviciul marelui finanț internațional. Și aceștia caută să mențină apele

tulburi, pentru ca inspiratorii lor să poată deveni iarăși stăpâni pe viața economică a acestei bogate țări. Ceea ce scriu aceștia despre noi, în presa mondială sau în broșuri și volume, nu diferă de campaniile din trecut, decât doar ca formă și cu aparențe de mai mare obiectivitate, dar fondul este cu atât mai tendențios.

Un diplomat al unei țări neutre străine, care era la post în Statele Unite și a fost mutat ca însărcinat cu afaceri al țării sale în România, mi-a spus că dorind să se informeze despre noua țară în care era acreditat, nu a găsit în librăriile din Statele Unite o altă carte despre România, decât un volum englez, semnat de un domn Bercovici – un evreu originar din România – și că, venind apoi în țară, a rămas înspăimântat de neadevărurile și răutățile pe care le-a citit în acea carte despre țara noastră.

Toate citatele reproduse mai sus privesc numai campaniile care s-au dus contra noastră de către vecinii noștri de la Apus, cu interesele speciale ce le urmăresc ei și pe care le cunoaștem prea bine. Dar nu mai puțin tendențioase sunt și campaniile pornite de la vecinii noștri de la Răsărit și de la Sud. Fiecare, după interesele speciale ce le urmăresc, caută să ne descrie ca „sălbatici”, mobilizând pe „tovarășii de idei” și mai cu seamă pe „prietenii” lor, scriitori de talent, angajați în serviciile lor de propagandă din țările apusene și grupați în asociații cu diferite titluri, ca *Liga drepturilor omului*, *Liga antimilitaristă*, *pacifistă*, *antifascistă* etc., pentru a arăta lumii civilizate *atrocitățile și barbariile* comise de români în Basarabia sau în Dobrogea. Propaganda comunistă prin postul de radio de la Tiraspol vorbea zilnic despre „călăii” sau „câinii de la București”, iar Societatea „Dobrogea” din Sofia – țară cu care noi avem mari interese comune să păstrăm relațiile de prietenie – protesta în toate țările civilizate contra „*barbariei comise de români contra bulgarilor din Dobrogea*”. Iată dar o întreagă serie de interese mari, care ne-au făcut atâtea dușmani și care explică îndeajuns tenacitatea luptei ce se duce împotriva noastră cu această armă perfidă a ponegririi și care desigur va continua atâta timp cât lumea din țările civilizate nu va găsi o literatură cinstită, care să poată informa în mod exact asupra țării, poporului și stărilor de la noi, cât și asupra drepturilor noastre sfinte.

* * *

Aceasta fiind trista realitate, întrebarea este: ce trebuie și ce putem să facem pentru a ne apăra? Căci trebuie să ne dăm bine seama că nu e vorba numai de bârfe și calomnii pornite din ura și antipatia unor inconștienți, pe care demnitatea și conștiința ce o avem despre drepturile și valoarea noastră și de aportul considerabil pe care-l aduce poporul nostru la progresul omenirii, ar cere să le tratăm cu dispreț și să ne căutăm de treabă. Este vorba însă de o adevărată campanie, metodic organizată, cu scopul bine definit de a provoca indignare pentru „nedreptatea ce s-a făcut” și a induce în eroare publicul mare din toate țările cu influență decisivă, pentru că – astăzi când, în ultima linie, el (publicul) decide politica statelor – acestea să fie influențate în atitudinea lor față de noi și în încrederea ce o pot acorda cinstei și destoiniciei noastre; ba chiar ca, la pacea generală ce se va face, pretențiile lor cu totul nejustificate să fie luate în considerare.

După cum însă ofensiva este metodic organizată și condusă, tot astfel trebuie să fie și cu defensiva noastră. Multe sunt căile și multiple mijloacele pe care putem să le folosim:

- statul cu serviciul de propagandă;
- știința cu societățile științifice;
- presa; instituțiile culturale;
- societățile de turism;
- comerțul etc.

Fiecare poate desfășura o activitate importantă, dar **trebuie să existe un plan de activitate, o conducere unitară și o organizare, care să precizeze rolul, mijloacele și căile fiecăruia.**

Oricât de importantă ar fi chestiunea, nu se poate ca numai în cadrul acestei scurte prezentări, să ne ocupăm de detaliile acestei organizări.

Antipa (1940) arăta: „*Scopul pe care-l urmăresc acum este, ca – în calitate de vechiu academician – să arăt care cred că este rolul Academiei Române ca fiind cea mai înaltă instituție de cultură a neamului românesc, care veghează și dirijează evoluția sa în această luptă, pentru apărarea demnității și prestigiului poporului și țării noastre ponegrite, și care trebuie să fie căile pe care să purcedem, și mijloacele demne de care situația și [...] îndeletnicirile noastre ne permit să ne servim*”.

Înainte de toate trebuie să ne dăm bine seama că Academia Română, ca instituție națională de înaltă cultură, căreia îi este încredințată înălțarea sufletească a poporului român, prin cultivarea adevărului, binelui și frumosului, prin conservarea și dezvoltarea firii sale etnice, a limbii și gândirii sale și a „*sporirii energiei sale colective prin cultură, nu poate duce lupta decât pe temeiul acestor îndeletniciri și pe căile indicate de ele*”.

Această cale nu poate fi decât de a lua asupra ei – cu tot prestigiul pe care și l-a câștigat și de care se poate bucura o astfel de instituție națională – sarcina de a informa străinătatea în mod sincer asupra stărilor reale de la noi, spunând tot adevărul, fără a căuta să ne ascundem păcatele și fără a intra în niciun fel de polemică, și să lase apoi presei zilnice sarcina de a demasca izvoarele provenienței acestei campanii de ponegrire și interesele reale ce le ascund ele.

Academia Română este datoră să o facă chiar și în interesul acelor popoare care sunt induse și ele în eroare de către propriii lor propagandiști și agitatori. Aceștia, prin neadevărurile pe care le debitează zilnic, le dezvoltă speranțe irealizabile și periculoase și întrețin astfel o atmosferă contrară realizării intereselor lor superioare de stat, care le dictează nevoia să trăiască în bune relații cu vecinii lor și chiar să colaboreze cu ei, spre a-și asigura viitorul, consolidarea statului și propășirea, culturală și economică, ca state naționale.

În continuare, dr. Grigore Antipa (1940) arată că poporul român, după opt veacuri de chinuri sufletești și trupești, a ajuns în sfârșit – grație tenacității și vitejiei sale – să se vadă stăpân în țara sa și să-și formeze un stat național pe teritoriul său etnic. El se află astăzi în fața celei mai grele probleme, de a-și organiza noul său stat și de a-și așterne bazele viitorului său.

Bunul simț, care l-a condus în vremuri de grele chinuri și suferințe și care l-a făcut să-și păstreze atâtea veacuri firea și naționalitatea sa neatinse, îl va povățui și de această dată. Ele îi vor arăta calea pe care trebuie să se îndrepte, pentru a ajunge în stare să creeze pe acest teritoriu o civilizație proprie, demnă de strămoșii săi, daci și romani, și pentru a-și putea dezvolta – prin cultură, știință și educație – minunatele însușiri firești, trupești și sufletești, care-l caracterizează.

Grație acestui povățuitor elementar, serios, cumpănit și oțelit în vremuri grele de luptă și răbdare, poporul român este sigur că va fi în stare să-și îndeplinească misiunea sa, aceea pe care i-o indică țara în care locuiește, cu situația ei geografică, originea sa și firea sa aleasă.

Organizarea unui stat nou din mai multe porțiuni de țară și cu populații – dezvoltate și trăite, timpuri mai mult sau mai puțin îndelungate, sub regimuri legale diferite – este însă o chestiune grea, a cărei rezolvare cere multă prevedere și chibzuință.

Este vorba, înainte de toate, de a formula toate problemele fundamentale pe care le impune natura țării, cu situația ei geografică și politică, și de a crea o stare care să permită o unitate sufletească a tuturor locuitorilor și o comunitate de muncă după un plan unitar, pentru rezolvarea lor.

Această muncă colectivă nu poate fi organizată decât pe principiul diviziunii muncii și adaptată aptitudinilor speciale ale fiecărei categorii de locuitori, spre a putea da, astfel, fiecare maximul de contribuție la rezolvarea înaltelor țeluri ale întregului, deci a statului comun pe care l-a format. Tocmai de aceea, bunul simț al poporului român îl povățuiește de pe acum, de a nu cădea în greșelile statelor de tirania și exploatarea cărora abia a scăpat, căutând a se răzbuna pentru suferințele din trecut sau apăsând fragmente de alte popoare care trăiesc în mijlocul său.

După Antipa (*op. cit.*), naționalismul nu trebuie confundat cu xenofobismul, acesta fiind întotdeauna un rău sfătuitor. Noul stat trebuie, dar, să fie bazat pe dreptate și pe respectul drepturilor tuturor cetățenilor săi, de orice origine, limbă sau confesiune ar fi. El trebuie să-i considere pe toți aceia care vor să fie cetățeni credincioși ai acestei țări, ca membri ai unei națiuni colective, legați între ei, atât prin acele interese comune superioare, care le sunt dictate de conviețuirea lor într-un stat pe pământul aceleiași țări, cât și de tovarășia de luptă ce au a o duce împreună pentru apărarea, civilizarea și propășirea muncii fiecăruia, în vederea realizării intereselor superioare ce-i leagă atât între ei, cât și de țara care le este patria tuturor. De aceea, activitatea sa culturală, în loc de a tinde să lovească în unii, trebuie să se întindă deopotrivă, asupra tuturor fiilor țării, spre a stabili între aceștia o comunitate de gândire și de

simțire și a-i pregăti pentru tovărășia de muncă și de luptă.

Alcătuirea planurilor generale pentru a organiza o asemenea muncă colectivă a întregii națiuni cere însă o cunoaștere aprofundată – în toate detaliile ei – a întregii țări și a directivelor care decurg din natura ei pentru felul de viață și de muncă al populațiilor ce o locuiesc. Fiecare cetățean, din orice parte a țării, trebuie însă să cunoască atât interesele fundamentale ale întregului, cât și interesele speciale ale fiecărei părți, spre a putea pune în concordanță munca sa cu ele și pentru a înlesni conlucrarea, în vederea unui scop mai înalt, acela al organizării cât mai temeinice a noului stat. Fiecare trebuie să se cunoască unii pe alții, precum să cunoască și interesele superioare care îi leagă și pe care au a le apăra.

Pentru rezolvarea problemei organizării noului stat și aceea a stabilirii unei unități sufletești a cetățenilor care-l compun, înainte de toate, trebuie o popularizare cât mai largă a tuturor cunoștințelor privitoare la țară, cu natura ei, și cu populația ei, cu raporturile etnice, sociale, culturale și economice, care leagă între ei pe diferitele categorii de cetățeni, cât și de țara care le dictează directivele politicii ce are a o urma statul ce-l compun.

Bunul simț al poporului român îl mai povățuiește că statul, pe care-l organizează pe teritoriul său etnic, nu poate duce o viață izolată și că trebuie să trăiască într-un continuu schimb de bunuri materiale și sufletești cu popoarele și țările care-l înconjoară și cu cele ale lumii întregi, în interiorul căreia îi revine, de asemenea, un rol determinant. Poporul știe că produsele muncii sale se consumă în mare parte în alte țări și că el însuși, pentru a-și asigura un trai mai bun, material și sufleteș, are nevoie de produsele muncii altor popoare din țări îndepărtate. El știe dar că omenirea întreagă este silită a desfășura o muncă colectivă, pe baza principiului diviziunii muncii și că, în această colaborare pașnică a popoarelor, el are o misiune specială de îndeplinit pe teritoriul său etnic. Mai întâi, el are aici o misiune culturală, de a spori, înnobila și perfecționa pe această cale puterile fizice și sufletești ale întregii sale națiuni și a o pregăti astfel pentru o muncă mai rodnică, pe toate terenurile, pentru ca să poată satisface nu numai nevoile sale proprii, ci și ale omenirii. Și mai are

apoi o misiune civilizatorie, spre a perfecționa și îndulci neîncetat raporturile dintre cetățenii săi, înlesnindu-le munca pașnică, comună, spre a perfecționa tot mai mult mediul său de trai, punând în valoare frumusețile și bogățiile țării sale și înlesnind producțiunea tuturor acelor bunuri materiale care alcătuiesc schimbul său cu alte țări.

Pentru îndeplinirea acestor înalte misiuni pe teritoriul propriu, cât și pentru înlesnirea acestei pașnice colaborări în producția și schimbul mondial de bunuri, este nevoie ca atât populația țării, cât și popoarele cu care suntem în relație să fie cât mai bine informate asupra țării noastre, cu izvoarele ei naturale de producție, asupra gradului de dezvoltare a aptitudinilor, capacității și organizării populației de a le pune în valoare și de a le face accesibile consumului mondial. O popularizare intensă, în afara granițelor țării, a tuturor cunoștințelor privitoare la țara noastră cu bogățiile ei, la starea populației și la organizarea ei administrativă, economică și culturală, este dar tot atât de necesară ca și înlăuntrul acestor granițe.

Din cele arătate se vede necesitatea tipăririi unei serii de cărți despre România, pe care să le prezentăm publicului din toate țările și să arătăm care anume au fost considerațiile care ne-au împins să organizăm editarea lor, și anume:

– **pe plan intern**, formularea problemelor fundamentale, decurgând din bazele geografice, care dictează felul de viață și de muncă al întregii populații – de orice origine, limbă, naționalitate și confesiune ar fi – și care, deci, trebuie să-i unească într-o comunitate de gândire și simțire și să dea directivele politice ale statului;

– **pe plan extern**, nevoia de a informa cât mai precis și obiectiv pe toate aceste popoare cu care suntem în legături de orice fel, de a-i feri de falsele insinuări și de influențele vătămătoare ale scrierilor tendențioase, înlesnind astfel orice fel de relații de schimb de bunuri materiale și sufletești, precum și o colaborare pașnică cu ele, în interesul superior al progresului omenirii.

Scopul acelor cărți nu poate fi o reclamă, pentru a vinde mai bine produsele țării noastre, nici polemicile, pentru a ne apăra sau a ataca pe dușmanii noștri. Ele vor căuta să expună adevărul, astfel cum decurge el din cercetările științifice obiective, fără multe comentarii și interpretări,

fără nicio tendință de a ne lăuda sau de a ne ascunde defectele, căci tocmai aceasta ar aduce cel mai mare rău cauzei. Arătând lucrurile cum sunt și criticându-le aspru acolo unde trebuie criticate, vom da dovadă că suntem pe cea mai bună cale de a le îndrepta singuri. O asemenea carte va trebui să trateze mai întâi descrierea țării cu natura și clima ei, descrierea populației cu însușirile ei fizice și sufletești și cu structura ei etnică și socială.

După aceasta va urma descrierea statului, cu evoluția sa de până astăzi și țelurile sale pentru viitor, tratând apoi mai pe larg activitatea și organizarea administrativă, juridică, financiară, economică și culturală. În toată descrierea aceasta, se va considera populația ca o unitate politică, cu deplină luare în considerare a drepturilor și îndatoririlor minorităților etnice și se va arăta rolul poporului român în întregul stat și față de fragmentele de popoare cu care conviețuiește pe teritoriul său.

Antipa (*op. cit.*) considera că procedând în acest fel, cu calm și demnitate, Academia Română, cu marea sa autoritate, ținând la dispoziția lumii civilizate un izvor de informații sigure și obiective asupra țării noastre, va aduce un real serviciu, nu numai poporului și statului român – contra căruia dușmanii săi ascunși caută, prin calomnii și insinuări a mobiliza ura și disprețul lumii civilizate greșit informată –, ci și întregii omeniri. În acest fel, ea va arăta, cu date pozitive, capacitatea și valoarea morală reală a poporului nostru, pe care situația geografică l-a așezat la gurile Dunării, – ca și Olanda la gurile Rhinului – revenindu-i importanta misiune mondială de a păzi libertatea navigațiunii internaționale la gurile celui mai mare fluviu european și deci a păstra

cheia libertății comerțului tuturor țărilor cu popoarele care locuiesc în acest bazin principal al Europei.

Așadar, Academia va aduce un și mai mare serviciu chiar acelor popoare vecine, pe care instigatorii acestor campanii interesate caută a le induce în eroare și a le ațâța contra noastră. Prin informațiile pozitive ce li se vor da, vecinii noștri se vor putea lămurii și reculege și vor medita în liniște asupra adevăratelor interese superioare și permanente ale neamului lor, cât și a posibilităților de a le asigura satisfacerea intereselor constructive. Aceasta va trebui să-i ducă și pe ei la convingerea că nu prin lupte zadarnice și prin dușmănie – care fac jocul intereselor altora –, ci numai printr-o colaborare sinceră cât mai intensă, bazată pe dreptate și pe respect mutual –, ei vor putea ajunge să îndeplinească adevărata lor menire și să asigure bunul trai al populației, precum și propășirea economică, națională și culturală, în mijlocul popoarelor mari, în care soarta ne-a așezat împreună în acest colț al Europei.

Bibliografie

Antipa Gr., 1940 – *Rolul Academiei Române în combaterea campaniilor de ponegrire a poporului și Statului român*. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului – Imprimeria Națională. Memoriile Secțiunii Științifice. Academia Română, Seria III, Tomul XV 91939, București: 299–317 (1–19) (*Comunicare făcută în ședința de la 5 aprilie 1940*).

Notă: Semnatarul articolului își asumă răspunderea pentru intervențiile în textul original: ortografie, diacritice actuale, termeni mai adecvați ș.a., precum și pentru traducerea în limba română a citărilor din text, în limba germană.

UE 2023. O vedere de ansamblu asupra creșterii economice

Napoleon Pop

Valeriu Ioan-Franc

Membru corespondent al Academiei Române

Jean Monnet, om politic cu o profundă viziune asupra destinului Europei, a avut dreptate când a afirmat că UE va fi mereu o sumă de crize, la care va avea nevoie de soluții.¹ Din păcate, prezentul ne demonstrează că UE a acumulat multe asemenea crize, la care soluțiile sunt lente și au darul de a începe cu fragmentări de opinii greu de adus la un consens politic, în temeiul sistemului de adoptare cu unanimitate de voturi a deciziilor la nivelul Consiliului European. Punctele de convergență politică în domeniile economic și financiar sunt, mai degrabă, în divergență, iar cele de consens sunt influențate de agenda conjuncturală, ca mesaj că Uniunea se preocupă intens de ele, dar rezultatele sunt departe de finalizarea unor proiecte care mereu întârzie.

Tabloul general. Calendarul de aplicare a *New Green Deal*, de exemplu, graba atingerii unor economii decarbonizate în termene strânse etc. fac dovada fie a unei analize superficiale a conjuncturii continentale – lăsând locul, cu prioritate, unor măsuri contrare efectelor crizei energetice sau alimentare –, fie a unei orientări spre teme lipsite de sensul unor priorități pentru cetățenii europeni. Cetățenii confrunțați azi cu cea mai mare inflație și cu scăderea veniturilor reale, dar mizând pe argumente care adaugă nehotărâre la disensiunile existente. Sancțiunile împotriva Rusiei și-au demonstrat ineficiența, iar recul lor asupra continentului european a scos în evidență o încăpățănare politică demnă de alte obiective. Așa s-a grăbit stabilirea noului meniu obligatoriu pentru cetățenii Uniunii, ca insectele prăjite sau făinuri din acestea, prin care se diminuează poluarea, combinată cu grija exagerată

față de momentul manifestării efectelor lor, deloc relevante, după mii de ani de alte obiceiuri de consum. A renunța la zootehnie și a trece la mâncăruri cu făină de insecte se pare că este o măsură exagerată de protejare a lumii de schimbări climatice. S-a copiat procedura amestecului combustibililor tradiționali cu cei bio (din rapiță), iar efectele pe termen lung asupra sănătății oamenilor sau a autovehiculelor sunt forțat așezate în categoria avantajelor.

Sunt alte priorități mult mai importante pentru preocupările Comisiei Europene. Constatări repetate că își pierde competitivitatea globală, după criza financiară declanșată în 2008 și greșit gestionată, adoptând programe de austeritate dure, de care chiar și inițiatorii lor teoretici s-au lepădat, este vorba despre necesitatea unor progrese mai dinamice în inovație și productivitatea muncii, în condițiile îmbătrânirii populației, reducerii forței de muncă disponibile, întârzierii mari în reformele sociale, gestionarea migrației, din care cu greu se alege un capital intelectual absolut necesar dezvoltării pe termen lung. Pe fond, este de reținut greutatea cu care politicile comune sunt orientate corect în linie cu obiectivele integrării, iar disensiunile pe domenii sunt mai mari decât ceea ce se crede că unește Uniunea, în alianța conjuncturală pentru ajutorarea Ucrainei.

Riscurile încetinerii creșterii economice, posibila evitare la limită a unei noi crize economice, cu o creștere a șomajului, a deficitelor fiscal-bugetare și a datoriilor publice și private sunt de natură să accentueze pierderile de competitivitate și, în general, beneficiile creării Pieței Unice. *La mijlocul anului 2023, economia*

UE era deja într-o criză tehnică, accentuată de performanțele reduse ale Germaniei. În loc să existe preocupări pentru deschiderea de noi piețe, consecințele pandemiei, ruperea lanțurilor de aprovizionare și efectele războiului din Ucraina duc Uniunea mai degrabă spre o izolare, cu percepția dominării ei de interesele SUA. Deși Strategia Europa 2000 preciza că UE ar trebui să devină mai inteligentă, sustenabilă în proiectele sale, de civilizație verde, cu economie inclusivă, se pare că este nevoie de noi eforturi pentru a se intra în linie cu aceste deziderate, întrucât nu se depășește ceea ce se numește „înțelepciunea convențională”. Se simte o lipsă acută de lideri politici autentici, dar și o valorificare slabă a capitalului intelectual, atât cât este.

Măsurile standard de depășire a unei crize sunt inadecvate situației economice europene și globale, tradiția de tratare a lor având nevoie de o înnoire și o adecvare mult mai rapide, împiedicate însă de birocrăția în creștere și devenită politic partizană. Lentoarea politică și temerea față de costurile mari pe care le implică reformele structurale, întârziate în UE, au devenit rețeta eșecurilor. Împotrivirea față de o finanțare comună prin emiterea, ca regulă, de euro-bonduri pe rating-ul Comisiei demonstrează cât de divergentă este gândirea privind asigurarea, în condiții egale de risc și de atractivitate, a resurselor necesare depășirii în comun (coeziv și convergent) a situațiilor critice. Între egali juridic, dar tot mai diverși economic și în cutume culturale de sute și mii de ani, diversitatea puterii economice a Statelor Membre (SM) este, de fapt, un defect al repartizării total neunitare a beneficiilor integrării – și aici se poate vorbi despre câștigători și perdanti, ca în cazul globalizării. A devenit și acesta un punct de conflict și de opinie divergentă, ecartul neavând șanse să se închidă prea curând. În schimb, el accentuează divizarea nord-sud, est-vest, centru-periferie din lipsă de solidaritate. Interdependențele economice, care există în contextul Pieței Interne, trebuie întreținute nu prin lecții ale nordului și arătări cu degetul spre sud, ci prin politici prioritare asumate de toate SM, mai bine coordonate, coerente și cu finanțări asigurate.

Creșterea economică. De la criza financiară din 2008, UE suferă de o încetinire a creșterii economice, cauzele mari fiind încă evitate și compensate cu analize conjuncturale reduse la câțiva indicatori, cu pași foarte mici. Dezastrul modului de asanare a crizei financiare – programe de austeritate impuse cu forța în cele mai labile SM ale UE, exact în sarcina celor care ar fi avut nevoie de un ajutor comunitar și nu de constrângeri suplimentare (Grecia, Italia, Spania, Portugalia) – a fost recunoscut cu întârziere și urmele acestuia bântuie. Nici după mai mult de un deceniu nu se poate vorbi despre o redresare completă a economiei UE. În schimb, pandemia și inflația au înrăutățit condițiile redresării. Sub presiunea sudului, la care s-a aliniat parțial și Franța, sub pericolul destrămării UE, s-a acceptat în final soluția unei finanțări comune a redresării, prin aprobarea Fondului de redresare și reziliență (FRR) pe baza emisiunii de eurobonduri (decizie luată cu greu de Consiliul European în iulie 2022). Nici nu a fost pus în mișcare mecanismul de acces la FRR al SM că dezbaterile politice s-a axat pe excepționalitatea finanțării fondului respectiv, adică așa ceva să nu se mai repete. Motivul este ridicat la nivelul principiilor false, susținute de SM ale nordului, respectiv limitarea accesului la beneficiile integrării de care s-au bucurat acestea și refuzul constant de a partaja și greutățile cu SM în dificultate. Christine Lagarde a rămas, poate, singura persoană cu o funcție înaltă, chemată să îndrepte conceptul, în sensul că, în opinia acesteia, un mecanism de tip FRR trebuie aplicat ori de câte ori va fi nevoie. Germania a realizat, în final, că pierderea economică a unor SM, din motive de dificultăți în acoperirea deficitelor gemene, va fi în detrimentul ei și a altor SM din nord, exportatoare tocmai în economiile SM din sud. În context, comentariile pe creștere economică rămân pe cifre mici, jenante după interpretările „bogate” în semnificație, cu care se ocupă birocrăția Comisiei Europene. Cert este că, *pentru anul 2023, UE este în criză economică, cu speranța unei redresări care să înceapă din a doua jumătate a anului 2024, iar aducerea inflației la standardul stabilității prețurilor a fost amânată spre 2025.*

Factorul principal al pierderii busolei de către UE în procesul progresiv de integrare, rămas la nivel declarativ, este pierderea competitivității UE în fața SUA și a Chinei, fapt recunoscut cu ocazia introducerii de către SUA a legii IRA (supravegherea inflației), care dă peste cap multe dintre tabuurile tratatelor UE, în special cele privind subvențiile și ajutorul de stat. Două aspecte au intrat cu întârziere în atenția Comisiei și, mai ales, după constatarea că sancțiunile economice aplicate Rusiei și ambițiile UE de a renunța la energia importată din aceasta au devenit propria ei pedepsire, mai exact din 2023. Necesitatea unei redresări sustenabile a fost legată de alte proiecte de schimbare a viziunii, mai puțin legate între ele, până la momentul festiv, când politicile economice și finanțările asigurate de UE (FRR și bugetul comunitar 2021–2027) trebuie axate pe obiectivele economiei verzi, ale economiei circulare, digitalizare, introducerea euro digital și combaterea sufocării planetei. Celebrarea, în 2023, a 30 de ani de la crearea Pieței Interne (EUPI) ar putea fi un moment coeziv al unei alte recunoașteri că avantajele ei, un adevărat motor al creșterii și dezvoltării economice a Uniunii, ar trebui valorificate în cadrul noii viziuni de politici economice cuprinzătoare și recomandate. Prin începerea reformelor structurale și revenirea la o politică industrială autentică (inspirată de Trump și continuată de Biden), menite să armonizeze producția de bunuri și servicii a unei lumi fragmentate deja în două alianțe, s-ar apropia obiectivul respectiv. Atât comerțul, cât și fluxurile financiare, precum și procesul de detronare a dolarului, dar nu în favoarea euro, încep să ocupe sfere separate cu destrămarea ordinii internaționale pe teme monetare și comerciale (rolul OMC). Aspirațiile altor state, precum China și Rusia, dar și ale altor parteneri din sfera BRICS, legate deja de proiectul faraonic RBI finanțat de China, preocupările pentru o altă monedă de tranzacție în schimburile comerciale internaționale de bază – energie, pământuri rare, materii prime și tehnologii prohibite de către Vest (preferata fiind yoa-nul chinezesc) – sunt în creștere. Devenim însă

tot mai mult subiect al declarațiilor politice ale acestor state, la tot ceea ce stabilește Occidentul, în cele mai diverse foruri ale sale. Deși fără ecou în Occidentul aflat în capcana războiului din Ucraina, ca și când o nouă lume va începe cu soarta acestuia, fragmentarea este în plină desfășurare, susținută de prozelitismul național, suveranist și populist.

Deși de anvergură, Piața internă (PI) cuprinzând mai multe state decât UE (cuprinde și statele semnatare ale Acordului de instituire a Spațiului Economic European, Islanda, Liechtenstein, Norvegia), totalizând un PIB de 18 000 miliarde de dolari și peste 450 milioane de consumatori persoane fizice, sustenabilitatea acestei piețe a dat examenul confruntării, pentru prima dată, cu impunerile economice ale pandemiei și războiul din Ucraina. A fost momentul când Comisia Europeană și SM ale UE *„s-au angajat financiar, prin suspendarea temporară a unor cerințe de sobrietate în disciplina gestionării deficitelor publice, să își arate solidaritatea cu întreprinderile și consumatorii”*². Dovada înțelegerii la nivel politic nu a însemnat și schițarea unui „road map” credibil la nivelul încrederii publice, menționează analistul economic Eugen Dijmărescu. Încercarea de a răspunde megatendințelor din economia globală era alipită unui gigant economic cu reacții mai lente, ambițiile de reaşezare a raporturilor UE cu dinamica spectaculoasă a concurenței din partea altor economii demonstrând, în final, o miopie a liderilor, determinată de propriile autosuficiențe. Dezamăgirea publicului european la modul de aplicare a vastului proiect de îmbunătățire a funcționării PI prin trecerea la economia verde, cea circulară, digitalizarea sprijinită de avansul în AI, nu numai că a crescut, dar a condus spre un naționalism și suveranism periculoase pentru integrare, o altă fațetă a diferențelor în cultura democratică și politică dintre SM. Față de trecut, când procesul democratic era capabil să producă un guvern din membrii unui singur partid, s-a ajuns la sistemul dominat de coaliții, pe cât de mari pe atât de ineficiente. Direcția guvernării lor a fost „pierdem împreună”, ca urmare a „rupturii dintre

dinamica socioprofesională și educația bazată pe accesul la informații, pe de o parte, și vechea înțelegere a reprezentativității în exercițiul democratic, pe de altă parte” (Dijmărescu, 2023). Eliminarea treptată din formulele instituționale europene a cetățeanului european a mărit decalajul unei presupuse uniuni de tip nou, bazată pe diversitate, față de o construcție performată în pas cu schimbările din lume.

Speranța de a se ajunge la o societate comunitară coezivă rămâne redusă la un slogan, *wishful thinking*, o confruntare a dorințelor cu realitatea, cetățenii cu promisiunile politicienilor, iar politicienii cu realitatea înconjurătoare, mânați de propriile interese. Interesul pentru stabilitatea economică și financiară a UE, prin proiectul PI, este marcat de lipsa finalizării Uniunii Bancare pe argumentele politice ale nerealizării fondului comun de salvare a ei. Fiind recunoscută apariția de dificultăți în cadrul sistemului bancar din unele SM, este contestat nivelul contribuțiilor și condiționalităților de utilizare, ceea ce este un alt factor de nesiguranță în procesul de finanțare a economiilor UE și de neîncredere a deponenților. Uniunea Pieței de Capital, ca o alternativă de finanțare a economiilor, rămâne într-un stadiu incipient, întârziind o cale mai largă de finanțare a companiilor noi și a celor consolidate, reziliente după pandemie, rămase în capcana europeană tradițională a creditelor bancare. O rază de lumină poate fi considerată intervenția interesantă de scoatere din uitare a proiectului Uniunii Piețelor de capital. Este încă de mirare de ce editorialul jurnalistic apărut în martie 2023 trebuia semnat de chiar numeroase persoane cu funcții înalte în UE, direct responsabile cu realizarea proiectului: Ursula von der Leyen, președinta Comisiei Europene, Charles Michel, președintele Consiliului European, Christine Lagarde, președinta Băncii Centrale Europene, Paschal Donohoe, președintele Eurogrupului, și Werner Hoyer, președintele Băncii Europene de Investiții³. Iată o nouă formulă de a fi mai convingători în promisiuni!

Nevoile de finanțare ale UE sunt foarte mari pentru tranziția verde și digitală, care presupune înființarea de „*industrii cu zero emisii nete, sti-*

mularea competitivității tehnologice și diversificarea lanțurilor de aprovizionare”, direcții care trebuie însușite de SM în interesul „*menținerii prosperității și a suveranității strategice a Europei în deceniile următoare*”, se subliniază în editorialul menționat. Investițiile publice ar trebui să dea doar orientări în politica de restructurări și reforme pentru a atrage capitalul privat, al cărui rol trebuie să crească semnificativ. Se recunoaște faptul că eliminarea obstacolelor din calea comerțului în interiorul Uniunii, atragerea de investiții străine și realizarea Uniunii Economice și Monetare își pierde din rolul catalizator al dezvoltării Uniunii, dacă nu se dinamizează avansul spre o uniune a piețelor de capital. Băncile din Europa, ele singure, nu mai pot asigura finanțarea pentru a menține continutul în cursa pentru investițiile globale și competitivitate, ele contând cu împrumuturi de 75%, comparativ cu 25% finanțări asigurate de piețele de obligațiuni. În SUA, situația este inversă, deși europenii economisesc mai mult decât americanii. Capitalizarea pieței bursiere în UE este de numai jumătate față de cea din SUA, ca procent din PIB, fiind și în urma piețelor bursiere din Japonia, China sau Marea Britanie. O piedică o reprezintă sistemele diferite de reglementare a pieței de capital din SM, care le mențin la un potențial subdezvoltat și greu de corelat și le împiedică să devină un izvor pentru investiții, după cum nici euro nu va progresa în sensul unei monede mult mai atractive pentru investitorii străini.

Ca de obicei, se face un apel la voința politică a SM, la efortul colectiv și asumarea de responsabilități la toate nivelurile de guvernare, de unde încep, de regulă, disensiunile. Ele vor fi accentuate de negocierile pe proiectele de texte în Parlamentul European. Un consens final pozitiv privind realizarea Uniunii Piețelor de Capital va însemna, conform editorialului atât de pompos semnat de mai marii europeni, „*cea mai mare transformare industrială a Uniunii (s.n.) a vremurilor noastre. Competitivitatea noastră pe termen lung va depinde de ea*”. Este mai mult decât posibil, ca avântul pentru realizarea Uniunii Piețelor de Capital să fie o reacție a UE

la Inflation Reduction Act (IRA) emis de președintele Biden în august 2022 și care a creat chiar panică în UE, dar și de necesitatea unui răspuns adecvat, fiindu-i atacat *Green Deal Industrial Plan*⁴. În timp ce justificarea IRA cuprinde dimensiunea socială a subvențiilor pentru economia verde, Green Deal Industrial Plan al Uniunii este lipsit de condiționalitățile/realitățile sociale, cauze ale multor demonstrații din Europa. Ironia sorții, SUA învață UE, un pionier al economiei sociale de piață.

Iulie 2023

Note

¹ Monnet, Jean (1976), *Memoires*, „Europe will be forged in crises and will be the sum of the solutions adopted for those crises”.

² Dijmărescu, E., coordonator (2023), „Piața Unică la 30 de ani”, Centrul de Informare și Documentare Economică – Institutul Național de Cercetări Economice „Costin C. Kirițescu”, Academia Română.

³ EconoMedia.ro, 9 martie 2023

⁴ Barthes, Isabell; Velicu, Patricia (18 februarie 2023), *Glancing across the Atlantic, austerity and deregulation will make Europe neither competitive nor green*, Social Europe.

Despre demografia istorică*

Cătălin Mosoia**

Dr. Ecaterina Negruți (n. 1927) este istoric și se îndreaptă spre vârsta de 96 de ani. A lucrat ca cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”, iar din anul 1997 este membru asociat al prestigiosului institut din Iași al Academiei Române. Și-a dăruit priceperea, energia și pasiunea demografiei istorice, domeniu pe care l-a îndrăgit imediat după ce a cunoscut lucrările istoricului francez Louis Henry, fondatorul acestei discipline care, în linii mari, studiază populațiile din trecut pentru care există surse scrise.

„Opera doamnei dr. Ecaterina Negruți este, alături de cea a domnului acad. Gheorghe Platon, creatoare de Școală în spațiul moldav, în primul rând, dar și la nivel național, alături de acad.

Dr. Ecaterina Negruți (Credit foto dr. T. Rusu)

Ștefan Pascu, acad. Ștefan Ștefănescu și prof. Louis Roman.” – Profesor univ. Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, președinte de onoare al Comisiei Internaționale de Demografie Istorică – ICHD, International Commission of Historical Demography (Correspondență personală cu prof. univ. Ioan Bolovan, 2023).

Cercetările dr. Ecaterina Negruți în domeniul demografiei istorice au vizat satele din regiunea Moldova, iar investigațiile sale s-au concretizat în studii publicate în calitate de autor sau coautor.

Grație unui concurs favorabil de împrejurări, am avut un dialog cu dr. Ecaterina Negruți prin intermediul unei platforme electronice. Inedit.

Pasiunea pentru demografia istorică

Cătălin Mosoia: *Cum ați devenit interesată de acest domeniu, demografia istorică?*

Ecaterina Negruți: Preocupările mele în domeniul demografiei istorice au început în momentul în care am făcut cunoștință cu lucrările istoricului francez Louis Henry (1911–1991), fondatorul demografiei istorice (Rosental, 2003). Mi s-au părut foarte interesante concluziile lui și metodele folosite.

Cătălin Mosoia: *Ce anume v-a impresionat în lucrările istoricului Louis Henry?*

Ecaterina Negruți: Metoda de reîntregire a familiilor, modul de interpretare a fișelor de familie. Este foarte interesantă metoda lui Henry de reconstituire a familiilor pe bază de acte de stare civilă. Din nefericire, noi, românii, nu avem o

*Interviu cu dr. Ecaterina Negruți

**Expert comunicarea științei, Biroul de comunicare al Academiei Române

arhivă organizată cu acte de stare civilă din secolele trecute, așa cum se cuvine. Cu toate acestea, am făcut și noi ce am putut.

Cătălin Mosoia: *Rezultatele pe care le-ați obținut în urma cercetărilor asupra satului moldovenesc sunt cuprinse în lucrările dumneavoastră publicate. Vă rog să vă referiți la unul dintre aceste rezultate notabile.*

Ecaterina Negruți: Organizarea familiilor românești și rolul numărului membrilor acestor familii în evoluția demografică a țării. Numărul familiilor și al membrilor acestora a crescut, dar nu destul de mult – după părerea noastră ar fi trebuit să se dubleze, dar considerăm că este bine și așa. Înseamnă că nu stagnăm ca popor. Am sentimentul că suntem un popor binecuvântat. În primul rând, datorită geografiei pământului românesc. La noi, toate curg la vale, spre Dunăre. Iar acest fapt a asigurat unitatea și etnicitatea poporului nostru.

Cătălin Mosoia: *Vorbim despre cercetări pe care le-ați realizat în urmă cu 50 de ani. La vremea respectivă, mai erau și alte grupuri care lucrau în domeniul demografiei istorice?*

Ecaterina Negruți: Erau lucrări împrăștiate, dar grupuri de cercetare, nu.

Cătălin Mosoia: *Dumneavoastră ați constituit la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” un grup de interes în domeniul demografiei istorice?*

Ecaterina Negruți: Da, am constituit, oarecum, un grup de interes în domeniul demografiei istorice, dar după părerea mea, a fost un grup modest; alături de mine mai erau doi-trei colegi și astfel nu se poate face mare lucru în acest domeniu.

Cătălin Mosoia: *Să înțeleg că vorbim despre primii pași care se făceau la Iași în această direcție de cercetare care viza satul moldovenesc?*

Ecaterina Negruți: Erau absolut primii pași! „Lucrarea Ecaterinei Negruți, «Satul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții demografice», este o reușită contribuție de demografie istorică, un aport la deslușirea evoluției demografice a satului românesc, asigurând un alt înțeles evoluției sociale.” (Bolovan, S.P., 1999, p. 31)

Cătălin Mosoia: *Ați lucrat zeci de ani ca cercetător la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” al Academiei Române. Ce a reprezentat institutul pentru dumneavoastră?*

Ecaterina Negruți: Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” a însemnat totul pentru mine. În cadrul acestui institut m-am format și mi-am asigurat drumul în viață. Tot aici s-a manifestat și pasiunea pentru demografia istorică.

Istorie și matematică

Cătălin Mosoia: *Pasiunea dumneavoastră pentru demografia istorică a izvorât din pasiunea pentru istorie.*

Ecaterina Negruți: Istoria a fost punctul de pornire. Sunt istoric. Demografia istorică a însemnat mai mult: un mod de a pune în ecuație matematică evenimentele care s-au desfășurat pe parcurs.

Cătălin Mosoia: *Cum v-ați descurcat cu matematica aplicată în istorie?*

Ecaterina Negruți: Cu matematica m-am descurcat așa cum se descurcă, de obicei, toți cei care nu sunt specialiști în matematică. Adică, folosindu-mă de ceea ce se știe și de posibilitățile pe care le pot întrezări.

Cătălin Mosoia: *Cum v-a venit ideea de a folosi statistica în demografia istorică?*

Ecaterina Negruți: A fost o perioadă când Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” unde lucram s-a interesat, în mod deosebit, de statistici. Așa am avut mai direct contact cu statisticile românești. Nu era material de primă mână pentru demografia istorică, dar totuși erau date pe care te poți baza în redactarea unei lucrări științifice.

Cătălin Mosoia: *Referitor la perioada în care dumneavoastră ați publicat studii și cărți fundamentale în domeniul demografiei istorice privind satul moldovenesc, ce puteți spune despre cercetările similare din Transilvania ori despre cele care se refereau la sudul țării?*

Ecaterina Negruți: Nu aș putea să vă spun despre cele care vizau sudul țării. Peste munți însă, în Transilvania, problemele de demografie istorică erau cercetate, dar mai ales din punct de vedere etnic, pentru că la mijloc erau interese

politice. În Transilvania, evidențele erau mult mai clare; cercetătorii aveau posibilități de a urmări evoluția demografică pe baze statistice mai valoroase decât în Regat – de aceea rezultatele obținute de ei erau mai sigure, mai aproape de realitate.

Cătălin Mosoia: *În lipsa înregistrărilor de acte se pot face investigații demografice?*

Ecaterina Negruți: Este exact ceea ce am încercat să fac eu. Să dovedesc că putem urmări evoluția familiilor românești și pe baza materialelor pe care le avem, așa cum sunt ele, neclare, neștiințifice. Cu toate acestea, sunt totuși folosibile.

Cătălin Mosoia: *În perioada cercetărilor dumneavoastră, cum se vedea, de la Iași, Academia Română? Dar în prezent?*

Ecaterina Negruți: Academia Română se vedea ca o instituție importantă care poate îndruma activitatea în acest domeniu, cu metodele pe care le aveam atunci la dispoziție. Acum s-au făcut progrese remarcabile în direcția aceasta. Îmi pare rău că eu am evadat. Nu mai sunt în mijlocul preocupărilor.

Cătălin Mosoia: *Cu toate acestea, sunteți în continuare cercetător în institutul pentru care ați lucrat o viață?*

Ecaterina Negruți: Mă bucur atunci când sunt menționată. Ceea ce înseamnă că nu am fost chiar total uitată.

Viitorul demografiei istorice

Cătălin Mosoia: *Credeți că sunt posibile noi metode de investigație în domeniul demografiei istorice?*

Ecaterina Negruți: Este greu de spus dacă vor fi metode noi. Dar perfecționarea metodelor cunoscute și aplicarea lor este posibilă. Și se poate face cu mult mai multă atenție și cu mai multă pasiune.

Cătălin Mosoia: *Credeți că această perfecționare a metodelor este în paralel cu dezvoltarea matematicii și a tehnologiei?*

Ecaterina Negruți: Metodele se pot îmbunătăți odată cu dezvoltarea tehnologiei, dar

nu aş putea să vă spun dacă vor fi în consonanță și cu dezvoltarea matematicii; noi suntem prea departe de matematică.

O bază de studiu pentru următoarea generație de specialiști

Cătălin Mosoia: *Stimată doamnă dr. Negruți, știu că ați făcut o donație de carte Arhivelor Statului din Iași.*

Ecaterina Negruți: Toate volumele din biblioteca personală le-am donat Arhivelor Statului din Iași. Nu știu dacă am făcut bine, dar totuși era locul cel mai potrivit. Am donat absolut tot ce am avut în bibliotecă. A fost aproape o mașină plină de cărți și de articole.

Cătălin Mosoia: *Gestul de a dona cărțile din propria bibliotecă este generos. Știu că la fel au procedat și alte personalități marcante ale culturii românești, acad. Dan Berindei, de exemplu. L-ați cunoscut pe istoricul și academicianul Dan Berindei?*

Ecaterina Negruți: L-am cunoscut pe acad. Dan Berindei; venea des la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol”. Era un cercetător foarte serios. Mi-a făcut plăcere colaborarea cu el. Am învățat de la dânsul un mod de a lucra și, în același timp, am avut senzația că și eu i-am folosit într-un fel.

Cătălin Mosoia: *Cu siguranță ați avut șansa de a cunoaște și personalități din diverse domenii ale științei. Acad. Cristofor Simionescu?*

Ecaterina Negruți: Acad. Cristofor Simionescu, pentru mine, rămâne un om față de care am deplină recunoștință, pentru că datorită lui fiica mea a reușit să atingă performanțele care astăzi o definesc. Era un om de caracter și un om cinstit și corect, lucru destul de rar în acele timpuri.

Cătălin Mosoia: *Vă mulțumesc pentru acest dialog, stimată doamnă dr. Ecaterina Negruți. În egală măsură, mulțumirile mele se îndreaptă și către fiica dumneavoastră, dr. Teodora Rusu, cercetător la Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni”, care a facilitat această întâlnire deosebită.*

Lucrări – selecție

Cercetările dr. Ecaterina Negruți în domeniul demografiei istorice s-au finalizat prin studii publicate în calitate de autor sau coautor. Vă prezentăm câteva dintre cele mai reprezentative astfel de lucrări:

Popovici, V., Anghelescu, C., Boicu, C., Corivan, N., Negruți-Munteanu, E., & Turcu, C. (1963). *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 și 1864. Contribuții*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române.

Negruți-Munteanu, E. (1971). *Sfatul administrativ al Moldovei între anii 1832 și 1862*. Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, VIII. Editura Academiei Republicii Socialiste România.

Negruți-Munteanu, E. (1972). *Breslele de slujitori din Moldova și aplicarea Regulamentului organic*. Cercetări istorice, III, Istorie politică și social-economică, 111-121.

Negruți-Munteanu, E. (1972). *Date noi privind structura demografică a târgurilor și orașelor moldovenești la 1832*. Populație și societate. Studii de demografie istorică, I, Anexe I-III. (Coordonator Ștefan Pascu) Cluj-Napoca: Dacia.

Negruți, E. (1975). *Clasificarea localităților urbane din Moldova*. Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, XII, 13.

Negruți, E. (1980). *Despre evoluția breslelor de slujitori din Moldova între anii 1749-1832*. Acta Moldaviae Meridionalis, II, 309-319.

Negruți, E. (1980). *Les dossiers paroissiaux de Moldavie et leurs importance comme source demographique*. Populație și Societate. Studii de Demografie Istorică, III. (coordonator Ștefan Pascu)

Negruți, E., & Prelipceanu, I. (1980). *Date cu privire la evoluția demografică a unui sat bucovinean în secolele al XIX-lea și al XX-lea*. Anuarul Muzeului Județean Suceava, VI-VII, 247-266.

Negruți, E. (1981). *Informații noi privind emigrările din Bucovina în prima jumătate a secolu-*

lui al XIX-lea. Anuarul Muzeului Județean Suceava, VIII, 257-263.

Negruți, E. (1981). *Problema agrară și mișcarea socialistă din Focșani la sfârșitul secolului al XIX-lea*. Vrancea. Studii și Comunicări, IV, 191-200.

Negruți, E. (1982). *Informații statistice privind mobilitatea populației urbane din Moldova la mijlocul secolului al XIX-lea*. Acta Moldaviae Meridionalis, III-IV, 143-156.

Negruți, E. (1984). *Satul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții demografice*. Iași: Universitatea „Al. I. Cuza”.

Negruți, E. (1991). *Migrații sezoniere la lucru în România 1859-1918*. București: Editura Academiei Române.

Negruți, E. (1996). *Imigrarea evreilor în Moldova la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. În G. Bădărău (Ed.), *Itinerarii istoriografice*. Profesorului Leonid Boicu la împlinirea vârstei de 65 de ani (p. 385). Iași: Fundația Academică „A. D. Xenopol”.

Negruți, E. (1997). *Informații statistice privind casele de rugăciuni evreiești din Moldova în sec. al XIX-lea*. Cercetări istorice. Cultură și civilizație (XVI).

Negruți, E. (1997). *Structura demografică a orașelor și târgurilor din Moldova 1800-1859*. Iași: Fundația Academică „A. D. Xenopol”.

Referințe

Bolovan, S. P. (1999). *Familia în satul românesc din Transilvania: a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. Cluj-Napoca, România: Centrul de Studii Transilvane: Fundația Culturală Română.

Rosental, P.-A. (2003). The Novelty of an Old Genre: Louis Henry and the Founding of Historical Demography. *Population (English edition)*, 58(1), 97-130. doi:10.3917/pope.301.0097

„Drumul spre cercetare în fizică”*

Nicolae Bud**

În istoria celor mai multe dintre instituțiile prestigioase din învățământul preuniversitar românesc au existat momente care au schimbat într-un mod substanțial și imediat cursul obișnuit al lucrurilor, care au reușit să modifice percepția Cetății despre respectivele unități de învățământ și, în același timp (surprinzător, uneori), au reușit să schimbe până și modul în care oamenii acelor școli sau licee se privesc pe ei înșiși.

Pentru Colegiul Național „Vasile Lucaci” Baia Mare, întâlnirea cu domnul academician Nicolae-Victor Zamfir, vicepreședinte al Academiei Române, finalizată prin conferința susținută de domnia-sa în Sala festivă a colegiului, a constituit un astfel de reper. Este remarcabil până și modul în care a luat naștere ideea acestei conferințe, deoarece, de regulă, este dificil ca o instituție de învățământ preuniversitar să ofere suficiente argumente pentru ca o personalitate de talia domnului academician să fie convinsă să traverseze țara cu scopul unei întâlniri cu profesorii, elevii și invitații școlii. Și totuși, de data aceasta, astrele s-au aliniat.

Mai întâi a fost ideea, apărută într-o zi de octombrie a anului 2022 în urma unei discuții (pe o altă temă) de la Academia Română dintre domnul academician și subsemnatul, din dorința de a promova și susține învățământul maramureșean, continuând astfel șirul unor întâlniri precedente cu personalități academice, printre care amintim: Ioan-Aurel Pop, Alexandru Surdu, Răzvan Theodorescu, Neagu Udrioiu, Adrian Cioroianu, Florin

Zamfirescu, Alex Ștefănescu etc. Din fericire, cursul convorbirii de atunci a converș spre ideea că tinerii au mare nevoie de repere și că ar fi extrem de util ca aceia dintre ei care ar putea fi atrași spre știință să cunoască mai multe despre cercetarea fundamentală și despre oamenii de valoare care o practică. În consecință, domnului academician i s-a propus să facă o vizită în Maramureș și să susțină o conferință la Colegiul Național „Vasile Lucaci” din Baia Mare, colegiu care are o istorie plină de performanțe la olimpiadele naționale de matematică, fizică, chimie și astronomie, tema acestei conferințe urmând să fie stabilită ulterior. Cu o modestie pe care doar oamenii valoroși o au și pe care am avut ocazia să o remarcăm cu toții, pe tot parcursul vizitei domnului academician, invitația a fost acceptată imediat, singura condiție fiind ca școala să fie de acord cu organizarea unei astfel de manifestări.

În acest sens, m-am întâlnit cu conducerea colegiului, reprezentată de doamna Simona Anca Sălăjan, director, doamna Anca Apostol, director adjunct, și bunul meu prieten, profesorul Cristian Heuberger, acceptul școlii pentru organizarea unui simpozion, cu participarea domnului academician, fiind dat imediat. În acest sens, merită remarcat efortul sistematic depus în toată perioada pregătirii manifestării de către conducerea colegiului, pentru ca ziua în care a avut loc conferința să fie o zi remarcabilă din toate punctele de vedere.

*Simpozion desfășurat la Colegiul Național „Vasile Lucaci” Baia Mare, cu participarea acad. Nicolae Victor-Zamfir, vicepreședintele Academiei Române (4–5 mai 2023)

**Doctor în economie și doctor în inginerie, consilier al președintelui Grupului de firme „Astra”, membru asociat al Academiei de Științe Tehnice din România (ASTR), Secția ingineria petrolului, minelor și geonomiei

Tema conferinței, „Cum am devenit cercetător științific în fizică”, propusă de domnul academician Nicolae-Victor Zamfir, este extrem de generoasă și interesează multă lume, inclusiv pe unii elevi ale căror direcții de dezvoltare nu sunt neapărat spre fizică, însă sunt legate de muncă, de etică, de recunoaștere și recunoștință, precum și de șansă.

Întreaga activitate a simpozionului „Drumul spre cercetare în fizică” a fost structurată pe parcursul a două zile, 4 și 5 mai 2023, prima zi fiind alocată unei minisesiuni de comunicări ale elevilor în domeniul fizicii și al matematicii. În timpul acesteia a fost prezentat și un videoclip-manifest, în favoarea cercetării și a cercetătorilor, transmis de un fost elev maramureșean, Ronald Szatmari, astăzi student la Facultatea de Fizică de la Universitatea din Viena. Merită să le mulțumim profesorilor de fizică și matematică din colegiu care au coordonat și supervizat lucrările elevilor.

Cea de-a doua zi a fost un regal, în care conferința domnului academician a încântat auditoriul prin mesajele extrem de importante transmise noii generații (dar nu numai ei), prin elocința, eleganța, claritatea, concizia discursului și nu în ultimul rând prin fermitatea părerilor privind etica în domeniul învățământului.

Colegiul Național „Vasile Lucaciu” a avut astfel privilegiul ca pentru două zile să fie, fără în-doială, centrul învățământului maramureșean, ceea ce a fost de altfel reflectat în toată presa locală. De asemenea, interviul acordat de domnul academician Nicolae-Victor Zamfir postului de televiziune PlusTv a fost extrem de dens, plin de

substanță și a dezvăluit o dragoste nemărginită pentru tânăra generație.

Toată această stare de efervescență intelectuală a fost completată de prezența în Sala festivă a colegiului a tuturor reprezentanților instituțiilor de decizie județene și locale, precum și a unor membri ai mass-media. Astfel, mesaje elegante și cu substanță au fost transmise asistenței de către domnul Doru Alexandru Lazăr, vicepreședinte al Consiliului Județean Maramureș, doamna Vida Noémi Erika, administrator public și reprezentant al Primarului municipiului Baia Mare, domnul prof. Mihai Cosmin Pop, inspectorul școlar general al Inspectoratului Școlar Județean Maramureș și domnul prof. dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”.

Fiind convinși că merită tot efortul, dar este și absolut necesar ca oamenii de valoare să fie de acord să se implice în educația cât mai din timp și cât mai profundă a tinerei generații, aducem mulțumirile noastre pline de recunoștință domnului academician Nicolae-Victor Zamfir și sperăm în posibilitatea realizării în continuare a altor activități de asemenea ținută.

De asemenea, le mulțumim celor care s-au ocupat de organizarea simpozionului: cadrele didactice și conducerea Colegiului Național „Vasile Lucaciu” Baia Mare, cu o trimitere specială spre domnul profesor de matematică Cristian Heuberger, domnului Ronald Szatmari, student la Facultatea de Fizică, Universitatea din Viena, și, nu în ultimul rând, domnului Anton Mihiș, fotograf și graphic designer, absolvent al liceului.

Psihologia socială a poporului român în turbulențele istoriei contemporane

Alexandru Porțeanu*

Relațiile reciproce dintre cercetarea istorică și cea privind psihologia socială referitoare la cazul poporului român pot fi observate începând, aproximativ, cu epoca modernă. Mișcările social-politice de la 1785, 1821 și 1848, urmate de Unirea Principatelor Române din 1859 și cucerirea independenței în 1877, de mișcările de eliberare națională până la Marea Unire din 1918, au fost însoțite de evoluția specifică a psihologiei sociale, ca suport al fenomenelor *ascendente* respective.

Începuturile cercetărilor acestora se datorează studiilor lui Constantin Rădulescu-Motru (*Enciclopedia României*, vol. I, 1936, p. 161–168).

Istoricii s-au preocupat mai puțin de aspectele privitoare la psihologia socială a poporului român.

Tema în cauză se constituie ca un domeniu interdisciplinar, ce oferă perspective de real interes științific.

Aspectele de psihologie socială românească s-au conturat ca atare până la începuturile epocii contemporane, fiind sintetizate în 1936.

Izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial, în 1939, și instaurarea regimului

comunist în România (1948–1989) au îndepărtat preocupările privind psihologia socială. Încercările de abordare a domeniului pe bazele ideologiei comuniste, ale luptei de clasă, au eșuat inevitabil. Ideea unei ediții actualizate a *Enciclopediei României*, încercată la Academia Română, nu a avut șansa realizării, din motive de ordin politic și ideologic.

Istoria contemporană a României a fost și este afectată de reale turbulențe social-politice cu efecte culturale pe măsură. Interpretarea istoriei este supusă diferitelor tendințe de denaturare sau de manipulare, mai mult sau mai puțin interesate.

Reluarea preocupărilor de psihologie socială, a cercetărilor sale științifice, este de așteptat și de dorit.

Epoca istorică inaugurată prin revoluția (sau eliberarea) din decembrie 1989 oferă perspective promițătoare preocupărilor cultural-științifice din acest domeniu.

Aprofundarea conținutului acestui domeniu, actualizarea permanentă a acestuia pot oferi psihologiei sociale un statut nou în societatea românească.

Mendel Haimovici (1906–1973)

Acad. Dorin Ieșan

S-au împlinit 50 de ani de la trecerea în eternitate a profesorului Mendel Haimovici, membru titular al Academiei Române. Matematician de seamă, s-a remarcat prin lucrări importante, teoria ecuațiilor cu derivate parțiale și mecanică.

Mendel Haimovici s-a născut la 30 noiembrie 1906 în Iași, unde a urmat cursurile Liceului Național și pe cele ale Facultății de Științe de la Universitatea „Al.I. Cuza”.

Inteligența sa scripitoare și talentul de matematician au fost remarcate încă din timpul studiilor, ceea ce a făcut ca la absolvirea facultății să fie numit asistent. În anul 1932 a plecat la Roma pentru a lucra sub îndrumarea renumitului matematician Tulio Levi-Civita. Aici își trece doctoratul cu o teză despre mecanica fluidelor. A revenit în țară și a continuat activitatea la Universitatea din Iași până în anul 1940, când a fost îndepărtat de la Universitate, ca urmare a prigoanei rasiale din acele timpuri. În anul 1945 a ocupat prin concurs postul de profesor de matematică teoretică de la Facultatea de Matematică și Fizică din Iași, devenind în scurt timp șeful Catedrei de mecanică, pe care a condus-o până spre sfârșitul vieții.

În anul 1948, profesorul Mendel Haimovici a fost ales membru corespondent al Academiei Române. A avut un rol important în crearea și dezvoltarea Institutului de Matematică al Academiei Române, Filiala Iași, al cărui director a fost neconținut încă de la înființarea acestuia, în 1949.

În anul 1963, profesorul Mendel Haimovici a fost ales membru titular al Academiei Române. Timp de peste patru decenii a adus o contribuție importantă la dezvoltarea științei și învățământului. A participat la numeroase congrese, conferințe și colocvii de specialitate, atât în țară, cât și în străinătate.

Mendel Haimovici

S-a stins din viață la 31 martie 1973, în plină forță creatoare.

În timpul studenției lui Mendel Haimovici, profesorii Alexandru Myller și Octav Mayer dominau scena matematică din Iași prin opera lor, care era mai ales geometrică (1). Poate fi și aceasta o explicație a faptului că Mendel Haimovici și-a început activitatea în știință ca geometru. Activitatea științifică a lui Mendel Haimovici a fost influențată mai ales de Tulio de Levi-Civita și Elie Cartan. Influența lui Levi-Civita asupra lui Mendel Haimovici s-a manifestat mai ales în orientarea sa viitoare în universul mecanicii, în lecțiile sale de mecanică și în primele sale cercetări din acest domeniu. În Italia, Levi-Civita este considerat un maestru al mecanicii, un mecanician prin vocație. În cercetările sale de mecanică

rațională, Levi-Civita a studiat ecuațiile de mișcare ale unui sistem mecanic cu un număr finit de grade de libertate în forma canonică dată de Hamilton. A stabilit rezultate remarcabile în problema celor trei corpuri, descriind comportarea sistemului în preajma unei ciocniri. În mecanica fluidelor, Levi-Civita a stabilit faimoasa metodă de integrare cu ajutorul funcțiilor de o variabilă complexă. În geometrie, Tulio Levi-Civita, alături de Gregorio Ricci-Curbastro, a creat calculul diferențial absolut. Lui Levi-Civita i se datorează geniala introducere a conceptului de transport paralel. Levi-Civita a fost atras de cercetările lui A. Einstein privind teoria relativității și a contribuit la formularea ecuațiilor acestor teorii. Conceptul de covarianță, datorat lui Levi-Civita, a stat la baza colaborării dintre Levi-Civita și Einstein. Teoria relativității a adoptat în forma de exprimare și ca metodă de exprimare calculul diferențial absolut. În celebra sa lucrare *The Meaning of Relativity* (1955), Einstein menționează meritele lui Levi-Civita în crearea calculului tensorial, precum și la introducerea transportului paralel.

Pe Elie Cartan, Mendel Haimovici l-a întâlnit prima oară la Iași, în 1931, când profesorul de la Sorbona ne-a vizitat țara. Elie Cartan a aplicat la mecanică calculul cu forme exterioare multilinare, pe care l-a creat în lucrarea sa *Sisteme diferențiale exterioare și aplicațiile lor geometrice* din 1899. Teoria lui Cartan a condus la sintetizarea unor rezultate ale analizei și geometriei vectoriale, dar și la rezultate importante în mecanica sistemelor cu un număr finit de grade de libertate.

La Iași, A. Myller și O. Mayer au creat o școală științifică în geometria spațiilor cu un grup fundamental. Mendel Haimovici a abordat însă o tematică nouă în geometrie. Contribuțiile lui privesc teoria suprafețelor, spațiile Finsler, spațiile cu conexiune afină, geometria integrală, geometria familiilor de transformări, varietăți neolome etc. A tratat probleme dificile de geometrie diferențială clasică, cum ar fi determinarea elementului liniar al suprafețelor de curbura totală dată. În colaborare cu Grigore Moisil a stabilit o proprietate interesantă a țesuturilor hexagonale. Mendel Haimovici are contribuții remarcabile la studiul spațiilor Finsler. Inspirat de lucrările lui Elie Cartan, Mendel Haimovici a rezolvat problema stabilirii formulelor fundamentale și condi-

țiilor lor de integrabilitate pentru hipersuprafețele unui spațiu Finsler. Mendel Haimovici a cercetat problema clasificării structurii geometrice a subspațiilor total geodezice într-un spațiu Finsler. Rezultatele sale au fost incluse în monografia lui Hanno Rund *The Differential Geometry of Finsler Spaces*, Springer Verlag, Berlin, 1959. Rezultatele obținute de Mendel Haimovici în teoria spațiilor cu conexiune afină sunt menționate în cunoscutul tratat *The Ricci Calculus*, Springer Verlag, Berlin 1954, al lui J.A. Schouten.

În domeniul geometriei integrale, contribuția lui Mendel Haimovici a fost una de pionierat în țara noastră (2). Rezultatele lui Mendel Haimovici în domeniul geometriei integrale au fost menționate în monografia lui Luis Santalo *Integral Geometry and Geometric Probability*, Cambridge, University Press, 1979. Mendel Haimovici este unul dintre primii matematicieni care a studiat noțiunea de cvasigrup diferențiabil. A demonstrat că cvasigrupurile diferențiabile se comportă față de grupurile Lie la fel ca spațiile curbe față de cele plate. Este considerat un adevărat continuator al lui E. Cartan și J.A. Schouten în teoria geometrică a grupurilor continue. Geometria varietăților neolome l-a atras pe Mendel Haimovici datorită mai ales implicațiilor ei în studiul mișcării sistemelor mecanice. Mendel Haimovici a descoperit o metodă care i-a permis o construcție completă a geometriei intrinseci a unei varietăți neolome dintr-un spațiu Riemann în cazul când distribuția care definește varietatea are primul sistem nul. Metoda descoperită a fost numită de Gh. Vrânceanu metoda Haimovici.

O altă preocupare științifică de seamă a lui Mendel Haimovici a fost aceea de a dezvolta teoria integrării ecuațiilor cu derivate parțiale, pe baza rezultatelor din teoria sistemelor diferențiale exterioare. A stabilit extensiuni ale metodelor de integrare a sistemelor de ecuații cu derivate parțiale și a demonstrat teorema fundamentală a lui Levi-König-Weber care, până atunci, nu a fost demonstrată riguros.

Pe lângă preocupările de geometrie și teoria ecuațiilor cu derivate parțiale, Mendel Haimovici a fost atras, încă de la începutul activității sale științifice, de problemele puse de mecanică. Catedra de mecanică de la Facultatea de Științe din Iași a fost înființată în 1860, odată cu înființarea

facultății. Aici a fost profesor Miltiade Tzony, unul dintre cei care au pus bazele învățământului superior de mecanică din țara noastră. Venind din preajma lui Tullio Levi-Civita, primele lucrări de mecanică ale lui Mendel Haimovici au fost influențate de opera mentorului său. În teza sa de doctorat, publicată în 1934 în *Analele Științifice ale Universității din Iași*, se studiază mișcări plane staționare și irotaționale ale fluidelor perfecte. Metoda folosită este aceea a funcțiilor de o variabilă complexă, metodă datorată lui T. Levi-Civita. Mendel Haimovici a stabilit existența și unicitatea soluției problemei la limită folosind metoda aproximațiilor succesive. Remarcăm apoi contribuția lui Mendel Haimovici la geometrizarea sistemelor mecanice neolonome. Această problemă, care a pus în lumină spațiile neolonome, a fost mai întâi abordată de A. Voss. În anul 1928, la congresul mondial al matematicienilor de la Bologna, Cartan a anunțat descoperirea soluției problemei în cazul unor sisteme mecanice. Ulterior s-a dovedit incompletitudinea soluției lui Cartan. Mendel Haimovici are meritul de a fi soluționat complet această problemă.

În ultima parte a activității sale științifice, Mendel Haimovici a întreprins cercetări profunde în teoria elasticității, fiind atras de domeniul dificil al teoriei plăcilor. Deformarea plăcilor elastice a fost cercetată de matematicieni renumiți, dintre care amintim doar pe O.K. Friedrichs și I.N. Vekua. Vasta cultură matematică a lui Mendel Haimovici și profunzimea cunoștințelor sale în domeniul ecuațiilor cu derivate parțiale i-au permis să abordeze probleme de mare finețe din teoria plăcilor elastice plane, domeniu în care a inițiat noi metode de cercetare, care s-au dovedit a fi eficiente și în alte domenii ale elasticității. Rezul-

tatele sale în teoria plăcilor elastice au fost comunicate la diverse congrese și publicate în revistele de specialitate. Mendel Haimovici a publicat un curs de teoria elasticității de înaltă ținută științifică. Problemele fundamentale ale teoriei elasticității sunt studiate aici cu ajutorul unor metode matematice moderne, cu deschideri spre aplicații interesante. Cartea reprezintă o dezvoltare amplă a lecțiilor sale de teoria elasticității, dezvoltare care pătrunde și în preocupările științifice ale profesorului. Ca profesor avea marea calitate de a cuprinde întregul câmp al matematicilor și de a-l înțelege adânc. A făcut Cursuri de mecanică teoretică, de ecuații cu derivate parțiale, mecanică cuantică, teoria elasticității și metode variaționale în teoria elasticității. Erau moderne, la zi și aveau o puternică notă de originalitate atât în sistematizarea materiei, cât și în prezentarea informațiilor.

Peste un sfert de secol Mendel Haimovici a condus seminarii științifice de mecanică și ecuații cu derivate parțiale în cadrul Catedrei de mecanică și la Institutul de Matematică al Academiei, Filiala Iași. Sub conducerea sa științifică au susținut doctoratul un număr însemnat de tineri.

Prin opera sa, Mendel Haimovici rămâne o figură de seamă, înscrisă în istoria învățământului românesc și a creației matematice originale.

Bibliografie

- (1) D. Ieșan, A. Radu: *Mendel Haimovici*, „Gazeta Matematică”, Seria a, vol. LXXVII (1973), nr. 7, p. 249–251.
- (2) Gh. Gheorghiev, R. Miron: *Mendel Haimovici* (scurtă prezentare a vieții și lucrărilor din primul volum al operei) în *Mendel Haimovici. Opera matematică*, Editura Academiei Române, Editura Balkan Press, vol. I, 1988.

Napoleon Pop (1945–2023)

*Simona Poladian**

În urmă cu puțin timp, am pierdut un coleg bun, cu suflet nobil, un membru al echipei Institutului de Economie Mondială (IEM): Napoleon Pop, director științific.

Deși în ultimii câțiva ani era apăsător de gânduri legate de sănătate, Napoleon Pop nu lăsa să se observe acest lucru. Pasionat de cercetare, a format echipe de cercetători pe teme economice de interes economic. Își dorea ca România să crească, să fie respectată, să aibă locul pe care îl merită în Uniunea Europeană. Am scris și am prezentat de câteva ori împreună pe tema aderării țării noastre la Zona euro. Această dorință se observă ca un fir roșu în scrierile economice ale domniei-sale. Programul prioritar de cercetare al Academiei Române, „Economia României și sistemul euro”, deschis tuturor institutelor componente ale INCE din anul 2007, reflectă întocmai preocupările dr. Pop, făcându-ne să înțelegem atenția care trebuie acordată procesului de convergență și corelațiilor complexe dintre convergența reală și nominală.

Dar cel mai mult ne-a legat faptul că ținea la Institut, la oamenii din colectivul IEM. Nu uita niciodată să trimită colegilor urări cu prilejul aniversărilor zilelor de naștere, dar și de Crăciun și de Paște.

A crezut în frumos, în respect, în prietenie și în principii. Lasă în urma sa amintirea unui mentor, a unei minți cultivate, a unui coleg sensibil care căuta mereu soluții pentru a merge înainte.

Acum, că a plecat dintre noi, Napoleon Pop va continua să ne fie model despre cum se gândește constructiv și se leagă idei pentru a merge înainte, într-o perioadă de mari frământări la scară regională și internațională.

Nouă nu ne rămâne decât să continuăm.

Drum bun, dragul nostru director, coleg, prieten și mentor!

Septembrie

4–8 septembrie: Departamentul de dialectologie, geografie lingvistică, fonetică și onomastică al Institutului de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti”, din cadrul Secției de filologie și literatură, a organizat la București, alături de Facultatea de Litere a Universității din București și de Universitatea Tehnică Cluj-Napoca, Facultatea de Litere Baia Mare, *Al X-lea Congres Internațional de Dialectologie și Geografie Lingvistică*, sub egida Academiei Române și a Societății Internaționale de Dialectologie și Geografie Lingvistică (SIDG). Președintele Congresului a fost prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, membru corespondent al Academiei Române, iar secretarul științific al Congresului cercetător științific I dr. habil. Manuela Nevaci. La acest Congres congres științific de importanță internațională au fost înscriși peste 200 de cercetători din Europa, America, Asia, de la instituții prestigioase de cercetare și de învățământ. În sesiunea plenară

au fost patru invitați conferențieri, profesori cu prestigioasă activitate științifică: prof. univ. dr. Enrique Gargallo Gil de la Universitatea din Barcelona, prof. univ. dr. Johanes Kabatek de la Universitatea din Zürich, prof. univ. dr. Alfred Lameli de la Philipps-Universität Marburg, director la Forschungszentrums Deutscher Sprachatlas Marburg, prof. univ. dr. Luchia Antonova-Vasileva de la Academia Bulgară de Științe, prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, membru corespondent al Academiei Române. În acest an, în cadrul congresului a fost organizat și un atelier de lucru al *Atlasului Limbilor Europene (Atlas Linguarum Europae – ALE)*, unde comitetele naționale au trimis reprezentanți pentru discutarea anumitor probleme de către cele 47 de comitete naționale, privind clasificarea limbilor și dialectelor europene. Din anul 2005 președinția ALE, arhiva și secretariatul general se află la București, la Institutul de Lingvistică al Academiei Române.

12 septembrie: Comisia Națională de Cercetări Antarctice și Medii Extreme a Academiei Române a organizat o conferință deschisă dedicată activității științifice internaționale desfășurate în Antarctica. Conferința a fost prilejuită de vizita dr. Yeadong Kim, președinte al Scientific Committee on Antarctic Research – SCAR, și a avut loc în Aula Academiei Române. În deschiderea conferinței au luat cuvântul acad. Nicolae-Victor Zamfir, vicepreședinte al Academiei Române și coordonator al Comisiei, dr. Loretta Păun, consilier prezidențial, E.S. Luminița Odobescu, ministrul Afacerilor Externe, și prof. Tudor Prisecaru, secretar de stat în Ministerul Cercetării și Digitalizării. Dr. Yeadong Kim, președinte al Scientific Committee on Antarctic Research – SCAR, a susținut două prelegeri, prima dedicată detalierei misiunii și rolului Comitetului SCAR pe care îl conduce, iar cea de-a doua, prezentării activității Institutului de Cercetări Polare al Coreei de Sud – KOPRI. Cu această ocazie, dr. Manuela Elisabeta Sidoroff, vicepreședinte al Comisiei Naționale de Cercetări Antarctice și Medii Extreme a Academiei Române, a făcut o retrospectivă a activității

românești în Antarctica și a expus argumentele care pledează în favoarea implementării unui Program Național Antarctic.

Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Științe Biologice, coorganizator al conferinței, a prezentat un film documentar care înfățișează, în rezumat, evenimente din cadrul ultimelor expediții ROICE în Antarctica, desfășurate prin Departamentul său de Cercetări Arctice și Antarctice.

În finalul conferinței au avut loc discuții, iar invitații au răspuns întrebărilor presei.

20 septembrie: Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeș a găzduit expoziția „Lumea imaginară a lui Christian Tschierske în mijlocul munților, florilor și păsărilor multicolore”, organizată și curatoriată de prof. Giampaolo Trotta și lansarea cărții *Alte 77 de editoriale* semnată de acad. Gheorghe Păun. Volumul este continuarea celui apărut în 2017, cu titlul *77 de editoriale* și face parte dintr-o serie mai largă de cărți „mărturisitoare”, ce include cele trei volume *Vedere de pe Dealul Olarilor* și alte trei *La curtea lui Urmuz*. Toate aceste volume cuprind articole ce pot fi considerate și „de atitudine”, apărute în periodice argeșene, exprimând poziția autorului vizavi de probleme ale lumii de azi, plecând de la „lumea în mic” a orașului Curtea de Argeș și ajungând până la probleme globale. Evenimentul s-a încheiat cu un recital de pian.

21 septembrie: Academia Română prin Secția de arte, arhitectură și audiovizual, în parteneriat cu Institutul de Istoria Artei „G. Oprescu”, a organizat proiecția-dezbatere „Transilvania International Film Festival (TIFF) în circuitul festivalier mondial. Festivalul Noului Cinema Românesc”, susținută de dr.d. Mihai Fulger, cercetător științific al institutului. Evenimentul a avut loc în Sala de consiliu a Academiei.

Cercetătorul Mihai Fulger, cunoscut critic de film, a cercetat profilul TIFF-ului și locul său în circuitul festivalier mondial de astăzi, dar și în istoria festivalurilor internaționale de film (care s-a deschis, în 1932, cu „Mostra” de la Veneția),

analizând interdependența dintre două fenomene care și-au pus amprenta asupra cinematografiei românești din ultimele două decenii: Transilvania International Film Festival – TIFF și mișcarea Noul Cinema Românesc – NCR.

Prelegerea criticului Mihai Fulger a pornit de la observația că, în 2002, România post-socialistă nu avea încă un festival de film recunoscut internațional, cu un proiect curatorial distinct, o competiție a lungmetrajelor de ficțiune din toată lumea și un program deschis tuturor genurilor cinematografice. Atunci a apărut Transilvania International Film Festival (TIFF), organizat la Cluj-Napoca. Acest eveniment cinematografic anual s-a extins rapid, reușind să se impună drept cel mai important festival de film din România și una dintre cele mai mari manifestări de profil din Europa Centrală și Răsăriteană.

25–27 septembrie: Academia Română prin Secția de științe chimice, în parteneriat cu Institutul de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române, a organizat Conferința internațională de chimie fizică – ROMPHYSCHEM, aflată la a XVII-a ediție. În deschiderea manifestării din Aula Academiei au avut alocuțiuni: acad. Marius

Andruh și acad. Nicolae Zamfir, vicepreședinți ai Academiei Române, acad. Maria Zaharescu și dr. Ioan Balint, director al Institutului de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” din cadrul Academiei Române.

Ediția de anul acesta a fost dedicată promovării proiectelor de cooperare națională și internațională în domeniul cercetărilor de chimie teoretică, termodinamică și cinetică chimică, cataliză, electrochimie, coroziune, lichide ionice, materiale avansate, biofizică și chimie fizică farmaceutică, chimie verde și ingineria mediului, tehnici elipsometrice și spectroscopice, sol-gel și chimia fizică a materialelor *soft*. Expunerile și dezbaterile au fost susținute de peste 220 de cercetători din prestigioase instituții de cercetare și de învățământ din Albania, Azerbaidjan, Bulgaria, Cehia, Elveția, Franța, Grecia, Italia, Japonia, Marea Britanie, Republica Moldova, Serbia, Statele Unite ale Americii, Ucraina, Ungaria și România.

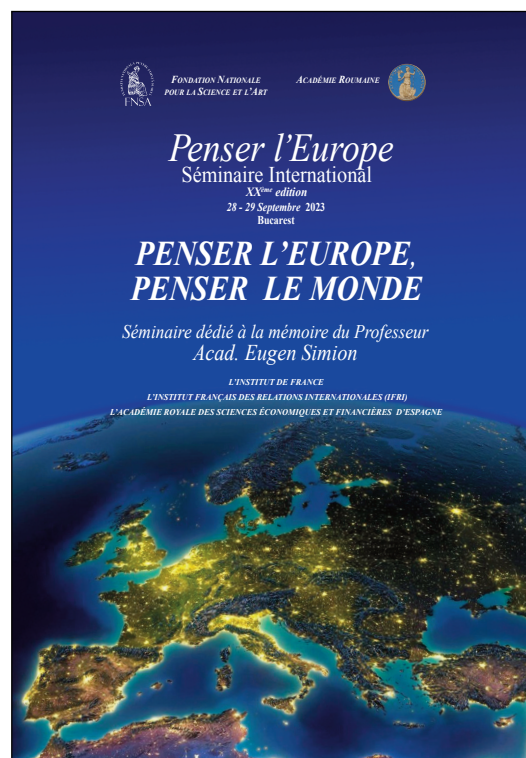
La ediția din 2023, conferința a marcat o dublă celebrare: împlinirea a 60 de ani de la înființarea Institutului de Chimie Fizică „Ilie Murgulescu” al Academiei Române și 55 de ani de la prima Conferință de chimie fizică – ROMPHYSICHEM.

27 septembrie: Aula Academiei Române a găzduit simpozionul „Credința noastră, viața noastră. In Memoriam Fericirii Episcopi Martiri Greco-Catolici”, organizat de Academia Română și Episcopia Greco-Catolică „Sfântul Vasile cel Mare” de București. Partener: Muzeul Național al Literaturii Române din București. În deschidere au prezentat alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române; Sergiu Nistor, coordonator al Departamentului cultură, culte și minorități naționale, Administrația Prezidențială; Ciprian Olinici, Secretariatul de Stat pentru Culte; Mons. Aurel Percă, arhiepiscop și mitropolit, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București; Silviu Vexler, președintele Federației Comunităților Evreiești; prof. univ. Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române din București. Evocările fericirilor episcopi greco-catolici martiri –

Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Iuliu Hossu – au fost prezentate de: PS Mihai Frățilă, episcop greco-catolic de București; prof. univ. Ovidiu Ghitta, decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Babeș-Bolyai”; dr. Cristian Vasile, cercetător științific, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”; prof. univ. Ioan Stanomir, Universitatea din București.

28 septembrie: În cadrul ciclului de conferințe organizate de Fundația Culturală Dalles a Academiei, acad. Gheorghe Chivu, președintele Secției de filologie și literatură și președinte al Fundației Culturale „Ioan I. Dalles” a Academiei Române, a susținut conferința „Este româna «mama limbii latine»? ”

28–29 septembrie: Fundația Națională pentru Știință și Artă, sub egida Academiei Române, a organizat cea de a XX-a ediție a Seminarului academic internațional „Penser l’Europe”, cu tema „A gândi Europa – a gândi lumea”. Evenimentul, desfășurat în limbile franceză și engleză, a avut loc în Aula Academiei Române și a fost organizat în colaborare cu

Institutul Franței – Academia de Științe Morale și Politice, Institutul Francez de Relații Internaționale, Academia Regală de Științe Economice și Financiare – Institutul Spaniei și Academia Română. În deschiderea lucrărilor au luat cuvântul: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române; acad. Thierry de Montbrial,

fondator și președinte al Institutului Francez de Relații Internaționale; acad. Maya Simionescu, președinta Fundației Naționale pentru Știință și Artă. Această ediție a fost dedicată acad. Eugen Simion, inițiatorul și mentorul seminarului „Penser l’Europe”.

**DICȚIONARUL TOPONIMIC
AL ROMÂNIEI**

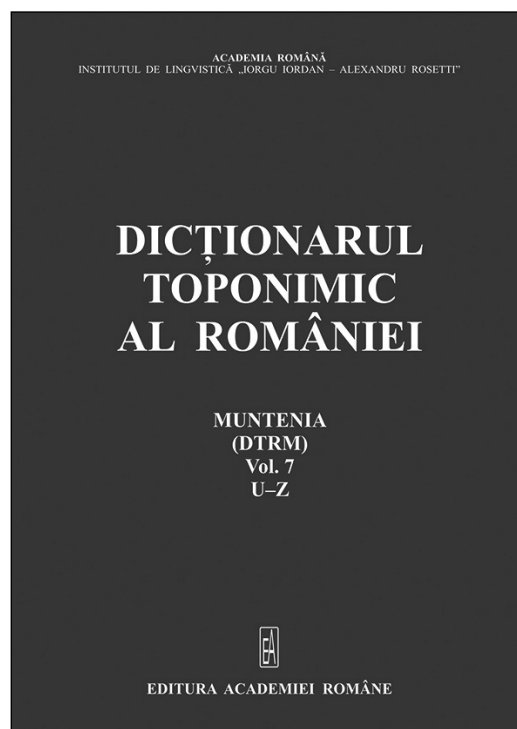
MUNTENIA (DTRM) Vol. 7, U-Z

Nicolae SARAMANDU (coord.)

Dicționarul face parte din proiectul *Tezaurul toponimic al României*, elaborat în cadrul Academiei Române și valorifică tezaurul toponimic național din cea mai importantă provincie istorică a României, Muntenia.

Dicționarul cuprinde informații de ordin lingvistic, istoric, geografic, administrativ, culese prin anchete directe de teren sau extrase din documente (parțial publicate) aflate în Biblioteca Academiei Române, la Direcția Arhivelor Naționale ale României și în arhivele județene.

Prin bogăția materialului toponimic și prin modalitatea de prezentare, *Dicționarul* se adresează atât specialiștilor (lingviști, geografi, istorici, sociologi etc.), cât și publicului larg, interesat de cultura națională.

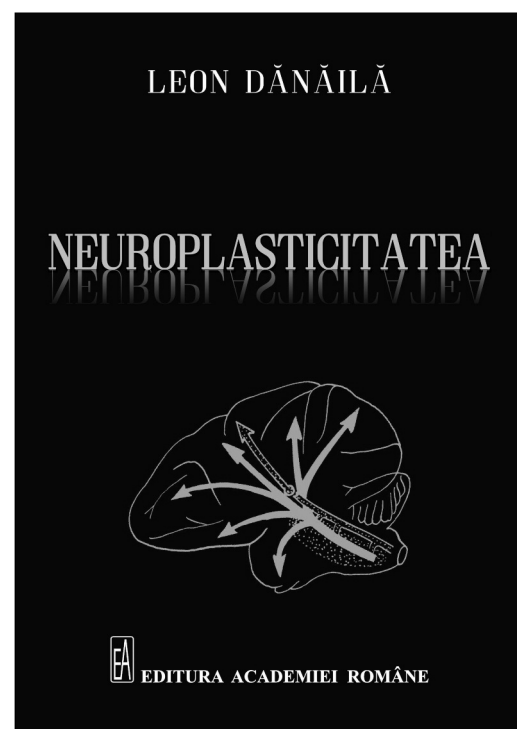
NEUROPLASTICITATEA

Leon DĂNĂILĂ

Lucrarea demonstrează că prezența sau absența stimulilor duce la creșterea sau descreșterea numărului de celule și circuite cerebrale, precum și la remodelarea sinapselor.

Deși creierul prezintă o foarte mare complexitate, el are numeroase modalități de îmbunătățire a funcțiilor sale, precum și posibilități de autoreparare. Prin urmare, creierul prin neuroplasticitate sa poate să-și schimbe structura și funcțiile, ca reacție la o activitate fizică sau la o experiență mentală.

Volumul se adresează specialiștilor din domeniu.

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alte-Info/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica“
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel: 021.318.81.06/2712, 2713

Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.

ISSN 1220-5737 78 PAGINI

PREȚUL 3 lei